

LASTENSUOJELUPROSESSI

- Tapaustutkimus biologisen vanhemman kokemuksista lastensuojelun sijoitusprosessissa

Mari Pitkänen

Pro gradu – tutkielma

Yhteiskuntapolitiikka

Itä-Suomen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Tammikuu 2011

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO, Yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunta, Yhteiskuntapolitiikan pääaine

PITKÄNEN, MARI: LASTENSUOJELUPROSESSI – Tapaustutkimus biologisen vanhemman kokemuksista lastensuojelun sijoitusprosessissa.

Opinnäytetutkielma, 81 s.

Tammikuu 2011

TIIVISTELMÄ

Tämä pro gradu – tutkielma käsittelee lastensuojelua Suomessa. Tutkielmassa selvitetään kuinka biologiset vanhemmat ovat kokeneet lastensuojelun sijoitusprosessin eri vaiheet. Tutkimuksessa tarkastellaan kahden eri perheen sijoitusprosessia ja perheiden vanhempien kokemuksia prosessista. Keskeistä tutkielmassa on vanhempien kokemukset lastensuojelun asiakkuudesta.

Tutkielman aineisto koostuu teoriakirjallisuudesta sekä viidestä haastattelusta. Haastatteluista kaksi on tehty kahden eri perheen biologiselle vanhemmalle, yksi sijaishuoltopaikkana toimineen sijaisperheen äidille sekä kaksi haastatteluista on tehty lastensuojelun sosiaalityöntekijöille. Tutkimus on tapaustutkimus, jossa tutkitaan kahden erilaisessa kontekstissa tapahtuneen perheen kokemuksia lastensuojeluasiakkuudesta ja sijoitusprosessin sujumisesta. Toinen perhe on kokenut vastentahtoisen huostaanoton ja toinen perhe on antanut lapsensa sijaishuoltoon suostumuksellisesti.

Lastensuojeluprosessin kokemukset ovat perhekohtaisia ja lastensuojeluasiakkuuden syyt näyttävät myös erilaisina kokemuksina perheiden kokemusmaailmassa. Yhteistyön sujumiseen eri viranomaisten kanssa vaikuttaa myös lastensuojeluasiakkuuden alkutilanne ja syyt. Tutkielman kahden eri perheen kokemukset näyttävät erilaisina, sillä sijaishuoltoprosessin alkutilanteet olivat täysin päinvastaiset. Vastentahtoisessa huostaanotossa yhteistyön sujuminen on huomattavasti heikompaa kuin suostumukseen perustuvassa huostaanotossa. Yhteistyö viranomaisten kanssa on tutkimuksen perheissä koettu loppujen lopuksi positiivisena. Perheen omalla aktiivisuudella lastensuojeluasioissa näyttää olevan suuri merkitys lastensuojeluasioiden eteenpäin viemisessä.

Tutkielman antamat tulokset vahvistavat ajatusta siitä, että yhteiskunnan tekemät interventiot perheiden elämään eivät tapahdu perheiden tietämättä todellista syytä ja että perheille annetaan mahdollisuuksia vaikuttaa itse omaan elämäänsä. Lastensuojelutoiminta on tarkkaan lakiteitse säädeltyä ja yhteiskunnan väliintulo tehdään viimeisenä vaihtoehtona.

Avainsanat: **Lastensuojelu, huostaanotto, sijoitusprosessi, sijaishuolto, avohuolto, biologinen vanhempi, jälkihuolto**

Säilytyspaikka: Itä-Suomen yliopisto/ Joensuun kampuksen kirjasto

Sisältö

1. JOHDANTO.....	1
2. LASTENSUOJELUTOIMINTA SUOMESSA.....	3
2.1 Lastensuojelun historiallinen kehitys	3
2.2 Oikeudelliset perusteet lastensuojelussa.....	6
2.3 Sosiaaliturvan muodot	8
2.4 Lastensuojelun käsitteet.....	9
2.4.1 Ennalta ehkäisevä lastensuojelutyö	9
2.4.2 Avohuolto tukitoimena	10
2.4.3 Sijaishuolto hoivan tuottajana	11
2.4.4 Huostaanotto – interventio perheen elämään	13
2.4.5 Sijoituksen päättäminen	15
2.4.6 Lakisääteinen jälkihuolto	15
2.5 Lastensuojelun kohde – kuka tarvitsee suojelua?	16
2.6 Lapsen edun käsitteen ristiriitaisuus	18
2.7 Sosiaalityön asiakkuus	20
3. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	23
3.1 Triangulaatio tutkimuksen validiteetin vahvistajana.....	24
3.2 Teemahaastattelu aineiston keruutapana	26
3.2.1 Yksilöhaastattelu	27
3.2.2 Ryhmähaastattelu	28

3.3 Haastatteluiden teemat	30
3.4 Sisällönanalyysi	35
3.5 Aineistopohjainen lähestymistapa.....	35
4 KOKEMUKSIA LASTENSUOJELUASIAKKUUDESTA.....	37
4.1 Tapausteni kontekstit.....	37
4.1.1 Tahdonvastaisen huostaanoton kokeneen perheen tarina	37
4.1.2 Suostumukseen perustuvan huostaanoton kokeneen perheen tarina	38
4.2 Lastensuojeluasiakkuus – miten tullaan lastensuojelun asiakkaiksi?.....	40
4.3 Avohuollon tukitoimet keinona auttaa perhettä	47
4.4. ”Kun mikään ei auta” – sijaishuolto avuksi	51
4.6 Perheen ja sosiaaliviranomaisten välinen suhde -yhteistyötä vai sanelupolitiikka?.....	58
4.7 Perheen yhdistäminen ja jälkihuolto	63
5. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	71
LÄHDELUETTELO:	76

Kuviot:

Kuva 1:Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset vuosina 1991-2008	6
Kuva 2: Sijoitusprosessin vaiheet	13
Kuva 3:Teemahaastattelurunko biologiselle isälle/sijaisperheen äidille.....	31
Kuva 4: Teemahaastattelurunko suostumukseen perustuvaan huostaanottoon suostuneelle äidille .	32
Kuva 5: Teemahaastattelurunko sosiaalitoimen alkuarvioinnin ja avohuollon työntekijöille	33
Kuva 6: Teemahaastattelurunko sijaishuoltotoimiston työntekijöille.....	34

1. JOHDANTO

Lastensuojelu on yhteiskunnan toteuttamaa perheiden elämään puuttuvaa ja monia tunteja herättävää toimintaa. Yhteiskunnalta vaaditaan puuttumista ongelmiin, mutta lastensuojelu on ala, jossa yhteiskunnallisia toimia kritisoidaan erityisen paljon. Se on voimakkaasti tuntemuksia herättävä asia, jossa vedotaan lapsen etuun, mutta asioiden katsominen lapsen edun kannalta koetaan haasteelliseksi.

Lastensuojelutoimien piirissä on Suomessa suuri määrä lapsia. Vuonna 2008 sijaishuollossa oli yli 16 000 lasta ja avohuollon asiakkainakin yli 67 000 lasta. Nämä luvut kertovat, että lastensuojelun tarvetta Suomessa on. Sijoitusten lukumäärät ovat olleet nousussa jo useiden vuosien ajan ja avohuollon työntekijöiden pöydätkin notkuvat asiakaspapereista. Taloudellinen vauraus on kasvanut, mutta se on jakautunut epätasaisesti. Vauraudesta huolimatta lasten pahoinvointi tuntuu lisääntyneen ja lastensuojelutoimien tarve lisääntyneen.

Tämän yhteiskuntapolitiikan pro gradu – tutkielman tutkimustehtävänä on selvittää kuinka lastensuojelun sijoitusprosessi toimii ja kuinka se koetaan erilaisissa konteksteissa. Tavoitteenani on kuvata lastensuojelua yhteiskunnallisena toimintana sekä lastensuojeluasiakkaiden inhimillisinä kokemuksina. Tutkimuskysymyksiä ovat kuinka lastensuojeluasiakkuus määritellään ja kuinka se koetaan sekä kuinka lastensuojelun sijaishuoltoon sijoittamisprosessi toimii. Olen myös selvittänyt kuinka sijaishuoltopäätöksen purkaminen tapahtuu ja kuinka yhteiskunta pitää huolta sijaishuollon kokeneista perheistä sijaishuollon päättymisen jälkeen.

Keskeisiä käsitteitä tutkielmassani ovat lastensuojelu, sijaishuolto, avohuolto, huostaanotto ja sijoituksen purkaminen. Olen kerännyt tutkimuksen aineiston teemahaastatteluin ja olen valinnut kohteikseni sijaishuollon kokeneita perheitä sekä viranomaistahoja, jotka ovat prosesseissa osallisina. Olen myös haastatellut sijaisperhettä, joka toimii sijaishuoltopaikkana sijoitetuille lapsille. Tutkimus on toteutettu haastatteluin ja kirjallisuuskatsauksin ja aineisto on analysoitu sisällönanalyysitekniikalla.

Aiheekseni valikoitui lastensuojelu, sillä muutama tuttavaperheeni toimii lastensuojelun sijaishuollon sijaisperheenä ja olen heidän kauttaan päässyt näkemään väläyksiä lastensuojelun kentän toiminnasta. Olen heidän kauttaan nähnyt onnistumistarinoita siitä, kuinka hankalista oloista tullut lapsi kotiutuu perheeseen ja pystyy elämään lapsen elämää kuten lapsen kuuluukin. Täytyy

myöntää, että olen aina hieman myös ihailut noiden perheiden vahvuutta kohdata lapsen hätä ja ongelmat ja selvitä niistä yhdessä. He ovat mielestäni oiva esimerkki vastuullisesta ja vahvasta vanhemmuudesta pystyessään tarjoamaan vanhemmuuden niille lapsille, jotka eivät sitä pysty omilta vanhemmiltaan saamaan.

Kritiikki lastensuojelua kohtaan oli toinen vahva syy, joka ohjasi minua tähän aiheeseen. Ei ole vaikeaa löytää Internetin keskustelupalstoilta kauhutarinoita siitä kuinka sosiaalityöntekijät ovat ottaneet aivan tavallisia perheitä hampaisiinsa ja vieneet lapset pois perheen vanhemmilta melkein pä syyttä. Tahdoin saada todistuksen sekä itselleni että tutkimukseni lukijoille siitä, että tilanne yhteiskunnassamme ei ole näin mustavalkoinen.

Näkökulmakseni valitsin sijoitusprosessin kokeneiden vanhempien näkökulman, sillä tahdoin saada selvyuden siitä, kuinka perheet olivat kokeneet lastensuojelun asiakkuuden ja lastensuojeluprosessin sujumisen. Vaikka lapsi on lastensuojelussa asiakas, toimijoina toimivat kuitenkin aikuiset ja tämä on syy, jonka vuoksi olen keskittynyt aikuisten kokemuksiin prosessista. Minua kiinnosti tietää kuinka perheiden vanhemmat olivat kokeneet sijoitusprosessin ja kuinka heitä oli kohdeltu noissa tilanteissa. Ennakkokäsitykseni oli sellainen, ettei perheen vanhemmalla ole asiassa juurikaan sanottavaa, mutta tutkielman aineisto käänsi mielipiteeni.

Tutkielmani alkuvaiheessa minulla oli tarkoituksena keskittyä ainoastaan biologisen isän selviytymistarinaan. Perheen tytär oli otettu huostaan perheen hankalan tilanteen vuoksi, mutta isä kuntoutui ja sai tyttärensä takaisin kotiin. Alun perin ajattelin tutkia ainoastaan tätä tapausta ja keskittyä siihen kuinka biologinen isä oli kokenut sijoitusprosessin ja kuinka he olivat perheenä siitä selvinneet. Tutkielman tekovaiheessa perheen tilanne muuttui ja isä sortui uudestaan huumausaineisiin, jolloin tytär otettiin uudestaan huostaan. Tarinalla ei ollutkaan niin onnellinen loppu kuin olin alun perin ajatellut. Muuttuneen tilanteen vuoksi isän haastattelut eivät enää olleet mahdollisia, joten jouduin miettimään aineistoni riittävyttä. Tässä vaiheessa minulle tarjoutui mahdollisuus ottaa tutkielmaani mukaan toinen perhe, joka oli vastoittain kokenut suostumukseen perustuvan huostaanoton. Tämä oli tutkielmani kannalta hyvä ratkaisu, sillä kahden erilaisen perheen tarinat valottavat sijoitusprosessia paremmin kuin vain yhden perheen tarina. Myös tilanteiden erilaiset kontekstit tuovat tutkielmaan lisää syvyyttä ja mahdollisuuden tulkita asioita laajemmin ja erilaisilta näkökannoilta.

2. LASTENSUOJELUTOIMINTA SUOMESSA

2.1 Lastensuojelun historiallinen kehitys

”Lasten ja vanhempien keskinäinen huoltosuhde on ikaikainen, mutta yhtä ikuista on periaatteen toimimattomuus” toteaa Pulma (2004, 11). Huoltosuhde on nähdäkseni moraalinen velvoite, mutta sen olemassaolo ja toteuttaminen eivät toimi aina kuten pitäisi. Vanhempien tulisi huolehtia lapsistaan ja lasten taas vastaavasti vanhemmistaan, kun nämä vuorostaan tarvitsevat hoivaa ja tukea. Elämässä tulee vastaan tilanteita ja perheitä, joissa huoltosuhde ei toimi. Näin on ollut kautta aikojen ja tulevaisuudessakaan emme tältä kysymykseltä välty. Lastensuojelu on muuttanut muotoaan alkuajoista, yhteiskunnassa on siirrytty köyhäinhoidosta perhekohtaiseen tarveharkintaiseen ennaltaehkäisevään työhön.

Vanhan maatalousyhteiskunnan aikaan lastensuojelua ohjasi työvoimapolitiikan aiheuttama työvoiman tarve, jolloin lastensuojelu hoidettiin sijoittamalla hoivaa tarvitsevat lapset tiloille työvoimaksi. Toisaalta myös väestöpolitiikalla oli vaikutuksia lastensuojelun järjestämiseen, sillä väestöpolitiikka keskittyi turvaamaan palkollisten ja sotilaiden määrää ja keskitti siten huomionsa myös lastensuojelullisiin näkökohtiin. Lastensuojelun luonne oli köyhäinhoidollista.

Kaupungistuminen 1800-luvulla aiheutti suuren maaltamuuton ja kaupunkeihin syntyikin nopeasti köyhälistökaupunginosia, joissa oli suuria terveysongelmia ja sosiaalisia ongelmia, huutava asuntopula sekä lastenhoito-ongelmia (Pulma 2004, 12). Mikkolan ja Helmisen (1994, 15) näkemyksen mukaan lastensuojelun todellisen alun katsotaan sijoittuneen Suomessa 1800-luvun loppupuolelle, jolloin ulkomaisten esikuvien mukaisesti alettiin kiinnittää huomiota lasten käyttämiseen teollisuuden työvoimana. Rajoittamisen syynä pidettiin yhtäältä työvoiman liiallisen kulumisen ehkäisemistä ja toisaalta samaan aikaan pelättiin lasten veltostuvan ja altistuvan siveettömään sekä joutilaaseen elämään. Lasten yhteiskunnallisen kasvatuksen tarve tuli havaituksi ja ratkaisuksi tähän ongelmaan lapset kanavoitiin kansakoulun piiriin. Kansakoulu sai opillisen tehtävän lisäksi kasvatuksellisia ja kurinpidollisia tehtäviä. Pulman (2004, 12) mukaan 1800-luvulla Suomessa alkoi koulutusoptimistinen ajanjakso, jonka tavoitteena oli työläisperheiden moraalitason kohottaminen. Kansakoulun välttämättömyys, kansanvalistus ja raittiustyö ohjasivat yhteiskuntaa kohti itsensä auttamista.

Kunnallinen ja filantrooppinen auttamistyö toimivat rinnakkain ja osittain päällekkäin. Pulman (2004, 12) mukaan viranomaisten ja yksityisten toimijoiden toiminta alkoi nivoutua rinnakkain 1900-luvun alkuvuosina, mutta Pulman mukaan vuosisadan ensimmäiset vuosikymmenet kuuluivat riitelyyn siitä, kenen vastuulle lastensuojelun järjestäminen kuuluu. Valtion ja kunnan vastualueet jaettiin laatimalla lastensuojelulaki vuonna 1936. Pulman (2004, 15) mukaan silloinen lastensuojelulaki määritteli ainoastaan huostaanotto prosessin juridisen vahvistamisen ja antoi ainoastaan ohjeita kunnille siitä, kuinka avohuoltoa tulisi toteuttaa. Äidin asema tuli lastensuojelussa tärkeäksi 1950-luvulla. Vaikka lastensuojelu oli paternalistista, holhoavaa ja valvovaa, se oli myös perhettä kunnioittavaa. Pulman (2004,16) mukaan lastensuojelussa äidin tarkkailu ja valvonta oli tärkein osa tilanteen analyysia. Mikäli äiti oli järjissänsä, lastensuojelutarvetta ei ollut viranomaisten näkemyksen mukaan.

Lastensuojelun palvelurakennetta on 1960-luvulta lähtien jatkuvasti pyritty muuttamaan laitosvaltaisesta lastensuojelusta yhä enemmän ennaltaehkäisevään avohuollon suuntaan (Mikkola ja Helminen 1994, 16). Pulma (2004, 17 - 18) toteaa, että Suomessa alettiin siirtyä 1960 – luvulla yhä enemmän avohuollon menetelmiin lastensuojelussa. Lastensuojelun työntekijöiden tärkeimmäksi metodiksi tulivat lastensuojelussa neuvottelut, puheet ja sopimukset perheiden sisällä. Poikkeavuutta alettiin normalisoida ja lastensuojelu alkoi ammatillistua. Kritiikki lastensuojelua kohtaan alkoi lisääntyä ja auktoriteettirakenteen murros alkoi näkyä sekä vanhempien vastustuksena viranomaisten ratkaisuja kohtaan että lapsen huomioimisena lastensuojelun osallisina. Lasten oikeuksien kehittäminen korvasi lastensuojelun ja lapsipolitiikka lastensuojelupolitiikan toiminnan ideaalin 1970-luvulla. Sosiaalityö akateemistui samaan aikaan ja yliopistot alkoivat kouluttaa sosiaalityöntekijöitä (Sosiaaliportti 2010b).

Vuonna 1984 uudistettu lastensuojelulaki korosti lasten ja nuorten oikeutta tulla kuulluksi omilla asioissaan (Pulma 2004, 19). Yhteiskunnassa huomattiin, että lapset saattoivat tarvita suojelua myös omilta vanhemmiltaan. Lastensuojelutarpeita aiheutti esimerkiksi äitien päihteidenkäyttö. Avohuollon myötä oli saatu vaihtoehtoja huostaanotolle ja huostaanottokynnys oli noussut korkeammaksi kansalaisten perusoikeustietoisuuden kasvettua. Julkisuuden mukaantulo ristiriitojen foorumiksi lastensuojeluasioissa tapahtui Pulman (2004, 19) mukaan 1990-luvulla ja se jatkuu yhä edelleen. Se on korostanut avohuollon toimenpiteiden ensisijaisuutta ja lisännyt kritiikkiä huostaanottoja kohtaan.

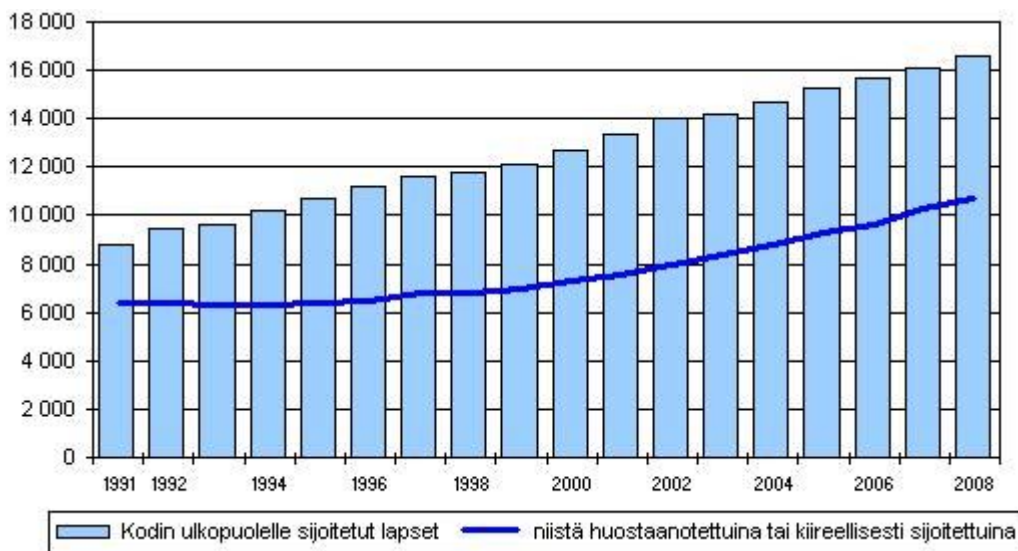
Vuoden 2008 lastensuojelulain uudistuksessa kiinnitettiin huomiota lapsen ja vanhemman oikeusturvan parantamiseen, jolloin kuulemiseen liittyviä säädöksiä kiristettiin ja tahdonvastaiset huostaanotot siirrettiin hallinto-oikeuksien hyväksyttäväksi (Taskinen 2007). Viranomaisille määritettiin lisää tehtäviä ennakoivan lastensuojelun osalta ja kunnat määrättiin tekemään lastensuojelusuunnitelma. Lakimuutos kiinnitti huomiota lastensuojelutyötä tekevien resursseihin ja määräaikaisten noudattamiseen, kunnille määrättiin lakiteitse lisävelvoitteita.

Uusin lastensuojelulaki tuli voimaan 1.3.2010. Keskeisimpiä muutoksia uudessa laissa on päätöksenteon siirtäminen kunnille tapauksissa, joissa on kyse lapsen sijoittamisesta vanhempansa luo vankilaan sekä uudet säännökset ennakkolisesta lastensuojeluilmoituksesta ja pyynnöstä lastensuojelutarpeen arvioimiseksi. (Sosiaaliportti 2010a). Vankiloihin perustetaan perheosastoja ja niihin voidaan sijoittaa lapsi vanhempansa kanssa lastensuojelun päätöksellä. Uudistuksen tavoitteena on saattaa vankilan asukkaiden lapset samaan asemaan muiden lastensuojeluasiakkaiden kanssa. Laissa korostuu se, että lapsen etu on otettava huomioon sijoituspäätöstä tehdessä. *Ennakollinen lastensuojeluilmoitus* mahdollistaa lastensuojeluilmoituksen tekemisen ilmoitusvelvollisille henkilöille, jos näillä on perusteltu syy epäillä syntyvän lapsen tarvitsevan lastensuojelun tukitoimia välittömästi syntymänsä jälkeen. Tavoitteena on mahdollistaa tehokkaampi apu ja tuki päihde- ja mielenterveysongelmallisille vanhemmille ja heidän syntyville lapsilleen. Pynnön tavoitteena on kannustaa entistä avoimempaan yhteistyöhön vanhempien ja viranomaisten välillä. Pynnön voi tehdä myös lapsen vanhempi tai lapsi itse. Pynnön esittämisen jälkeen viranomaisen tulee arvioida lastensuojelutarve kyseisessä tapauksessa.

Sinko (2004, 21) toteaa, että Suomessa lastensuojelutoimintaa on säädelty aina lakisääteisesti ja että lastensuojelutyö on juridisoitunut erityisesti viimeisenä vuosikymmenenä. Syyksi Sinko näkee lainsäädännön kehittymisen kautta tulleen luonnollisen lakisääteisen ohjauksen lisääntymisen. Myös kasvanut kritiikki lastensuojelutoimia kohtaan on lisännyt lastensuojelutyön ohjausta lakisääteisesti. Lastensuojelutoiminnan ohjeistamisella on pyritty parantamaan ihmisten oikeusturvaa ja samalla luomaan työkaluja sosiaalityötä tekeville virkamiehille.

Lastensuojelupalveluja tarvitsevien lasten ja nuorten määrä on kasvanut voimakkaasti ja huostaanottojen määrä on kasvanut jatkuvasti (ks. kuvio 1). Vuonna 2008 kodin ulkopuolelle sijoitettuna oli Suomessa yhteensä 16608 lasta ja nuorta. Vuonna 2008 sijoitettujen lasten ja nuorten määrä kasvoi edelliseen vuoteen verrattuna 3 %. Kaikista alle 18 – vuotiaista lapsista oli sijoitettuna

kodin ulkopuolelle 1,3 %. Sijoitetuista oli poikia 53 % ja tyttöjä 47 %, poikien osuus sijoituksista on ollut jatkuvasti suurempi. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2009.)

Kuva 1:Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset vuosina 1991-2008

Suomessa oli lastensuojelun avohuollon asiakkaina vuonna 2008 kaikkiaan 67347 lasta ja nuorta. Asiakkaiden määrä on lisääntynyt 7,8 % edelliseen vuoteen verrattuna. Asiakasmäärien kasvua selittää osaltaan vuoden 2008 alusta voimaan tullut uusi lastensuojelulaki, jossa avohuollon asiakkuuden alkaminen on määritelty aiempaa selvemmin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2009.) Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Lastensuojeluraportti 2008 mukaan lastensuojelun avohuollon asiakkaiden lukumäärän lisääntyminen kertoo kuntien peruspalvelujärjestelmän riittämättömistä resursseista, jolloin lapsia ja perheitä ohjataan yhä useammin ennaltaehkäisevästä lastensuojelusta lastensuojelutyön sosiaalityön asiakkaiksi ja avohuollon tukitoimien piiriin.

2.2 Oikeudelliset perusteet lastensuojelussa

Lait määrittävät sosiaalityön lähtökohtia ja tavoitteita sekä antavat sosiaalityöntekijöille valtaa puuttua ihmisten yksityisiin asioihin. Lainsäädännöllä taataan asiakkaan olennaiset oikeudet ja annetaan sosiaalityöntekijöille perusteet ja välineet tarvittavan huolenpidon toteuttamiseen (Juhila 2006, 165). Jo Suomen perustuslaissa sanotaan, että ”Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon” (PL 1999/731, 19§). *Perustuslaki* määrittää julkisen vallan tehtäväksi huolehtia kansalaisten sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä sekä tukea perheen ja muiden lasten huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi. Perusoikeuksia ei ole sidottu

henkilön ikään, joten lapsella on samat perusoikeudet kuin aikuisellakin. Lisäksi lapsilla on eräitä tiettyjä erikoisoikeuksia, kuten oikeus turvalliseen ja virikkeelliseen kasvuympäristöön, monipuoliseen ja tasapainoiseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun.

Lastensuojelu julkisen vallan tehtävänä tarkoittaa lakisääteistä tehtävää kunnan sosiaalitoimelle lasten olojen seuraamiseksi ja parantamiseksi. Lastensuojelulaki määrittää kunnalle tehtäviä, joiden tavoitteena on vaikuttaa kunnassa asuvien lasten kasvuoloihin, ennaltaehkäistä syntyviä ongelmia sekä tukea ja kuntouttaa lapsia sekä perheitä. Lastensuojelun on edistettävä lasten suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia ja lapsen ja perheen tukemisen on oltava ensisijaisena auttamiskeinona. Lapsi on otettava huostaan, mikäli puutteet lapsen huolenpidossa ovat niin vakavia, että ne vaarantavat lapsen terveyden tai kehityksen sekä tilanteissa, joissa lapsi itse vaarantaa terveystään tai kehitystään ”Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto” (LSL 2007/417). Sosiaalityön tärkein kontrollijärjestelmä on oikeudellinen, sillä yksilön oikeuksiin puuttuminen yhteiskunnan taholta vaatii aina lakisääteisen oikeutuksen. Arnkil ja Eriksson (1996, 235) sanovat sosiaalityön asetelman olevan myös asiakkaalta näyttöä vaativan. Sosiaalityön asiakkaan on suostuttava sen asettamiin ehtoihin ja siten suostuttava myös sosiaalityön kontrollin alaiseksi.

Lastensuojelu on kaksijakoinen järjestelmä, sillä sen tarkoitus on palvella ja auttaa lapsiperheitä, mutta sillä on myös velvollisuus puuttua epäkohtiin. Lastensuojelussa asiakkaan on esitettävä normalisoitumismotivaationsa eli on osoitettava omaehtoinen suostumuksensa muuttaa omaa toimintaansa sellaiseksi, että se kestää näytön normaaliutta vaalivan yhteiskunnan ja sen edustajan (sosiaalityöntekijän) edessä. Juhilan (2006, 97 – 98) mukaan sopimuksellisuus sosiaalityössä on kaksijakoinen asia. Toisaalta se lisää vastakkainasettelua, jolloin asiakas kyseenalaistaa omaan elämäänsä puuttumisen ja toisaalta sopimuksellisuus on taas lisännyt asiakkaan oikeusturvaa ja antanut sosiaalityöntekijälle työkaluja. Asiakkaan reagointi omaan elämään puuttumiseen voi johtaa siihen, että sosiaalityöntekijä nähdään vastapelurina, jolloin yhteistyö sosiaalityön kanssa voidaan nähdä hankalana.

Vornanen (2007, 14–15) toteaa sosiaalityössä olevan käytössä lievimmän riittävän toimenpiteen periaatteen, jonka mukaan perheen elämään puututaan mahdollisimman vähän perhettä häiriten. Sosiaalityön asiakkaan kohtaaminen on aina interventio asiakkaan elämään ja siihen sisältyy mahdollisuus antaa asiakkaalle tukea, mutta se sisältää aina myös kontrollin olemassaolon.

Kontrolli merkitsee Vornasen mukaan sitä, että yksityisen ihmisen asiat tulevat yhteiskunnallisen toimintajärjestelmän piiriin ja niitä arvioidaan sekä tehdään niistä päätöksiä, jotka voivat olla myös velvoittavia asiakasta kohtaan. Lastensuojelussa kontrolli on vielä muita sosiaalityön alueita vahvempaa, koska arvioinnin kohteena ovat perheen sisäiset suhteet sekä perheen mahdollisuus toimia lapsensa kasvattajina.

2.3 Sosiaaliturvan muodot

Lastensuojelu on osa sosiaalipolitiikkaa siinä mielessä kun Saari (2001, 15) sen määrittelee eli sosiaalipolitiikalla tarkoitetaan epävarmuuden ja resurssien eriarvoiseen jakautumiseen vaikuttavia ja hyvinvointia lisääviä kollektiivisia mekanismeja. Vornanen (2007,11) toteaa lastensuojelun olevan eräs hyvinvointiyhteiskunnan tunnusmerkeistä, jolla pyritään takaamaan ja suojaamaan heikoimpien kansalaisryhmien oikeuksia lakisääteisin keinoin. Lastensuojelun tavoitteena on turvata lapselle turvallinen kehitys ja yksilöllinen hyvinvointi. Lastensuojelun periaate on, että ensisijaisesti lapsen etu pyritään turvaamaan avohuollon tukitoimin, ellei lapsen etu vaadi muuta (Saastamoinen K. 2010, 57). Lastensuojelun palvelujärjestelmä on monipuolinen kokonaisuus, jonka tavoitteena on edistää sekä tukea lasten kasvua ja kehitystä. Lastensuojelutoimet voidaan jakaa kolmeen osaan: *ennaltaehkäisevä lastensuojelu, avohuollon palvelut ja sijaishuolto*.

Mikkolan (2004, 61) mukaan lastensuojelu voidaan määritellä joko suppeasti tai laajasti. Suppean tulkinnan mukaan lastensuojelu voidaan ymmärtää osaksi perhe- ja yksilökeskeistä sosiaalityötä, jolloin lastensuojelun tarkoituksena on vaikeassa elämäntilanteessa tukea lasta ja tämän perhettä. Suppeassa tulkinnassa on siis kysymys lapsen perheoikeudellisesta asemasta. Laajan tulkinnan mukaan lasten ja perheiden tukemiseen kuuluu myös taloudellinen tuki ja asumisen tukeminen. Laajassa tulkinnassa keskeisessä osassa ovat lapsen kehitystä ja kasvua tukevat julkiset palvelut, kuten neuvola, päivähoido, koulu sekä elinolojen kehittäminen ja turvaaminen. Pösön (2007, 72) jaottelun mukaan lastensuojelu voidaan jakaa suojeluun pyrkivään tai hyvinvointia painottavaan lastensuojeluun. Suojeluun pyrkivä lastensuojelu korostaa todettujen riskien ja ongelmatilanteiden poistamista lapsen elämästä ja hyvinvointia painottava lastensuojelu taas on laajemmin lapsen hyvinvoinnin edistämiseen tähtääviä toimenpiteitä, joilla pyritään edistämään lapsen ja perheen hyvinvointia.

Kunnat ovat lastensuojelun toteuttajia. Niiden on laadittava suunnitelma lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi sekä lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi. (LSL 2007/417,

12§). Suunnitelma hyväksytään kunnan kunnanvaltuustossa ja se on tarkistettava vähintään neljän vuoden välein. Kuntien on varauduttava talousarviota laatiessaan lastensuojeluun tarvittavien varojen varaamiseen, koska lastensuojelutoimia ei voida evätä keneltäkään rahan puuttumisen vuoksi.

2.4 Lastensuojelun käsitteet

2.4.1 Ennalta ehkäisevä lastensuojelutyö

Ennalta ehkäisevää lastensuojelua toteutetaan monin eri tavoin. Suuntaus on jatkuvasti ennaltaehkäisevän toiminnan lisäämistä kannustava. Yleisten palveluiden antajina äitiys- ja lastenneuvola, koulu ja päivähoito toteuttavat lastensuojelua tarjoamalla perheille kasvatustukea ja neuvontaa sekä puuttumalla havaitsemiinsa epäkohtiin lapsen elinoloissa tai käytöksessä. Tavoitteena on tarjota tukea jota on helppo ottaa vastaan ja jonka hankkimisen kynnyksessä pysyy matalana.

Määritellessään lastensuojelun roolia Törrönen ja Vornanen (2004, 159) toteavat perheen lasten ja nuorten tärkeimmäksi kasvupaikaksi. Yhteiskunnan on tuettava perhettä kasvatustehtävässä. Perhe nähdään lapsen ja nuoren kannalta yhteiskunnallisena yksikkönä, jonka hyvinvointia tukemalla tuetaan lasten ja nuorten hyvinvointia. Perheen tukemisessa on kysymys ennakoivasta lastensuojelutyöstä, jolla voidaan vaikuttaa ennaltaehkäisevästi vaikeuksien syntymiseen tai syvenemiseen. Ideaalina perheen tehtävänä on kasvattaa lapsista kunnollisia kansalaisia ja yhteiskunnan edun mukaista on tukea perheitä tämän tehtävän onnistumisessa.

Uusi lastensuojelulaki painottaa ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön osuutta. Törrönen ja Vornanen (2004, 159) toteavat lastensuojelun ehkäisevän työn tavoitteeksi sen, että yhteiskunnassa pystytään takaamaan hyvän lapsuuden edellytykset lapsiväestölle. Ehkäisevän lastensuojelun tavoitteena on edistää sekä turvata lasten ja nuorten elinoloja sekä tukea vanhempia näiden vanhemmuudessaan. Ennaltaehkäisevään lastensuojelutyöhön liittyy varhainen epäkohtiin puuttuminen ja ongelmien havaitseminen hyvissä ajoin. Ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön voi ajatella myös kohottavan lastensuojelutoimien imagoa. Lastensuojelutyö voidaan tuoda julkisuuteen ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön varjolla positiivisessa mielessä ja siten kohottaa koko lastensuojelutyön työskulttuuria positiivisempaan suuntaan.

2.4.2 Avohuolto tukitoimena

Lastensuojelun palveluja, joihin ei sisälly huostaanottoa, kutsutaan lastensuojelun *avohuolloksi*, toteavat Taskinen ja Törrönen (2004, 13–14). Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on ”edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskykyä ja -mahdollisuuksia. Avohuollon tukitoimia toteutetaan mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä lapsen ja vanhempien, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa.” (LSL 2007/417, 34§). Avohuollon palvelut pyritään räätälöimään perhekohtaisesti ja niiden tavoitteena on antaa tukea perheille ja pyrkiä parantamaan perheiden oloja siten, että lapsen olot perheessä parantuisivat lapselle turvallisiksi. Taskinen ja Törrönen määrittävät avohuollon tukitoimiksi muun muassa lapsen toimeentulon, harrastustoiminnan ja koulunkäynnin tukemisen. Lapsi useimmiten asuu avohuollon asiakkaana ollessaan kotonaan vanhempiensa kanssa. Avohuollon tukitoimina kunnat voivat tarjota myös erilaisia keskusteluryhmiä, leirejä, tukiperhe- ja terapiapalveluita. Lapsi voidaan myös sijoittaa avohuollon tukitoimena väliaikaisesti, joko huoltajan suostumuksella tai yli 12-vuotiaan lapsen omasta pyynnöstä.

Lastensuojelulaki (2007/417, 37§) määrittää *avohuollon sijoituksen* edellytykseksi sen, että sijoitusta tarvitaan lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi, lapsen kuntouttamiseksi tai lapsen väliaikaisen huolenpidon järjestämiseksi lapsen huoltajan sairauden tms. seikan vuoksi. Avohuollon tukitoimena tehtävä sijoitus säilyttää lapsen huoltajan oikeudet tehdä lastaan koskevat päätökset. Avohuollon tukitoimena tehtävä sijoitus on päätettävä välittömästi huoltajan tai 12 vuotta täyttäneen lapsen itsensä sitä vaatiessa. Avohuollon asiakkaiksi tulevien lasten ongelmana on arjessa selviytyminen. Avohuollon tukitoimenpiteillä pystytään tukemaan perheen taloudellista selviytymistä ja siten parantamaan lasten oloja syntymäperheissä. Huostaanottotilanteessa vanhempien ongelmat ovat erityisiä ja niiden korjaaminen avohuollon tukitoimenpitein on hankalaa. Kivinen (1989, 83–84) toteaa, että avohuollon toimenpiteiden tavoitteena on päästä auttamaan lasta ja perhettä kokonaisvaltaisesti, eikä ole tarkoituksenmukaista rajata tukitoimia ainoastaan perinteisiin tukimuotoihin. Tukitoimet perustuvat yhteistoimintaan lapsen, perheen ja sosiaalitoimen välillä. Sosiaalityöntekijä laatii yhdessä perheen kanssa huoltosuunnitelman, jossa määritellään tuen tarve ja mahdolliset tukitoimet.

2.4.3 Sijaishuolto hoivan tuottajana

Sijaishuolto tarkoittaa lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä muualla kuin lapsen syntymäkodissa. Taskinen ja Törrönen (2004, 15) määrittelevät sijaishuoltokäsitteen siten, että vanhemmat ovat saaneet sijaiset, jotka huolehtivat, kasvattavat ja hoitavat lasta sovitun ajan. Pösö (2004, 206) katsoo sijaishuollon tehtäväksi lasten tavallisen arjen mahdollistamisen. Pyrkimyksenä on lapsen läheisten ihmisten suhdeverkon rakentaminen, jolloin lapsella on mahdollisuus harjoitella sosiaalisten suhteiden solmimista sekä yhteisen toiminnan kautta myös rakentaa omaa identiteettiään. Sijaishuoltajana toimiminen ei vaadi koulutusta arjen mahdollistamiseksi, mutta se edellyttää toimijoilta onnistuakseen inhimillistä soveltuvuutta. Sijaishuoltopaikkoina voivat toimia sijaisperheet, ammatilliset perhekodit, lastensuojelulaitokset ja sairaalat.

Sijaisperhe tarkoittaa yksityiskodissa asuvaa perhettä, joka ottaa sijoitetun lapsen asumaan kanssaan yhteiseen kotiin. Perhehoitajana toimivat sijaisvanhemmat tekevät toimeksiantosopimuksen sijoittavan kunnan kanssa ja antavat sijoitetulle lapselle omassa kodissaan hoitoa ja kasvatusta (Sosiaaliportti 2010c). Sijaisperheeksi ryhtyvä perhe on yleensä käynyt PRIDE – koulutuksen (Parents Resources for Information Development Education), jossa perheille pyritään antamaan valmiuksia sijaisvanhemmuuteen. Koulutuksia Suomessa järjestää Pesäpuu ry ja Pelastakaa lapset – järjestöt (Pesäpuu 2010) sekä sosiaalitoimen sijaishuoltotoimistot. Sijaisperheille maksetaan korvauksia sijoitetuista lapsista ja perhehoitopalkkiot on määrätty laissa. Perhehoitopalkkioiden kustannuksista huolehtii lapsen sijoittava kunta (Laurila 1993, 17).

Ammatillinen perhekoti eroaa sijaisperheestä siten, että perhekodin toimintaan on haettava lupa lääninhallitukselta ja ainakin toisella perheen vanhemmista tulee olla alalle sopiva koulutus. Perhekodit voivat olla yhden perheen omassa kodissaan pitämiä lasten hoitopaikkoja tai useamman työntekijän työllistäviä laitoksia, jolloin kysymyksessä on lastensuojelulaitos. Suomessa on 95 perhekotia (tilanne 18.8.2010). Perhekotien hoitohinnat ovat päiväkohtaiset (Ammatillisten perhekotien liitto ry 2010). Ammatillinen perhekoti tekee sijoitussopimuksen sosiaalilautakunnan kanssa samalla tavoin kuin sijaisperhe. Perhekoteihin sijoitetaan useasti vaikeimmin hoidettavat lapset, sillä perhekodeissa katsotaan olevan enemmän ammattitaitoa hoitaa vaikeammat tapaukset kuin sijaisperheissä, joissa perheiden vanhemmilla ei ole välttämättä koulutusta alalle. Perhekodit saavat neuvotella itse hoitopäivähintansa, kun taas sijaisperheille perhehoitopalkkiot on lailla määritellyt.

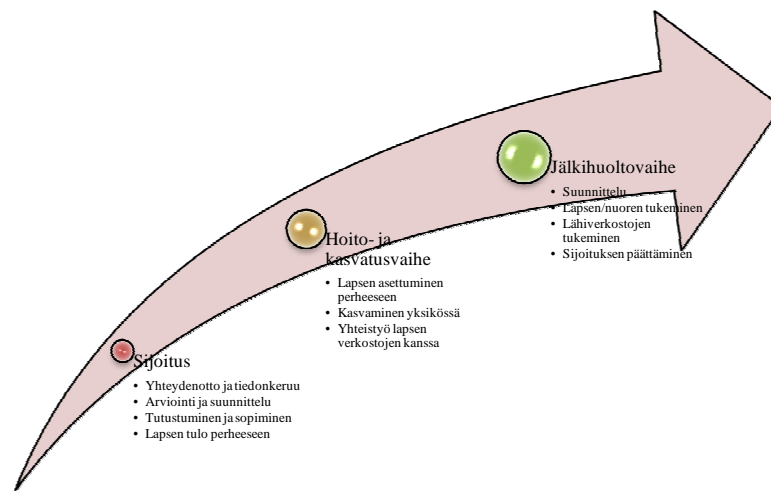
Lastensuojelulaitokset, joissa voidaan järjestää lapselle sijaishuoltoa tai laitoshuoltoa, ovat lastenkoteja, nuorisokoteja sekä koulukoteja. Vastaanottokodit ja laitosluvan saaneet perhekodit luetaan myös lastensuojelulaitoksiksi (Saastamoinen K. 2010, 89). Lastensuojelulaki määrittää yleiset toimintaedellytykset lastensuojelulaitoksille. *Sairaalasijoitukset* tulevat kysymykseen, jos lastensuojelua tarvitseva lapsi on pitkä-aikaisen sairaanhoidon tarpeessa. Sijoittaminen voidaan tehdä myös yksityisesti, jolloin lapsen sijoittajana toimii lapsen huoltaja, ei kunnan sosiaalitoimi (LSL 2007/417, 81§). *Yksityisestä sijoituksesta* on tehtävä ilmoitus kunnan sosiaalitoimelle, jonka tehtävänä on tarkastaa onko sijoituspaikka lapselle olosuhteiltaan sopiva. Yksityisestä sijoituksesta tehdään sopimus kunnan sosiaalitoimen toimesta kuten muissakin lasten sijoitusasioissa.

Sijoittamispaikan valinnasta on vastuussa kunta. Jokaisessa tapauksessa tulee suorittaa *lapsikohtainen harkinta* sijoitusmuotoa harkittaessa. Keskeinen periaate sijoituksen suunnittelussa on lapsen edun ja yksilöllisten tarpeiden huomiointi ja mahdollisimman hyvin niihin vastaaminen. (Saastamoinen K.2010, 7.) Jokaisen lapsen kohdalla tulee miettiä juuri kyseiselle lapselle sopivin sijoituspaikka, joka parhaiten vastaa lapsen tarpeisiin. Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle voidaan toteuttaa avohuollon tukitoimena, huostaan otettuna, kiireellisesti sijoitettuna, hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä, jälkihuoltona tai yksityisesti.

Vanhemmuus ei pääty lapsen sijaishuoltoon siirtymiseen, vaan lapsella tulee säilyä oikeus tavata vanhempiaan myös sijaishuollon aikana. Toisaalta on tärkeää luoda lapselle mahdollisuus myös kiintyä sijaishuoltopaikan aikuisiin. Kun lapsi sijoitetaan kiireellisesti tai otetaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan, säilyy lapsen huolto kuitenkin lapsen vanhemmilla (Saastamoinen K. 2010, 141). Kiireellinen sijoitus ja huostaanotto kuitenkin merkitsevät lasten huoltajien toimivallan laajuuden pienentämistä lapsen huollon osalta. Lapsen huolto siis säilyy lapsen sijoituksen aikanakin lapsen vanhemmilla, kuitenkin siten, että he menettävät tosiasiallisen vallan tehdä normaaleja huoltajan toimivaltaan kuuluvia päätöksiä lapsen asioista. Sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle lapsen huoltoon liittyvä päätösvalta tulee ainoastaan sijaishuollon toteuttamisen osalta.

Lapsen sijoitus sijaishuoltoon on luonteeltaan prosessimainen. Se jakautuu kolmeen eri vaiheeseen: *sijoitus-, kasvatus- ja hoito sekä jälkihuoltovaiheeseen* (kuvio 2). Sijoitusvaihe tarkoittaa toimenpiteitä, joissa etsitään sijaishuoltoa tarvitsevalle lapselle sijoituspaikka ja valmistellaan sijoitusta. Hoito- ja kasvatusvaihe sisältää lapsen varsinaisen hoivan järjestämisen sijaishoitopaikassa ja jälkihuoltovaiheessa lapsi palautetaan syntymäkotiinsa tai uuteen

sijoituspaikkaan sijoituksen keskeytyessä. Jälkihuoltovaiheesta puhutaan myös nuoren itsenäistyessä ja siirtyessä pois sijaishuoltopaikasta omaan itsenäiseen elämään.

Kuva 2: Sijoitusprosessin vaiheet

2.4.4 Huostaanotto – interventio perheen elämään

Huostaanotto on viimesijainen interventio ja ennen sen toteuttamista sosiaalitoimen on tutkittava lapsen tilanne tarkasti. Huostaanottopäätöstä tehdessä lapsen tilanteessa on täytyttävä kolme kriteeriä, jotka ovat

- 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muiden kasvuolojen vaarantaessa lapset kehityksen ja terveyden,
- 2) avohuollon palvelut eivät ole olleet sopivia, mahdollisia tai riittäviä ja
- 3) sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista (LSL 2007/417, 40§).

Huostaanoton päätöksenteossa tulee olla kaksi sosiaalityöntekijää, jotka tekevät huostaanottoon liittyvän harkintatyön parityönä (Saastamoinen K. 2010, 24) ja huostaanottopäätökset on aina perusteltava kirjallisesti. Heinon (2008, 209) väittämän mukaan lapset ovat usein tullessaan avohuollon asiakkaiksi alle 3 -vuotiaita ja huostaanottotilanteissa lapset ovat usein murrosikäisiä.

Kiireellinen sijoitus voidaan toteuttaa, jos lapsen katsotaan olevan välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen huostaanoton tai sijoituksen tarpeessa (Räty 2004, 26). Kiireellisestä sijoituksesta päättää viranhaltija. Kiireellinen sijoitus voi kestää korkeintaan 30 päivän ajan (LSL 2007/417, 38§). Uusi lastensuojelulaki siirsi kiireellisen sijoituksen päätösoikeuden viranhaltijalle. Kiireellisessä huostaanottopäätöksessä tulee perustella ne syyt, joiden vuoksi lapsen katsotaan olevan välittömässä vaarassa. Lapsi voidaan sijoittaa kiireellisesti perhehoitoon tai laitoshuoltoon taikka järjestää hoiva muulla tavoin (Saastamoinen K. 2010, 39 - 40). Lapsi voidaan esimerkiksi sijoittaa väliaikaisesti lapselle läheisen sukulaisen luo jos se on lapsen edun mukaista tai terveydenhuollon yksikköön, jos lapsi tarvitsee terveydellistä hoitoa. Kysymyksessä on akuutti tilanne, jolla varmistetaan lapsen turvallisuus ja jossa selvitystyö tehdään vasta akuutin turvaamistoimen jälkeen. Kiireellinen sijoitus on oikeusvaikutuksiltaan huostaanoton kaltainen, joskin kestoltaan rajatumpi lastensuojelutoimenpide.

Tahdonvastaisesta huostaanotosta on kysymys, jos lapsen huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustaa huostaanottoa tai siihen liittyvää sijaishuollon järjestämistä. Tahdonvastaiseksi huostaanotoksi katsotaan myös tilanne, jossa huostaanottoon suostutaan, mutta sijoituspaikkaa ei hyväksytä (Saastamoinen K. 2010, 27). Tahdonvastaisissa tilanteissa päätöksen sijoituksesta tekee hallinto-oikeus sosiaalihuollon johtajan tai tämän määräämään viranhaltijan hakemuksen perusteella. Hiitolan ja Heinosen (2009, 8 -9) tutkimuksen mukaan tahdonvastaisesti huostaan otetuista suurimman ryhmän muodostavat 13 – 17 -vuotiaat nuoret. Huostaanottojen määrän kasvaessa tahdonvastaiset huostaanotot ovat kasvattaneet osuuttaan. Vuonna 1995 niitä on 15 % ja vuonna 2008 jo 21 %.

Lapsen vanhemmilla on *oikeus tulla kuulluksi* ja yli 12-vuotiaan lapsen mielipide ja toivomukset otetaan mahdollisuuksien mukaan huomioon ennen huostaanoton aloittamista. Mahkonen (2007, 103) huomauttaa, ettei laki sisällä absoluuttisia kuulemisikärajoja ja että lapsen kuulemisella on muitakin funktioita lastensuojelussa kuin lapsen mielipiteen selvittäminen. Mahkosen mukaan lapsen itsensä kuuleminen tuo arvokasta tietoa lastensuojelun työntekijöille siitä, millainen tilanne lapsen perheessä vallitsee. Mahdolliset sukulaisperheet, jotka ovat osallistuneet lapsen hoitoon ja kasvatukseen, on myös otettava huomioon kuulemistilanteessa (Lastensuojelun keskusliitto 2009).

Huostaanoton aikana sosiaalilautakunta on velvollinen järjestämään lapsen kasvatuksen ja päivittäisen hoidon sekä huolehtimaan niiden kustannuksista. Rädyn (2004, 103) mukaan sosiaalilautakunta saa päättää huostaanottojen yhteydessä lapsen olinpaikasta. On kuitenkin

huomioitava Euroopan Ihmisoikeussopimuksen määräykset. Lapsen oikeus tavata vanhempiaan ja muita hänelle tärkeitä henkilöitä ei saa vaarantua. Lasta ei kuitenkaan käytännössä sijoiteta aina samaan kuntaan tai edes lähelle vanhempien asuinkuntaa, sillä sopivaa sijaishuoltopaikkaa ei löydy välttämättä samasta kunnasta. Tilanteen ollessa hankala lapsen syntymäperheessä, sijoitus kauemmas saattaa olla perusteltua, jotta lapsi saa rauhassa asettua uuteen perheeseen. Sijoituksen alkuvaiheessa yhteydenpitoa biologisiin vanhempiin voidaan rajoittaa, jotta lapsi saa rauhassa sopeutua uuteen perheeseen ja elämäntilanteeseen.

2.4.5 Sijoituksen päättäminen

Lapsen *huostassapito* on lopetettava, kun siihen ei ole enää perusteita, ellei se ole lapsen edun vastaista. Huostassapidon lopettamista harkittaessa on otettava huomioon sijaishuollon kestoaika, lapsen ja sijaishuoltajan välinen kiintymyssuhde, lapsen ja tämän huoltajien välinen kiintymyssuhde sekä lapsen mielipide asiasta (LSL 2007/417, 47§). Lapsen palauttaminen syntymäkotiin on tehtävä suunnitellusti ja lapsi voidaan palauttaa väliaikaisesti kotiin sijoituksen purkua harkittaessa. ”*Koekotiutus*” tehdään yhdessä perheen, sijaishuoltopaikan ja biologisen perheen kanssa. Koekotiutuksen aikana sosiaaliviranomaiset arvioivat lapsen ja kodin tilannetta. Päätös huostaanoton purkamisesta tulee tehdä kuuden kuukauden kuluessa, jos tilanne perheessä on parantunut lapselle sopivaksi (Saastamoinen K. 2010, 13).

Huostaanoton purkamista voidaan harkita vuosittaisen *asiakassuunnitelman* tarkistuksen yhteydessä sekä 12 vuotta täyttäneen lapsen tai vanhemman pyytäessä huostaanoton lopettamista. Perheen kuntoutumisesta tulee olla näyttöä pidemmältä ajalta, jotta voidaan varmistua lapsen olojen parantumisesta pysyväisluontoisesti. Huostaanottopäätöksen purkua suunniteltaessa, kuullaan kaikkia asianosaisia ja päätös annetaan kaikille osapuolille kirjallisesti. Huostaanotto lakkaa lain nojalla viimeistään siinä vaiheessa, kun lapsi täyttää 18 vuotta (Saastamoinen K. 2010, 39).

2.4.6 Lakisääteinen jälkihuolto

Lapsi tai nuori on oikeutettu sijoituksen päättymisen jälkeen *jälkihuoltoon*. Lastensuojelulaki määrää jälkihuollon toteuttajaksi sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen. Jälkihuoltoon on oikeutettu sijaishuollossa sijoitettuna ollut lapsi tai nuori sekä avohuollon kautta vähintään puoli vuotta sijoituksessa ollut lapsi tai nuori. Jälkihuoltovelvoite kunnalle lakkaa viisi vuotta sijoituksen

päättymisen jälkeen tai kun nuori täyttää 21 vuotta (LSL 2007/417, 75§). Nuorelle jälkihuolto on vapaaehtoista, mutta nuorella on jälkihuoltoon oikeus, vaikka tämä olisi siitä ensin kieltäytynyt.

Lapselle määrätyn sosiaalityöntekijän tulee huolehtia *jälkihuoltosuunnitelman* tekemisestä, jonka tavoitteena on tukea sijaishuollossa ollutta lasta tai nuorta sekä tämän huoltajaa. Jälkihuollon tarkoituksena on tukea lasta tai nuorta sijaishuollosta kotiutuessa tai itsenäistymisessä nuoren muuttaessa omaan asuntoon. Laaksonen (2004, 263) huomauttaa, että yhteiskunnan velvollisuus on kantaa sijoitetusta lapsesta vastuuta myös sijoituksen päättymisen jälkeen, koska se on puuttunut radikaalisti lapsen/nuoren elämään ottamalla tämän pois biologisesta perheestään. Kotiuttamistilanteessa on tärkeää tukea myös perheen vanhempia heidän vanhemmuudessaan ja kasvatuksessaan.

2.5 Lastensuojelun kohde – kuka tarvitsee suojelua?

Lastensuojelun asiakkaaksi nimetään suojelun tarpeessa oleva lapsi tai nuori, mutta vaikka lastensuojelun kohteena on lapsi, lastensuojelun toimijoina toimivat aikuiset. Lasten vanhemmat, huoltajat, sosiaalityöntekijät, yhteistyötahot, sijaisvanhemmat ja monet muut täysi-ikäiset kansalaiset ovat ne toimijat, jotka toiminnallaan vievät lastensuojelutoimia eteenpäin.

M. Saastamoisen (2010, 230) mukaan kansalaisuudella tarkoitetaan useimmiten poliittisen yhteisön jäsenyyttä ja sitä, kuinka se määrittää velvollisuuksien ja oikeuksien suhteina. Nykyaikana kansalaisuuden statukseen kuuluu yhteisöllisyys yhteiskunnallisena osallistumisena, joka velvoittaa kansalaisen tekemään työtä kansalaisuutensa eteen.

Täysivaltainen kansalaisuus edellyttää kantajaltaan biologista kypsyttä sekä riippumattomuutta. Kansalaisuus on muodollisesti valtion jäsenyyttä, mutta kansalaisuuteen liittyy myös tiettyjä sekä sosiaalisia että poliittisia oikeuksia että näihin oikeuksiin liittyviä velvollisuuksia (Harinen 2000, 27). Kun suomalaisiksi synnyttään, kansalaisuus peritään vanhemmilta. Täysivaltaisen kansalaisen statukseen kuuluu valta, joka edellyttää kantajaltaan tietynlaisia erityisiä ja erilaisia kompetensseja (Harinen 2000, 28 – 31). Täysivaltaisuuden idean mukaan kansalaiset asettuvat eriarvoiseen asemaan keskenään ja esimerkiksi juuri kansalaisen ikä on seikka, joka mittaa biologista kypsyttä ja sitä kautta täysivaltaisen kansalaisuuden tunnusmerkkejä. Julkiset kansalaisuuden statuksen määrittäjät ovat Harisen (2000, 34) mukaan täysivaltaisuus ja riippumattomuus. Lapset jäävät täysivaltaisen kansalaisen statuksen ulkopuolelle huolenpitoa ja suojelua tarvitsevina.

Kansalaisuuteen kasvetaan biologisen kypsymisen rinnalla. Harisen (2000, 35) mukaan perhettä pidetään yhä yhteiskunnan kannalta keskeisenä kansalaisuuteen kasvattajana. Näin ollen perheen tehtäväksi voi nähdä uusien kansalaisten tuottamisen. Julkisessa keskustelussa perhettä on pidetty keskeisimpänä kehikkona, jonka puitteissa kansalaisten kasvatuksessa joko onnistutaan tai epäonnistutaan. Perheen velvollisuus on huolehtia lasten turvallisen elämän kehikon järjestämisestä sekä lasten hoivan järjestämisestä.

Hoikkala (1993, 47) määritteli jo useita vuosia sitten yhteiskunnan olevan kasvatus- ja sosialisatiojärjestelmältään ammattilaisvetoinen. Hoikkalan mukaan ammattilaisuusvetoisuus tarkoittaa sitä, että asiantuntijat ja ammattilaiset seuraavat, neuvovat ja ohjaavat sekä lasta että aikuista sikiötilasta aikuisuuteen asti. Vanhemmuus katoaa helposti näkyvistä kaiken asiantuntijuuden alle. Hoikkala katsoo, että yhteiskunnassa on menty lasten kohdalla monissa asioissa kohti ”normaaliutta”, jolloin vanhempien on hyväksyttävä yleiset normit joiden mukaisia lasten tulisi olla. Vanhemman on helppo jäädä tai joutua jäämään asiantuntijoiden taakse näkymättömiin. Hoikkala toteaa sen, että vanhemmat eivät näy julkisuudessa, lisäävän asiantuntijuuden vahvistumista lastenkasvatusasioissa. Tästä aiheutuu noidankehä, vanhemmuus murenee asiantuntijuuden lisääntyessä ja näin sosiaalista asiantuntijuutta tarvitaan entistä enemmän, jotta vanhemmuutta voidaan tukea. Näin perheasioita koskevan asiantuntijuuden tarvetta perustellaan.

Kasvattaminen terminä koetaan Hoikkalan (1993, 49) mukaan usein kielteisenä. Hoikkalan mukaan olisi todenmukaisempaa puhua erilaisista sosiaalisista vuorovaikutusmalleista perheiden sisällä. Näyttää siltä, että kasvattamisesta on tullut niin ammattimaista, että normaalit perheet eivät tunne kykenevänsä kasvatustehtävään. Hoikkalan ajattelun mukaan monet nykyvanhemmat tahtovat mieluummin elää kaveruussuhteessa lapsensa kanssa. Hoikkalan väite on ristiriitainen, sillä osa vanhemmista kykenee ja tahtoo kasvattaa lapsensa ilman asiantuntijoiden antamia määrittelyjä. Sikäli Hoikkala on kyllä oikeassa, että vanhemmuus on muuttunut vaikeammaksi ja nykyisin lapset ja heidän vanhempansa kohtaavat täysin erilaisia vaaroja ja ongelmia. Vanhemmuus ei ole kadonnut, mutta se on muuttanut vahvasti muotoaan.

Hoikkala (1993, 52) jakaa vanhemmuuden kahteen eri päämalliin: sallivaan ja vastuulliseen vanhemmuuteen. Sallivassa vanhemmuudessa lapselle annetaan tilaisuus itsekasvattautua kokemusten kautta, jolloin oman itsen löytämisen tärkeyttä korostetaan. Vastuullisessa vanhemmuudessa vanhemmuudelta edellytetään hyvien edellytysten luomista lasten kasvuille.

Vastuullisen vanhemman odotetaan ohjaavan lapsensa hyviin harrastuksiin, antavan tarpeellista hoivaa ja huolenpitoa, ohjaavan hyvään koulutukseen ja hoitavan tämän kaiken yhdessä lapsen kanssa keskustellen. On eittämättä selvää, että nyky-yhteiskunnassa vanhemmuudessa on entistä enemmän ongelmia minkä voi päätellä myös lastensuojelulukujen kasvusta.

2.6 Lapsen edun käsitteen ristiriitaisuus

Lapsen edun määrittely voi olla monimutkaista, koska ihmisillä on erilaisia käsityksiä siitä mikä olisi lapselle parasta. Lapsen etua määriteltäessä ei voida aina tehdä sellaisia päätöksiä, jotka olisivat lapsesta tai tämän vanhemmasta oikeanlaisia päätöksiä. Lastensuojeluprosessin jokaisen vaiheen tulisi perustua ensisijaisesti *lapsen edun* tavoitteluun. Etenkin lapsen ollessa sijoitettuna hänellä on erityisiä oikeuksia. Lapsella on oikeus hyvään sosiaalihuoltoon ja tarpeitansa vastaavaan sijaishuoltopaikkaan. Myös erilaiset tapaamisoikeudet lapsen läheisiin ihmisiin on turvattava sekä lapsella on oikeus saada tietoa häntä koskevista asioista. Lapsen etua arvioitaessa tulisi tarkastella tilannetta myös pidemmällä aikavälillä ja se aiheuttaa epävarmuuden tunnetta kaikille asian osapuolille.

Bardy (2009, 44) toteaa, että lastensuojelussa on kuitenkin toisinaan suostuttava sellaiseen rajallisuuteen, että sosiaalityöntekijällä on tarjottavana asiakkaalleen vain huonoja vaihtoehtoja. Usein on kysymys sekä-että-asetelmasta, jolloin etsitään lapsen ja vanhemman hyvää ja vastavuoroisuutta. Toisinaan lastensuojelun työskentelyssä on tehtävä kompromisseja, etenkin perheiden vaikeissa tilanteissa ja näissä tilanteissa on selvää, että toteutettava vaihtoehto ei miellytä kaikkia osapuolia.

Lastensuojelun ja sen asiakkaiden yhteistyöhön sisältyy väistämättä erilaisia kannanottoja ja arvoja, joten viranomaisen on pyrittävä erottamaan työskennellessään lapsen etu ja oikeudet aikuisen haluista ja pyrkimyksistä. Mahkosen (2007, 37 – 38) mukaan lastensuojelussa on toisaalta kysymys oikeudesta yksilöllisyyteen ja toisaalta velvollisuudesta yhteisöllisyyteen. Yhteiskunnan on vaalittava perheen yksityisyyttä ja kunnioitettava itsemääräämistä, mutta toisaalta väliintuloja on tehtävä, jottei perhe jää ongelmiansa kanssa yksin. Lastensuojelu voidaan siis nähdä yhteiskunnallisena reaktiona, jossa yhteiskunnan taholta säädellään lapsen ja perheen elämää.

K. Saastamoinen (2010, XV – XVI) toteaa lastensuojelun haastavaksi vaiheeksi huostaanoton valmistelun ja yhteistyön perheen kanssa valmisteluvaiheessa, etenkin jos huostaanottoa

vastustetaan. Saastamoinen kuitenkin muistuttaa, että lapsella on oikeus tulla huostaan otetuksi, jos huostaanoton edellytykset täyttyvät. Sosiaaliviranomaisilla on velvollisuus puuttua tällaisessa tilanteessa perheen elämään ja jatkaa lastensuojelutyötä myös huostaanottopäätöksen jälkeen. Lapsi on oikeutettu hyvään sosiaalihuoltoon ja hyvään kohteluun myös sijoituksensa aikana ja sosiaalityötä tulee jatkaa myös lapsen vanhempien kanssa. Lastensuojelun työskentelyn tavoitteena sijoitustapauksissa on luoda lapselle turvalliset olot ja mahdollisuus elää lapsen elämää, mutta periaatteena on myös pyrkiä perheen jälleenyhdistämiseen. Vanhempien tukemista ei saisi unohtaa, mutta käytännössä lapsen etu on ensisijainen turvaamisen kohde. Tämä tuo väistämättä ristiriitoja biologisten vanhempien, sosiaalityöntekijöiden ja sijaishuoltoa tekevien ihmisten suhteisiin.

Roos (2004, 5 – 6) esittää vahvaa kritiikkiä lastensuojelu toimista, etenkin huostaanotoista. Hänen mukaansa huostaanotto on tapahtuma, jossa perheen ja sosiaalityöntekijän käsitys todellisuudesta on ristiriitainen ja huostaanotoissa toimitaan yhden ainoan oikean totuuden ehdoilla. Roos väittää, että lastensuojelu Suomessa ei tahdo tunnustaa biologisen siteen tärkeyttä, vaan ajatellaan, että biologinen vanhemmuus ei synnytä mitään erityistä suhdetta. Tämä näkemys on vastakkainen sille, että lastensuojelussa pyritään aina ensin tervehdyttämään perheen tilannetta avohuollon tukitoimin ja huostaanottilanteisiin ryhdytään vasta viimeisenä keinona. Avohuollon tukitoimiin tarvitaan aina perheen suostumus ja perheen kieltäytyessä avohuollosta, tulee miettiä onko lapsen edun mukaista jättää perhe selviämään omin voimin.

Roos (2004, 9) väittää sosiaalityöntekijöiden käyttävän lapsen etu -käsitettä rikkoakseen vanhempien oikeuksia julmalla tavalla ja tämä johtaa ongelmaan, jolloin lasten vanhemmat eivät uskalla ottaa yhteyttä sosiaaliviranomaisiin ongelmien syntyessä. Roosin mielestä tämän seikan vuoksi ennaltaehkäisevä lastensuojelu ei onnistu ja lastensuojelu aktivoituu ainoastaan pakkotoimien kautta. Vastakkainen näkökulma siihen miksi vanhemmat eivät ota sosiaalitoimeen yhteyttä ongelmien syntyessä, on se, etteivät vanhemmat itse pysty näkemään ongelman olemassaoloa.

Pulma (2004, 19) toteaa, että lapsen edusta, ennen kaikkea sen määrittelyvallasta, on muodostunut taistelun kohde. Yksilön ja perheen suvereenisuutta koskevat oikeusperiaatteet ovat vahvat ja ne voivat toisinaan sivuuttaa sosiaalipoliittiset argumentit. Ihmisten tietoisuus omista oikeuksistaan on vahvistunut ja nykyään ollaan yhä herkempiä viemään asioita erilaisten oikeusasteiden käsiteltäviksi. Lastensuojelun kritiikki on kasvanut ja medioissa biologiset vanhemmat nähdään usein uhreina. Media on tehnyt osaltaan lastensuojelusta peliä, jolla saadaan suuria uutisotsikoita

aikaan. Lastensuojelutyön oikeuttaminen on muuttunut yhä haasteellisemmaksi ja lapsen edun käsitteen pohdiskelu käynyt yhä hankalammaksi.

2.7 Sosiaalityön asiakkuus

Lastensuojelun kaksinaisluonne määrittää sosiaalityötä tekevien ihmisten tehtäviksi lasten ja perheiden tukemisen ja auttamisen, mutta myös arvioinnin, valvonnan ja toisinaan vanhemmuuden uudelleen järjestelytehtävät. Pösö (2007, 65–66) toteaa, ettei lastensuojelua voi määrittää joko palveluksi tai kontrolliksi, vaan on tärkeää tunnistaa molempien elementtien yhtäaikaisuus. Hän toteaa, ettei lastensuojelutyön ydintä löydetä lastensuojelun työprosesseista, lainsäädännöstä eikä yksittäisestä toimenpiteestä, vaan yksilöiden identiteetti, elämä ja kokemukset kietoutuvat yhteen julkiseen, yhteiskunnalliseen interventioon sekä moraaliin.

Juhilan (2009,55) näkemyksen mukaan sosiaalityön on toteuttaakseen tarkoituksensa hallittava asiakastaan, mutta tehtävä se siten, että se ei loukkaa asiakkaan itsemääräämisoikeutta. Asiakas on siis saatava omaksumaan normatiiviset näkemykset pakottamatta ja siten kontrolli sekä tuki ovat asiakastyössä läsnä yhtäaikaisesti.

Sosiaalityön periaatteiden mukaan sosiaalityön asiakas tulisi kohdata subjektina, jolloin eettisenä periaatteena korostuu ihmisten kunnioittaminen ja itsemääräämisoikeus. Sosiaalityön asiakas tulee kuitenkin usein objektivoiduksi ongelmansa mukaisesti. Ongelma samalla antaa asiakkaalle tietynlaisen leimaavan statuksen. Juhila (2006, 12) toteaa, että sosiaalityön asiakkaan ja sosiaalityöntekijöiden roolit ja tavat eivät ole yksinomaan toimijoidensa itsensä päätettävissä, vaan suhteiden laatu määritellään ja ohjeistetaan monissa yhteyksissä. Kun kysymyksessä on yhteiskunnallinen instituutio, on sosiaalityö sidoksissa kulloisenkin historiallisen ajan tapahtumiin, vallitseviin näkemyksiin sekä keskusteluihin. Sosiaalityö, toisin kuin sosiaalivakuutus, on mielletty marginaaliryhmien toiminnaksi ja sosiaalityön asiakkaana olevat ihmiset kategorisoidaan tiettyyn ryhmään kuuluviksi.

Juhila (2006) jakaa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhteet neljään erilaiseen kategoriaan. Hänen mukaansa kategoriat eivät ole toisiaan pois sulkevia, mutta jokaisessa on omat piirteensä, joiden mukaan asiakkuussuhdetta määritellään. Kategoriat ovat 1) liittämis- ja kontrollisuhde, 2) kumppanuussuhde, 3) huolenpitosuhde ja 4) vuorovaikutuksessa rakentuva suhde.

Liittämisen- ja kontrollisuhteessa ulkoa tulevat määrittelyt ovat vahvassa asemassa. Sosiaalityöntekijän roolina on liittää asiakkaita takaisin yhteiskunnan valtakulttuuriin ja tarvittaessa kontrolloida niitä asiakkaita, joiden liittämisen on vaikeuksia. Syrjäytyminen ja liittäminen liittyvät selkeästi yhteen ja usein liittämisen- ja kontrollisuhteisessa sosiaalityössä on kysymys syrjäytyneen palauttamisesta yhteiskunnan enemmistön piiriin (Juhila 2006, 49 – 50, 55). Liittämisen- ja kontrollisuhteeseen liittyy olennaisesti kansalaisen oma aktiivisuus ja muuttuminen yhteiskunnan yleisesti hyväksymäksi. Näkemykseni mukaan liittämisen- ja kontrollisuhteeseen on käytössä lastensuojelutyössä siinä tilanteissa, kun perhettä pyritään auttamaan avoimuuden tukitoimin kohti parempaa ja vastuullisempaa vanhemmuutta. Asiakkaan on osoitettava aktiivisuutensa ja suostuttava yhteiskunnan taholta kontrolliin. Vastapalvelukseksi sosiaalityön palveluista asiakkaan on aktiivisesti pyrittävä kohti yhteiskuntakelpoisuutta.

Kumppanuussuhteessa asiakas ja sosiaalityöntekijä toimivat rinnakkain. Sosiaalityöntekijän tulisi lähestyä asiaa asiakkaan ehdoilla, asiakkaan merkitysten kautta. Sosiaalityöntekijän arvot voivat olla hänen omia kulttuurisia arvojaan, joita sävyttävät hänen edustamansa instituution ja koko yhteiskunnan arvot ja eivätkä ne välttämättä ole yhteneväiset asiakkaan arvojen kanssa. Juhila (2006, 115) määrittää asiakkaan tuovan sosiaalityön kohtaamiseen yksilöllisen elämäntilanteensa, kokemuksensa, arvonsa ja niihin liittyvän tietonsa. Erilaisten arvojen ja merkitysten yhteensovittaminen, etenkin ristiriitatilanteissa, joissa on useita osapuolia, saattaa olla haastavaa. Kumppanuussuhde on nähdäkseni lähinnä sitä suhdetta, joka sijaisperheellä on lastensuojeluviranomaisiin. Sijaisperhe ei ole varsinaisesti lastensuojelun asiakas, mutta ei toisaalta täysivaltainen toimijakaan. Sijaisperhe on toimeksiantosopimussuhteessa sosiaalityöntekijään ja joutuu keskustelemaan sosiaalityöntekijöiden kanssa näkemyksistään ja oikeista ratkaisuista sijoitetun lapsen asioita hoitaessaan. Kumppanuussuhteen osapuolen tulee huomioida toisen arvot ja näkemykset sekä toimintatavat. Toisaalta sijaisperheellä on vapauksia, mutta toisaalta se on sosiaalityöntekijään nähden vähemmän valtaa omaava yksikkö.

Huolenpitosuhteesta puhutaan tilanteissa, joissa sosiaalityön asiakkaat eivät kaikissa elämäntilanteissaan selviä omillaan, vaan tarvitsevat ulkopuolista apua ja tukea. Juhilan (2006, 166) määrittelyn mukaan huolenpitosuhteessa asiakkaan omillaan selviytyminen on mahdottomuus ja siten asiakkaan rooleiksi muodostuu riippuvuus ja vastikkeettomuus. Asiakas on riippuvainen sosiaalityön tarjoamista palveluista ja häneltä ei vaadita vastikkeita palveluiden saamiseksi. Aikuisten riippuvuus on usein koettu häpeälliseksi ja se on korostunut ennen kaikkea

tarveharkintaisissa palveluissa kuten lastensuojelu, päihdehuolto ja toimeentulotuki. Näiden etuuskien käyttäjät ovat ylittäneet sallitun riippuvuuden rajan ja tarvitsevat erityistä huolenpitoa, jota normaalikansalainen ei tarvitse. Riippuvuus hyvinvointivaltiosta on hyväksyttyä universalismin hengessä, jolloin sosiaalipalvelujen katsotaan kuuluvan kaikille kansalaisille, ei ainoastaan marginaaliryhmille. Vastikkeettomuuden mahdollistaa kulttuuri, joka hyväksyy riippuvuuden hyvinvointivaltiosta, toteaa Juhila (2006, 170). Vastikkeettomuus voi tarkoittaa myös sitä, ettei asiakkaan elämäntilanteen muutoksiin aseteta suuria odotuksia ja asiakastyötä tehdään liiankin holhoavalla otteella.

Vuorovaikutuksessa rakentuva suhde perustuu asiakkaan ja sosiaalityöntekijän tilanteiden ja instituutioiden mukaan vaihteleviin rooleihin. Juhila (2006, 206) määrittelee ihmisen sosiaalisen identiteetin rakentuvan siten, että ihminen asettaa itse itsensä tai muut ihmiset asettavat hänet tietynlaiseen kategoriaan, johon on liimattu tietynlaiset ominaisuudet ja toimintaodotukset. Ihmisten kategorisointi ylläpitää ja tuottaa sosiaalista ja moraalista järjestystä ja on siten sujuvan vuorovaikutuksen osa. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan rooleja vuorovaikutuksessa rakentuvassa suhteessa luonnehtii neuvoteltavuus. Identiteettiä työstetään kohtaamistilanteissa ja olennaista tilanteessa on kysymys puuttumisesta johonkin asiakkaan ongelmatilanteeseen. Sosiaalityöntekijän identiteetti on olla ongelman ratkaisijana, kontrolloijana ja tukijana. Asiakkaan identiteettiä kuvaa asiakkaan ongelma, uhrius ja toimijanäkökulma. Uhrius ja toimijuus liittyvät vastuukysymyksiin ja uhrin asemaan asettuva asiakas on vähemmän vastuullinen kuin toimija-asenteen ottanut asiakas. (Juhila 2006, 254.) Usein sosiaalityön asiakkuuden alku ratkaistaan neuvottelutilanteessa sosiaalityöntekijöiden ja potentiaalisten asiakkaiden välillä.

Tulensalo ja Ylä-Herranen (2009, 22) toteavat, että mitään lastensuojelutyötä ei voi tehdä ilman hyvää vuorovaikutussuhdetta asiakkaan kanssa. Heidän mukaansa vuorovaikutus lastensuojelun asiakassuhteessa ei ole niinkään tekemistä, vaan enemmänkin läsnä olemista. Vuorovaikutuksen tärkeys korostuu ennen kaikkea vanhempien kanssa tehtävässä lastensuojelutyössä, sillä tavoitteena on ohjata heitä kohti vastuullisempaa vanhemmuutta ja haastaa heidät pohtimaan asiaa myös lapsen kannalta. Myös lasten kuuleminen ja heidän kokemustensa käsittely vaatii vahvaa vuorovaikutusta sosiaalityöntekijältä.

3. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimukseni lähestymistapa on laadullinen ja se edustaa tapaustutkimusta. Tapaustutkimukseni kohdentuu kahteen sijoitusprosessiin ja niiden osapuoliin. Laadullisella tutkimusmenetelmällä tehdyssä tutkimuksessa tarkastellaan merkitysten maailmaa, joka on aina ihmisten välinen ja sosiaalinen. Toivosen (1999, 98) määrittelyn mukaan tutkimus on luonteeltaan empiiristä, kun tutkimusaineisto on hankittu kyseisen tutkimuksen tarpeisiin. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään esimerkiksi kuvaamaan jotakin tiettyä ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. (Tuomi ja Sarajarvi 2009, 85). Laadullinen tutkimus ei pyri tilastollisiin yleistyksiin kuten kvantitatiivinen tutkimus, vaan sen tavoitteena on ymmärtää tutkittavaa ilmiötä.

Tapaustutkimus on tutkimusote, jossa tutkimuksen kohteeksi valitaan yksi tai tarvittaessa useampi tapaus. Tapaus on ajallisesti ja paikallisesti rajattu tapahtumasarja, johon osallistuu yksi tai useampi henkilö. Tapaus itsessään on tutkimuskohde ja se sopii sellaisiin tutkimuksiin, jossa tutkimuskohteen rajaus voidaan suorittaa täsmällisesti, toteaa Vilka (2005, 130–131). Peuhkurin (2005, 291–293) mukaan tapaustutkimuksella on pitkät perinteet Chigaon koulukunnan tutkimuksesta lähtien. Tapaustutkimuksesta puhutaan toisaalta metodina, toisaalta tutkimusstrategiana. Tapaustutkimus onkin tutkimusstrategiaa kuvaava sateenvarjokäsite, jonka alle voidaan rakentaa erityyppisiä tutkimusasetelmia.

Tapaustutkimuksille on tyypillistä, että ilmiötä kuvataan tarkasti, toimintaa tarkastellaan konkreettisesti kontekstissaan ja toimijoiden oma merkityksenanto koetaan tärkeäksi (Peuhkuri 2005, 293.) Saarela-Kinnunen ja Eskola (2007, 185) toteavat, että tapaustutkimukselle on luonteenomaista, että yksittäisestä tapauksesta tuotetaan intensiivistä ja yksityiskohtaista tietoa. Olennaista tapaustutkimukselle on se, että käsiteltävä aineisto muodostaa kokonaisuuden, yhden tapauksen. Tapaukset ymmärretään yleisesti tiettyyn paikkaan tai aikaan rajattavissa olevina yksilöinä tai yksilöihin ja yhteisöihin liittyvinä prosesseina ja tapahtumina.

Erikssonin ja Koistisen (2005,12) mukaan selittävä tapaustutkimus pyrkii selittämään tapauksen esiintymistä sekä vastaamaan kysymykseen miksi tapaus on sellainen kuin se on. Selittävä tapaustutkimus voi olla kiinnostunut tosielämän monimutkaisten tapahtumien välisistä kausaalisista suhteista tai niihin liittyvistä mekanismeista tai siitä mitä tapaus itsessään saa aikaan. Tutkimuksessani on kysymyksessä intentionaalinen selittäminen. Perheen prosessina on lapsen

kasvattaminen ja tavoitteena on onnistua tuossa tehtävässä. Selittävänä tekijänä ovat perheen sisäiset tekijät ja perheen sisäinen dynamiikka. Näistä lähtökohdista tapausta tarkastellessa en tarkastele niinkään kausaalisia suhteita vaan sitä mitä tapaus itsessään saa aikaan.

Jokainen tapaus on omanlaisensa ja uniikki ja tutkimuksen ulkoisen tai sisäisen validiteetin testaaminen on hankalaa tapaustutkimuksessa. Tutkimuksen uskottavuutta lisätään siten, että tapaustutkimuksen tutkija tekee tutkimusprosessinsa lukijalle mahdollisimman läpinäkyväksi, jotta lukija voi arvioida tutkimuksen luotettavuutta. Kuten Eriksson ja Koistinen (2005,15) muistuttavat, tutkijan tavoite klassisessa tapaustutkimuksessa on selvittää millä logiikalla juuri tämä tutkittava ainutlaatuinen ja erityinen tapaus toimii, eikä suinkaan tehdä tapausta koskevia yleistyksiä. Näin ollen tutkijan mielenkiinnon kohteena on itse tapaus, sen sisäinen maailma toimijoiden näkökulmineen sekä tämän maailman logiikka.

3.1 Triangulaatio tutkimuksen validiteetin vahvistajana

Triangulaatiolla tarkoitetaan erilaisten metodien, tutkijoiden, tiedonlähteiden ja teorioiden yhdistämistä tutkimuksessa. Triangulaatio jaetaan neljään päätyyppiin. Ensimmäinen tyyppi on tutkimuskohteeseen liittyvä triangulaatio, jolla tarkoitetaan sitä, että tietoa kerätään monelta eri tiedonantajaryhmältä. Toinen tyyppi on tilanne, jossa tutkimuksessa on useita tutkijoita. Kolmas tyyppi on teoriaan liittyvä, jolloin tutkimuksessa käytetään useampaa erilaista teoreettista näkökulmaa. Neljäs tyyppi on metodologinen triangulaatio, jossa käytetään useita erilaisia metodeja. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 143 -145).

Omassa tutkimuksessani käytän tutkimuskohteeseen liittyvää triangulaatiota. Keräsin aineistoni kuudelta eri toimijalta lapsen sijoitusprosessissa. Keräsin aineistoa haastattelemalla biologiselta isältä, joka on kokenut koko lapsen sijoitusprosessin. Haastattelin myös tähän tapaukseen liittyvän sijaisperheen äidin. Haastattelin myös toisen perheen äitiä, joka on suostunut vapaaehtoiseen huostaanottoon lapsensa kasvattamisen turvaamiseksi. Lisäksi haastattelin sosiaalitoimesta alkuarvioinnin tekijää, avohuollon työntekijää sekä sijaishuoltotoimiston sosiaalityöntekijöitä. Tämä on metodologinen ratkaisu, jolla tavoittelen tarinaan validiteettia ja uskottavuutta. Useamman näkökulman yhdistäminen valottaa myös haastateltujen henkilöiden sosiaalista ja yhteiskunnallista kontekstia. Kysymyksessä on eräänlainen selviytymistarina muunnelmiseen. Keskityn muutosprosessin ja sen synnyttämien kokemusten kuvaukseen. Tutkimusintressinäni on saada

selville selviytymistarinan sisältö sekä sen aiheuttamat kokemukset ja suhteuttaa se lastensuojelutoimintaan.

Haastateltavien hankkiminen on kulkenut käsi kädessä aineiston keräämisen kanssa. Etsin uusia haastateltavia aineiston keräämisen edetessä sen mukaan, mitä aikaisemmissa haastatteluissa oli tullut esille. Ensimmäisen haastateltavani sain kandidaatintutkielmani myötä. Tein kandidaatin tutkielmani sijaisperheiden tukemisesta ja tuon työn myötä tutustuin erääseen sijaisperheen äitiin, joka kertoi minulle ”loistavasta yhteistyöstä” erään biologisen isän kanssa. Hän ehdotti minulle pro gradu – tutkielmani aihetta ajatellessani, että tuon biologisen isän kanssa voisi keskustella lastensuojeluprosessista. Sijaisperheen äiti pyysi suostumuksen biologiselta isältä ja sen jälkeen olin henkilökohtaisesti häneen yhteydessä. Alustavasti puhuimme tutkimuksesta puhelimesta ja myös tapasimme, jolloin haastattelin häntä. Pian tämän haastattelun jälkeen haastattelin sijaisperheen äitiä, jotta saisin mukaan hänen näkemyksensä kyseisestä tapauksesta. Ensimmäisen tapaukseni perheestä valitsin haastateltavaksi isän, sillä perheen äiti oli muuttanut pois paikkakunnalta ja suurimmaksi osaksi poistunut perheen elämästä. Hän on perheen lapsen elämässä vain lomatapaamisten muodossa noin kerran vuodessa, joten ajattelin, että isällä olisi tilanteesta realistisempi ja totuudenmukaisempi näkemys. Sijaisperheestä valitsin haastateltavakseni ainoastaan perheen äidin, sillä tämä hoiti lasten asiat perheessä pääsääntöisesti.

Aineiston keräämisen yhteydessä huomasin, että tarvitsen työhöni mukaan myös viranomaisnäkökulman. Viranomainen, joka toimii lastensuojeluprosessissa mukana, on vaitiolovelvollinen asiakkaistaan ja sen vuoksi haastattelut tehtiin yleisellä tasolla. Haastattelulupapyyntöni esitin Joensuun kaupungin sosiaalitoimen lastensuojelun päällikölle ja hän ehdotti minulle ryhmähaastattelua. Haastattelin kahta sosiaalityöntekijää, jotka toimivat lastensuojelussa. Toinen heistä oli avohuollon työntekijä ja toinen alkuarviointia suorittava työntekijä. Heitä haastatellessani totesin, että tarvitsen sijaishuoltoa järjestävästä tahosta ja heidän prosessistaan tietoa ja otin yhteyttä Joensuun lastensuojelun sijaishuoltotoimistoon. Myös tämän haastattelun suoritin ryhmähaastatteluna.

Haastatteluissa ilmeni, että suuri osa huostaanotoista tehdään yhteistyössä vanhempien kanssa. Tämä oli minulle uusi tieto ja tilanne niin kiinnostava, että tahdoin hankkia vielä yhden haastateltavan, joka olisi kokenut suostumukseen perustuvan huostaanoton. Lisäksi tässä vaiheessa biologisen isän elämäntilanne oli muuttunut siten, että hänen haastattelunsa jatkossa ei olisi ollut mahdollista, joten tällä toimella turvasin myös aineistoni riittävyttä. Suostumukseen perustuvan

huostaanoton tapauksen löysin läheltä tuttavapiiriäni ja pyydettyäni perheen äitiä mukaan tutkimukseeni, hän lupasi kertoa tarinansa.

3.2 Teemahaastattelu aineiston keruutapana

Teemahaastattelu on joustava menetelmä, joka soveltuu monenlaisiin tarkoituksiin ja sen avulla voidaan saada syvällistä tietoa tutkittavan elämästä. Hirsjärvi ja Hurme (2000, 12) toteavat, että haastattelu ei ole ainoastaan tekniikka, vaan tieteellinen metodi, jolla voidaan hankkia arvokasta tutkimusaineistoa. Eskola ja Vastamäki (2007, 25) määrittävät teemahaastattelun olevan eräänlaista keskustelua, joka tapahtuu tutkijan aloitteesta ja usein tutkijan ehdoilla, mutta jossa tutkijan tavoitteena on saada esiin vuorovaikutuksessa haastateltavilta tutkijaa kiinnostavat asiat. Teemahaastattelu on kohdennettu haastattelu ja tutkittaviksi valitaan henkilöitä, jotka ovat kokeneet tutkittavan ilmiön. Tutkijalla on ennen haastattelua asiasta esiyymmärrys, jonka pohjalta hän teemoittelee haastattelun aiheet. Menetelmä on puolistrukturoitu, sillä haastattelun kysymykset on päätetty etukäteen, mutta ne voidaan käsitellä haastattelutilanteessa missä järjestyksessä tahansa. Haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Teemahaastattelu metodina huomioi sen seikan, että ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä.

Teemahaastattelun suurin etu on sen joustavuus. Tutkijalla on mahdollisuus uusia kysymys, tarkentaa esitettyä kysymystä tai pyytää lisäselvennöstä haastateltavalta, jolloin vastausten virhemarginaali pienenee. Haastattelu metodina mahdollistaa tutkijalle mahdollisuuden valita tutkimukseensa haastateltaviksi henkilöitä, joilla on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä tai muuten tietoa tutkittavasta aiheesta.

Sosiaalisia ilmiöitä koskevassa tutkimuksessa tulee huomioida kulttuuriset ja historialliset tekijät, sillä tällainen tutkimus on aina kontekstuaalista. Yksilön todellisuus on sosiaalisesti konstrutuoitu ja kysymyksessä on subjektiivinen tulkinta, joka perustuu siihen miten yhteisössä eletään (Hirsjärvi ja Hurme 2000, 17). Konstruktivismi korostaa näkemystä, jonka mukaan ihmiset konstruoivat eli rakentavat tietonsa ja identiteettinsä kertomusten välityksellä. Ihmisen käsitys itsestään ja ulkopuolisesta maailmasta on jatkuvasti rakentuva ja muuttuva kertomus.

Narratiivinen tutkimusaineisto sisältää kerrontaa, joko suullista tai kirjallista. Narratiiviselta kertomukselta voidaan edellyttää kertomuksellisia piirteitä, kuten alkua, keskikohtaa ja loppua, juonellisuutta. (Heikkinen 2007, 147). Ihminen luo elämäänsä merkityksiä ja järjestystä

hahmottamalla tapahtumat tarinoiksi ja tarinoille on ominaista se, että ne kertovat ajassa etenevistä toiminnoista. Juonesta on havaittavissa usein tulkittuja syy-seuraus suhteita (Eskola, Koski-Jännes, Lamminluoto, Saaranen, Saastamoinen ja Valtanen 2003, 6). Narratiiviselle analyysille on tyypillistä jonkin tai joidenkin harvojen tapahtumakulkujen perusteellinen selvittäminen (Toivonen 1999, 123). Tutkimukseni haastattelut ovat narratiiveja, kertojat kertovat tapauksen alusta loppuun saakka. Kertomus on kuitenkin kertojansa näkemys asiasta ja kertomuksen sisältöä ei voi ottaa subjektiivisena totuutena, vaan se tulee tulkita kertojan näkökulmana. Kertomus on kertojansa todistelu tarinansa kulusta. Se kertoo ainoastaan kuinka kertoja on tapahtuneen kokenut omasta mielestään, joten tulkinnassa on oltava varovainen, eikä kertomuksia voi ottaa faktoina.

Saastamoinen (2003, 15 -18) toteaa haastattelulla olevan kaksijakoisen tehtävän. Toisaalta se tuottaa kuulijalle salattua ja aitoa minuutta haastateltavasta ja toisaalta haastattelu voi toimia yksilölle tunnustuksellisena itsereflektoinnin välineenä. Haastattelu itsessään tuottaa ja uusintaa kulttuurillisia resursseja. Haastateltavan suostuttelu tutkimukseen riippunee tapauksesta. Tässä tapauksessa haastateltavat oli helppoa saada mukaan, sillä he tuntuivat kertovan mielellään tarinansa. Saastamoisen mukaan haastateltava voi tuntea tekevänsä jotakin, joka voi auttaa muita unohdettuja, kärsineitä tai väärin kohdeltuja suostuessaan kertomaan tutkijalle elämästään. Eskola ja Vastamäki (2007, 26) toteavat haastatteluun suostumisen motivointitekijöitä olevan kolme. Haastateltavalla on mahdollisuus tuoda esiin oma mielipiteensä asiasta, toisaalta heille tarjotaan mahdollisuus kertoa omista kokemuksistaan ja kolmantena motivoivana tekijänä voi olla haastateltavan aikaisemmat kokemukset tutkimukseen osallistumisesta.

Omassa tutkimuksessani aihe on arka ja sen käsittely vaatii myös minulta herkkyyttä haastatteluissa ja raportin kirjoittamisessa. Empiirisessä tutkimuksessa etiikan näkökulma tulee huomioida siten, että tutkija huomioi tuloksia argumentoidessaan, ettei tutkimusraportista tunnusteta yksittäistä henkilöä tai tämän esittämää väitettä. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 22). Eettiset seikat olen huomionut siten, että haastateltavien nimet ja asuinpaikkakunnat muutetaan raportoinnissa, jotta näitä ei voida tunnistaa. Pyrin myös haastattelutilanteissa hienovaraisuuteen ja käsittelin asiat haastateltavan ehdoilla.

3.2.1 Yksilöhaastattelu

Tein tutkimustani varten kolme yksilöhaastattelua. Kaikki haastattelut tein teemahaastattelutekniikalla ja kaikille haastateltaville oli laadittu omat teemansa ennen haastattelua.

Ensimmäinen haastateltava oli biologinen isä, jota haastattelin saadakseni tietoa lastensuojeluprosessin kokemisesta ja ennen kaikkea huostaanoton purkamiseen liittyvistä kysymyksistä. Toinen haastateltava oli sijaisperheen äiti, jossa tapaukseni lapsi on ollut sijaishuollossa huostaanoton aikana. Sijaisperhettä haastattelin saadakseni mukaan myös sijaisperheen näkökulman sijoitusprosessista sekä saadakseni lisää ymmärrystä sijoitusprosessista. Sijaisäidin haastattelun tavoitteena oli saada ymmärrystä sijoitusprosessista sekä kuulla sijaisäidin näkemyksiä lapsen tuntemuksista. Kolmannen yksilöhaastattelun tein äidille, joka oli suostunut lapsensa huostaanottoon ja kodin ulkopuoliseen sijoitukseen.

Haastatteluissa oli selkeitä eroja. Sijaisperheen äitiä olen haastatellut aikaisemmin kandidaatintutkielmaani varten ja hänen kanssaan haastattelu oli luontevaa ja helposti etenevää. Biologisen isän kanssa olin sopinut haastattelusta puhelimitse ja hän oli erittäin positiivisesti suhtautuva ja puhelias tässä vaiheessa. Haastattelutilanteessa alku tuntui hieman hankalalta ja toisillemme tuntemattomina ihmisinä välillämme oli haastattelun alussa hieman jäykkyyttä, mikä tuntui haihtuvan haastattelun aikana pois. Haastateltava oli puhelias ja kertoi oma-aloitteisesti asioita, joita piti tärkeänä. Suostumukseen perustuvan huostaanoton hyväksyneen äidin haastattelu erosi selkeästi kahdesta aikaisemmasta. Haastattelemani äiti kertoi tarinansa hyvin avoimesti ja toi tutkittavaan asiaan täysin erilaisia näkökulmia. Jo haastatteluaineistoista saattoi nähdä, että kokemuksilla ja suhtautumisella sijoitusprosessiin oli näiden kahden toimijan välillä suuri ero.

Vaikka aiheeni on arkaluontoinen ja haastateltaville vaikea, koin onnistuneeni haastatteluissa. Haastattelutilanteessa aiheen käsittely vaati minulta tutkijana herkkyyttä ja pyrinkin siihen, etten painosta haastateltavia kertomaan asioista, joista he eivät tahtoneet puhua. Teemahaastattelun selkeä etu on mielestäni juuri se, että haastateltava saa kertoa itse tärkeäksi kokemiaan asioita, joita haastattelijalla ei välttämättä huomaisi kysyä. Haastatteluissa nousi esiin asioita, joita en olisi huomannut itse kysyä.

3.2.2 Ryhmähaastattelu

Tein kaksi haastattelua ryhmähaastatteluna, joissa haastattelin lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä. Ensimmäisessä haastattelussa toinen sosiaalityöntekijä hoiti lastensuojelutyön alkuarviointia ja toinen sosiaalityöntekijä oli avohuollon kenttätyöntekijä. Toisessa ryhmähaastattelussa haastattelin kahta sijaishuoltotoimiston sosiaalityöntekijää, jotka vastasivat lastensuojelun sijaishuollon järjestämisestä. Haastattelutilanteet olivat todella erilaisia yksilöhaastatteluun verrattuna, mutta jo

ensimmäisen haastattelun jälkeen totesin, että ryhmähaastattelutilanne oli tutkijan kannalta hedelmällisempi. Haastateltavat keskustelivat enemmän keskenään ja osakseni tutkijana jäi enemmän kuuntelijan rooli. Alasuutari (2007, 151 -152) toteaaakin, että ryhmäkeskustelussa toisilleen tutut ryhmäläiset soveltavat arkielämässä tuttua vuorovaikutustilanteen kehystä, jolloin keskustelu kiertyy sen ympärille, mikä on yhteistä yksilöille ryhmän jäsenenä ja näin yksilölliset eroavaisuudet ja subjektiiviset henkilökohtaisuudet tuntemukset suodattuvat pois.

Ryhmäkeskustelussa osallistujat kuuluvat useimmiten samaan kulttuuriseen ryhmään ja käyttävät ”sisäpiirin” termejä. (Alasuutari 2007, 152). Tämä tuli selkeästi ilmi sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelussa, jossa jouduin useaan otteeseen selventämään mistä asiasta keskustelijat puhuivat. Nähdäkseni tällaiset tilanteet ovat arvokkaita tutkijalle, sillä se tuo tutkijalle tietoa, jota tämä ei olisi ehkä osannut edes kysyä.

Ryhmähaastattelut sujuivat luonnollisesti ja olivat aineiston hankinnan kannalta tuottavia, mutta haastattelun litterointivaiheessa ne olivat yksilöhaastattelua ongelmallisempia. Keskustelijat puhuivat hieman toistensa päälle ja välillä kommentit tulivat niin hiljaa, etten tahtonut saada niistä selvää. Pyysin haastatteluihin luvan sosiaalijohtajalta ja haastattelujen toteuttaminen ryhmähaastatteluina oli sosiaalijohtajan idea. Aluksi vierastin ajatusta ryhmähaastattelusta sillä ajattelin, että ryhmä haastateltavana ei antaisi aitoa kuvaa tilanteesta, vaan minulle syötettäisiin sosiaalitoimesta tietynlainen julkisivu. Haastattelutilanteessa huomasinkin, että takana on selkeästi julkisoikeudellinen yhteisö ja aluksi haastattelu tuntui menevän ”lakikirjamaisesti” eteenpäin.

Alasuutari (2007, 154) sanoo, että keskustelutilannetta voi verrata myös muuhun tutkimusaineistoon ja sen antamaan kuvaan kyseisestä organisaatiosta. Vaikka ryhmähaastattelu tuntuu haastattelutilanteena aidommalta Alasuutari (2007, 155) muistuttaa, että se ei ole luonnollinen keskustelutilanne, vaan tutkijan pyynnöstä tapahtuva keskustelu. Ryhmäkeskustelun arvokkuus tutkimusaineistona perustuu siihen, että osallistujat puhuvat asioista, jotka jäävät itsestäänselvyyksinä tai muista syistä keskustelun ulkopuolelle. Haastattelussa voi tulla esiin asioita, joita tutkija ei huomaisi kysyä. Totesin myös, että haastateltavien työkokemus näkyi haastattelussa rentoutena ja luonnollisuutena, sillä sijaishuoltotoimiston sosiaalityöntekijöille oli pidempi työura takanaan ja heidän haastattelunsa oli selkeästi rennompaa ja sujuvampaa.

3.3 Haastatteluiden teemat

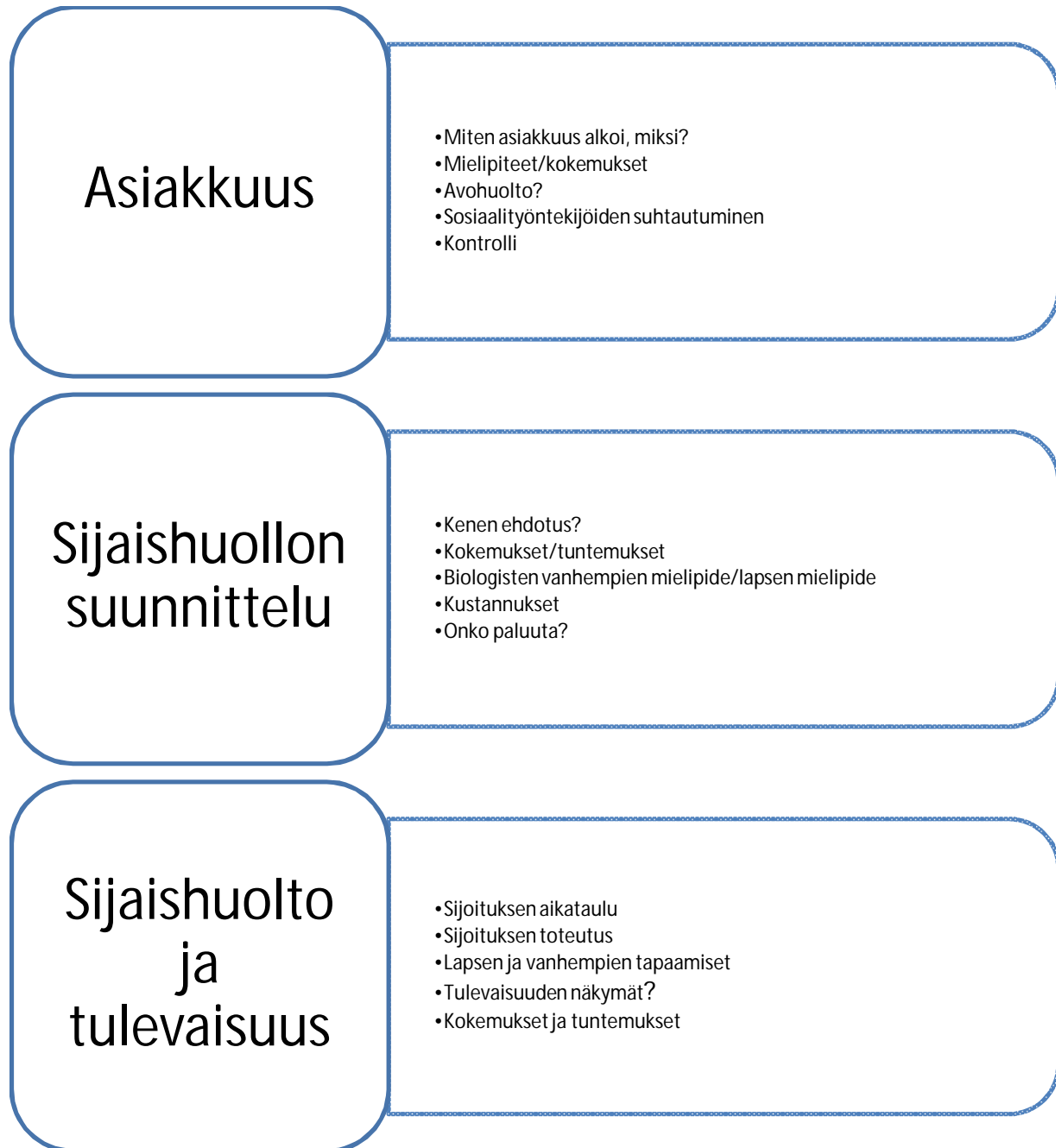
Teemahaastattelulla kerätyn aineiston analyysi tehdään usein teemoittelemalla ja tyypittelemällä, toteavat Eskola ja Vastamäki (2007, 42). Teemoittelu tarkoittaa aineiston jäsentelyä teemojen mukaisesti ja tyypittely tarkoittaa erilaisten tyyppikuvausten konstruointia aineistosta. Haastattelujen teemoittelu auttoi minua analyysin tekemisessä, koska siinä viitotettiin kohteeni teemoja jo etukäteen. Teemat rakensin sen perusteella mitä tietoa minulla oli sijoitusprosessista ennen aineiston keruuta ja mitä olin saanut edellisissä haastatteluissa esille. Teemat siis rakentuivat tutkimuksen edetessä. Ensimmäisenä haastattelin biologista isää ja jo ennen haastattelua olin päättänyt haastatella myös tapaukseen liittyvää sijaisperheen äitiä. Ensimmäisissä haastatteluissa käytin samaa teemahaastattelurunkoa, sillä se sopi tarkoituksiini molempien haastateltavien osalta.

Biologisen isän ja sijaisperheen haastattelut teemoittelin seuraavasti (kuvio 3):

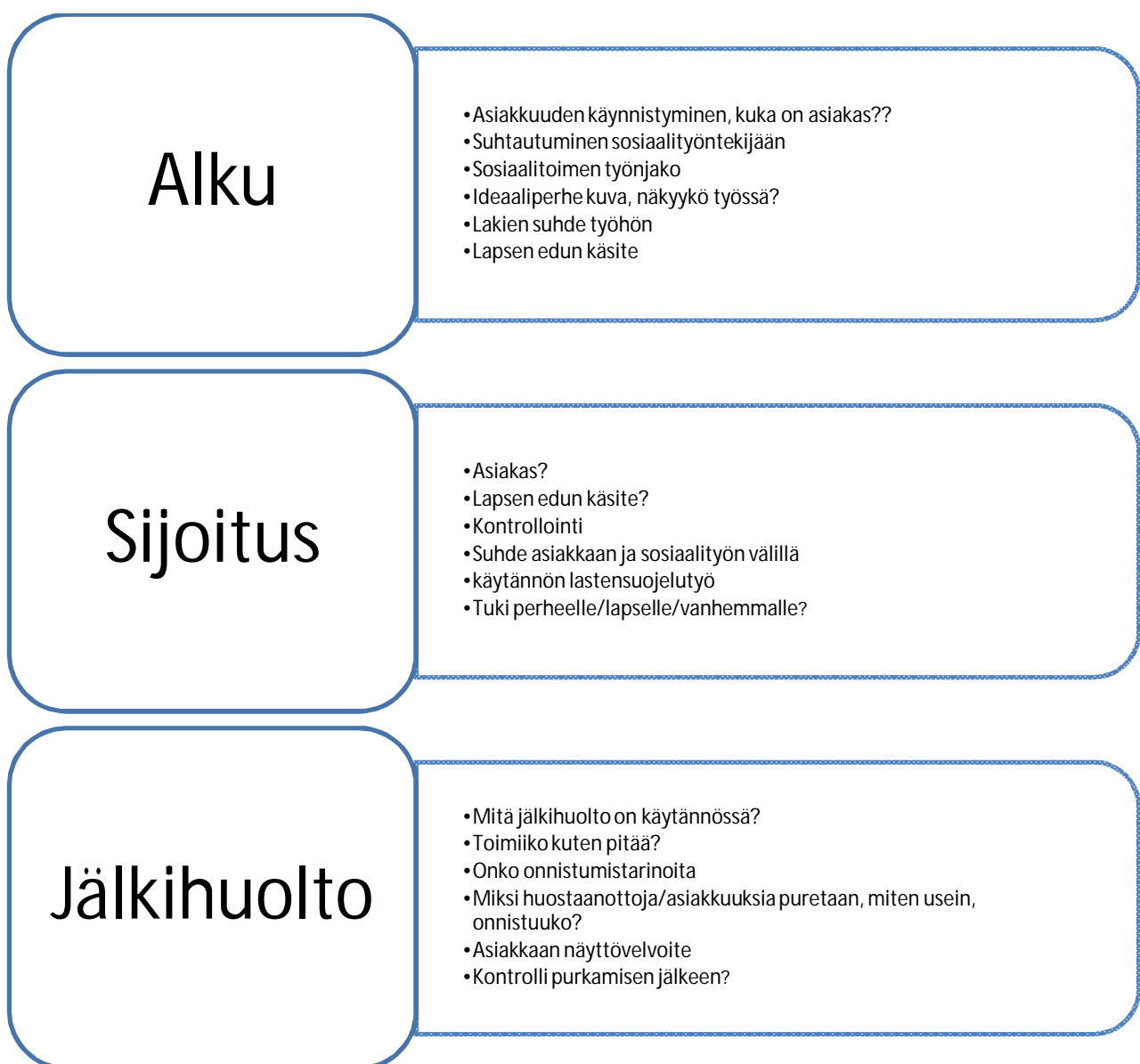
Kuva 3: Teemahaastattelurunko biologiselle isälle/sijaisperheen äidille

Biologisen äidin, joka oli antanut lapsensa vapaaehtoisesti huostaan, haastattelurungon muotoilin seuraavanlaisesti (kuvio 4). Tässä tapauksessa prosessi on vasta alkanut ja lapsi otettu huostaan muutamia kuukausia sitten. Hänen haastattelussaan tahdoin keskittyä yhteistyöhön sosiaalityön kanssa ja vanhempien tuntemuksiin lapsen huollon luovuttamisesta muiden tahojen hoidettavaksi.

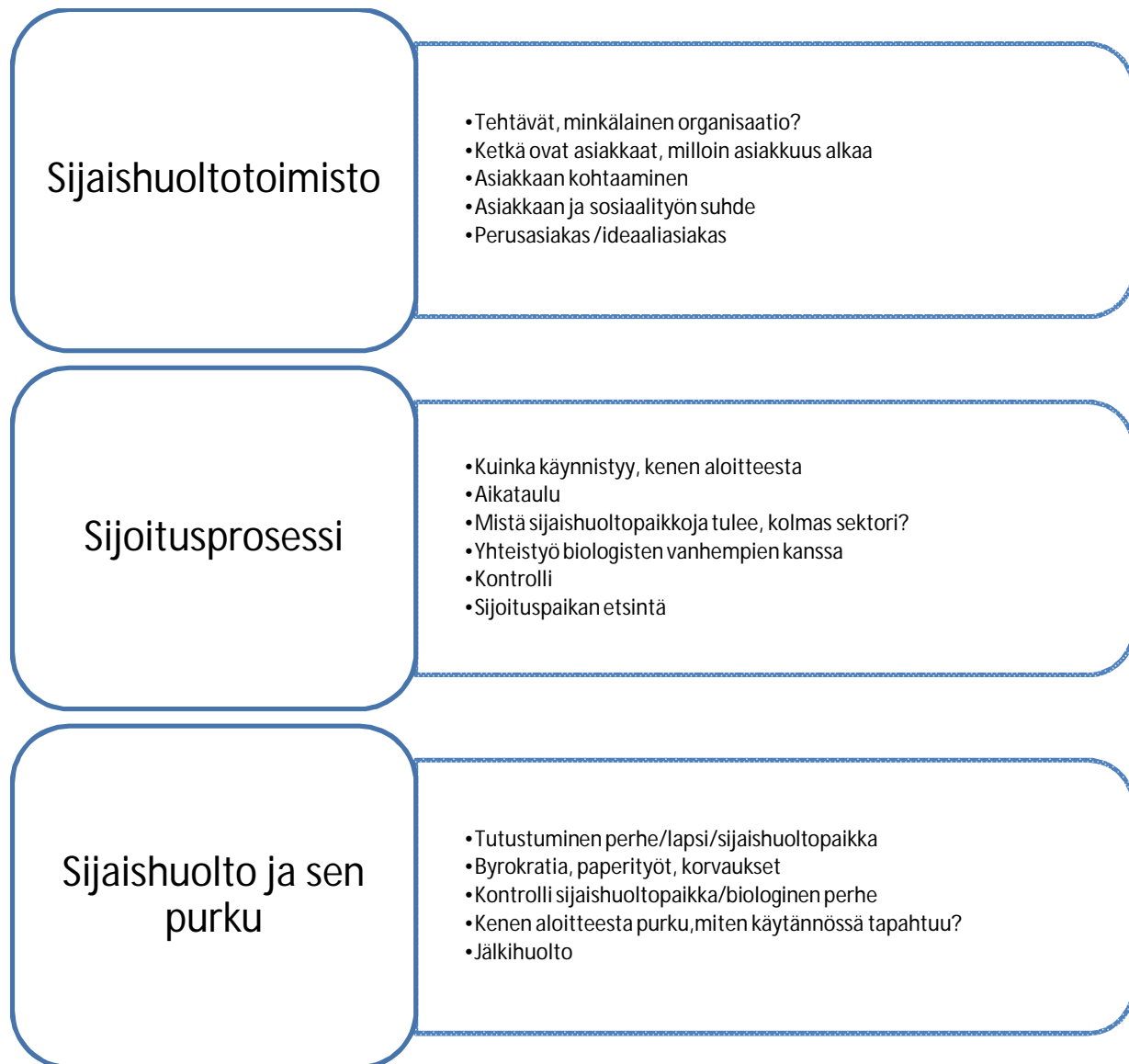
Kuva 4: Teemahaastattelurunko suostumukseen perustuvaan huostaanottoon suostuneelle äidille

Sosiaalitoimessa tehdyn ensimmäisen haastattelun teemoittelin hieman toisin, sillä toivoin saavani aineistoa hieman eri näkökannalta (kuvio 5). Haastattelin alkuarvioinnin tekevää sosiaalityöntekijää sekä avohuollon kenttätyöntekijää. Sosiaalitoimen haastattelussa oli huomioitava myös sosiaalityöntekijöiden salassapitovelvollisuus. Haastatteluissa keskustelimmekin lastensuojeluprosessista yleisellä tasolla. Tietyn perheen asioista keskustelu ei olisi ollut mahdollista, joten haastateltavia sosiaalityöntekijöitä ei pyritty etsimään tutkimukseni tapaukseen liittyen vaan ainoastaan yleisellä tasolla. Ensimmäisen haastattelun jälkeen huomasin tarvitsevani sosiaalitoimen puolelta lisää haastateltavia, jotka pystyisivät kertomaan minulle varsinaisesta sijaishuollosta enemmän.

Kuva 5: Teemahaastattelurunko sosiaalitoimen alkuarvioinnin ja avohuollon työntekijöille

Totesin ensimmäisen haastattelun suorittuani, että tarvitsen lisää tietoa sijaishuoltotoiminnan järjestämisestä ja otin yhteyttä sosiaalitoimiston sijaishuoltotoimistoon. Tein toisen sosiaalitoimen haastattelun myös ryhmähaastatteluna, jossa keskustelin kahden sijaishuoltotoimiston sosiaalityöntekijän kanssa sijaishuollon järjestämisestä. Sijaishuoltotoimiston haastattelun teemoittelin seuraavanlaisesti (kuvio 6).

Kuva 6: Teemahaastattelurunko sijaishuoltotoimiston työntekijöille

Sijaishuoltotoimiston haastattelu suoritettiin myös yleisellä tasolla, emmekä keskustelleet mistään tietystä tapauksesta. Sijaishuoltotoimiston haastattelun funktiona oli saada yleistä tietoa sijaishuoltotoimiston toiminnasta sekä sijoitusprosessin sujumisesta.

3.4 Sisällönanalyysi

Tein tutkimukseni aineiston analysoinnin sisällönanalyysitekniikalla. Analyysissa on mukana vaikutteita Grounded theory – metodista, jonka tässä työssä olen suomentanut aineistopohjaiseksi teoriaksi.

Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisissa tutkimuksissa. Tuomen ja Sarajärven (2009, 91) mukaan sitä voidaan pitää sekä yksittäisenä metodina, että väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. Latvala ja Vanhanen-Nuutinen (2001, 21) määrittelevät sisällönanalyysin menetelmäksi, jolla voidaan analysoida suullista tai kirjallista kommunikaatiota ja jonka avulla voidaan tarkastella tapahtumien ja asioiden merkityksiä, yhteyksiä ja seurauksia.

Sisällönanalyysi tarkoittaa kerätyn aineiston tiivistämistä siten, että aineiston tutkittavia ilmiöitä voidaan kuvata ja että tutkittavien ilmiöiden väliset suhteet saadaan selville (Latvala ja Vanhanen-Nuutinen 2001, 23). Sisällönanalyysi jakautuu neljään päävaiheeseen. Ensimmäisenä tutkijan tulee päättää mikä aineistossa on kiinnostavaa eli on tehtävä selkeä rajaus. Laadullisen aineiston analyysin pullonkaula on usein juuri rajauksessa, sillä aineistoista löytyy aina kiinnostavaa aineistoa, joka ei sovi juuri omaan tutkimukseen. Seuraavaksi tutkijan on käytävä läpi aineistonsa ja litteroitava tai koodattava aineistonsa luettavaan muotoon. Kolmantena vaiheena on luokittelu, tyypittely ja teemoittelu. Neljäs vaihe on yhteenvedon kirjoittaminen (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 92).

Analyysi voi perustua induktiiviseen, deduktiiviseen tai abduktiiviseen päättelyyn riippuen käytetystä päättelylogiikasta. Induktiivisessa päättelyssä edetään yksittäisestä havainnosta yleiseen tietoon, deduktiivisessa päättelyssä yleisestä teoriasta yksityisiin havaintoihin ja abduktiivisessa päättelyssä teoriaa muodostettaessa hyväksytään ajatus siitä, että havaintojen tekoon liittyy jokin johtoajatus, joka saadaan teoreettisista käsitteistä. Työni tulee etenemään abduktiivisen päättelyn mukaisesti, sillä minulla on tutkijana esiyymmärrys tutkittavasta ilmiöstä ja asiaan liittyvistä teoreettisista käsitteistä.

3.5 Aineistopohjainen lähestymistapa

Aineistopohjainen lähestymistapa sopii käytettäväksi tilanteissa, joissa tutkitaan uudessa tilanteessa tapahtuvaa toimintaa tai tutkittaessa toimintaa, jossa ennalta arvaamattomien tekijöiden

mahdollisuus on suuri (Siitonen 1999). Janhonen ja Latvala (2001, 166) toteavat aineistopohjaisen metodologian olevan sopiva lähestymistapa myös silloin kun ilmiön tarkasteluun tarvitaan uutta näkökulmaa. Tällainen metodologia sopii hyvin ilmiöihin, joiden yhteydessä voi ilmetä ennalta arvaamattomia tekijöitä. Sitä sovelletaan myös kun etsitään ennakkoluulottomasti ja ilman esiodotuksia tutkimuksen aihealueeseen liittyviä sosiaalisia prosesseja, merkityssuhteita tai ilmiöitä. Martikainen ja Haverinen (2004, 134) väittävät, että aineistopohjainen tutkimustapa sopii erityisen hyvin ihmisten välisen sosiaalisen toiminnan ja vuorovaikutustilanteiden tutkimukseen. Niinpä se sopii tutkimukseni metodiksi luontevasti.

Aineistopohjaisessa lähestymistavassa tutkija menee kentälle ilman tarkkaa tutkimuskysymystä ja suorittaa aineistonkeruuta sekä analyysia rinnakkain. Tutkijaa ohjaa kiinnostus aihealueeseen. Aineiston keruu on teoreettisen otannan mukaista, jolloin alustavan analysoinnin perusteella valitaan seuraava aineistonhankintakohde. Tutkijan on luotava käsitteellinen rakennelma siitä todellisuudesta, jota tiedonantajat ovat tutkijalle kuvanneet. Syntyvä teoria kuvaa niitä sosiaalisia prosesseja, ilmiöitä ja merkityssuhteita, jotka aineistosta on löydettävissä. (Janhonen ja Latvala 2001, 166). Tutkija siis tarkentaa koko tutkimusprosessin ajan omaa tutkimusongelmaansa ja etsii ydinongelmaa sekä siihen liittyvää ydinilmiötä. Ydinongelman löytyminen ohjaa jatkossa aineiston keräämistä ja koko tutkimusprosessia. Ydinongelman selvittämisen jälkeen tutkija tutustuu aikaisempaan tutkimukseen aiheesta. Tutkimuksen teoria kehittyy aineiston ja analyysin vuoropuhelun tuloksena.

Haastatteluni etenivät aineistopohjaisen lähestymistavan mukaisesti. Haastattelin ensimmäisenä biologista isää ja huomasin tarvitsevani tietoa myös sijaisprosessissa osallisena olleelta sijaisperheen äidiltä. Sijaisperheen haastatteluaineiston perusteella totesin, että tarvitsen tutkimukseeni mukaan viranomaisen näkökulman prosessista. Sosiaalitoimi toimi viranomaisena ja heidän haastattelussaan tuli ilmi, että suuri osa lastensuojelun sijoituksista tehdään vanhempien kanssa yhteistyössä, joten totesin tarvitsevani jälleen lisää aineistoa. Etsin haastateltavaksi perheen, joka oli sijoittanut lapsensa vapaaehtoisesti. Sijoitusprosessin viranomaisnäkökulmaa varten haastattelin sijaishuoltotoimiston sosiaalityöntekijöitä.

4 KOKEMUKSIA LASTENSUOJELUASIAKKUUDESTA

4.1 Tapausteni kontekstit

Avaan ensin molempien tutkimukseni perheiden taustaa hieman, jotta lukijan on helpompi lukea tutkimuksen kulkua ja ymmärtää missä kontekstissa tutkimuksen tapahtumat ovat tapahtuneet. Tapaustutkimuksessa on tärkeää kuvata myös tapahtumien kontekstit, jotta tulkinnat ovat merkityksellisiä ja ymmärrettäviä. Käsittelen molempien perheiden kokemuksia huostaanottoprosessissa ja yhdistän kertomuksiin myös viranomaisen näkökulman prosessin toteuttamisesta. Olen luonnollisesti muuttanut kaikkien henkilöiden nimet fiktiivisiksi tässä raportissa, jotta näitä henkilöitä ei voida tunnistaa. Tällä toimella tahdon varmistaa, että haastattelemani henkilöt eivät joudu arvostelun kohteeksi sanomistensa tai tekemistensä perusteella. Mielestäni oli tärkeää saada kuulla tutkittavien tarina, mutta en tahtonut tuottaa sitä julkiseksi henkilöittäin vaan tein siitä anonyymisti julkisen, jolloin myös muilla on mahdollisuus ymmärtää kokemuksia lastensuojeluprosessissa näiden tapausten kautta.

4.1.1 Tahdonvastaisen huostaanoton kokeneen perheen tarina

Kysymyksessä oli nuorten vanhempien perhe, joka sai ensimmäisen yhteisen lapsensa vuonna 1998. Isää kutsutaan tässä työssä Janneksi, äitiä Jaanaksi ja lasta Johannaksi. Perheen molemmilla vanhemmilla oli päihdeongelmia ja perheen vanhemmat olivat sotkeutuneet mukaan rikolliseen elämään jo ennen lapsen syntymää, eikä lapsen syntymä poistanut noita ongelmia. Perheen vanhemmat erosivat Johannan ollessa puolivuotias. Äiti ja lapsi olivat välillä vankilassa perheosastolla äidin ollessa sovittamassa rikoksiaan ja välillä he taas asuivat yhdessä vuokra-asunnossa. Isä osallistui lapsen hoitoon kykyjensä ja mahdollisuuksiensa mukaan.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät seurasivat Jannen, Jaanan ja Johannan elämää ja kun huoli kasvoi liian suureksi, Johanna otettiin huostaan äkillisenä huostaanottona. Johanna oli huostaanottohetkellä isänsä Jannen luona ja isä kertoi, että poliisit tulivat hakemaan tytön häneltä pois. Äidin huumeongelmat olivat riistäytyneet siinä vaiheessa suuriksi ja koska myös isän elämään liittyivät huumeet, lastensuojelu otti lapsen hoiviinsa. Perhe vastusti huostaanottoa tässä vaiheessa ja he kokivat yhteiskunnan väliintulon erittäin negatiivisena asiana.

Johanna vietiin lastenvastaanottokeskukseen, jossa hän asui muutamia kuukausia. Sijaishuoltopaikkaa etsittiin ja vanhemmat saivat tavata Johannaa lastenkodilla. Sijaisperhe löytyi ja molemminpuolisen tutustumisen jälkeen Johanna siirrettiin vanhempien suostumuksella noin 150 kilometrin päässä sijaitsevaan sijaisperheeseen. Sijaisperheen mukaan Johanna kotiutui perheeseen nopeasti ja perhe kuvitteli tytön jäävän heille täysi-ikäiseksi asti. Johanna oli noin kolmevuotias siirtyessään sijaishuoltopaikkaan. Sijaisperheen äidin olen nimennyt tässä työssä Anneliksi.

Janne ja Jaana elivät kumpikin elämäänsä omalla tahollansa. He molemmat kävivät tapaamassa Johannaa sijaisperheessä joitakin kertoja, mutta äidin löytäessä uuden elämäkumppanin, tapaamiset Johannan kanssa vähenivät. Isä Janne vietti kuntoutuksessa pitkähkön ajanjakson ja näytti siltä, että Janne alkoi voittaa päihdeongelmansa. Johanna alkoi viettää entistä enemmän aikaa isänsä luona, Jannen vanhemmat olivat myös heidän elämässään vahvana tukena ja turvana. Jannen elämän kohentuessa sosiaalitoimen lastensuojelussa alettiin tutkia Jannen aloitteesta huostaanoton purkamisen edellytyksiä. Prosessi kesti aikansa ja Johannan kotilomia pidennettiin ja tilannetta seurattiin. Sijaisperhettä alettiin valmistella huostaanoton purkuun ja lopulta Johanna muutti vakituisesti Jannen luo asumaan. Sijaishuolto oli kestänyt noin kolme vuotta.

Johanna oli vielä puoli vuotta huostaan otettuna, vaikka tämä asui Janne-isän luona. Sosiaalitoimen, sijaisperheen ja biologisen isän yhteistyönä tehtiin koekotiutus, jonka aikana Jannen ja Johannan tilannetta seurattiin tarkasti ja koska perheen arki näytti sujuvan, huostaanotto purettiin puolen vuoden jälkeen. Jälkihuoltona perheelle tarjottiin erilaisia rahallisia tukimuotoja ja isää kontrolloitiin erilaisin huumetestein sekä haastatteluin.

Jälkihuolto loppui viisi vuotta sijoituspäätöksen purkamisen jälkeen. Isä Janne oli ollut erossa huumausaineista tuon ajan ja perheen tulevaisuus näytti valoisalta. Äiti Jaana oli perheen elämässä lomataapaamisten muodossa, mutta Janne ja Johanna näyttivät pärjäävän hyvin kahdestaan. Jälkihuolto päättyi kesällä 2010. Jotain meni perheen elämässä vikaan ja Janne sortui uudestaan huumeisiin. Tytär Johanna otettiin kiireellisesti huostaan syyskuussa 2010 ja on nyt sijoitettuna isovanhempiensa luokse. Janne on tällä hetkellä päihdehoidossa.

4.1.2 Suostumukseen perustuvan huostaanoton kokeneen perheen tarina

Toisen tutkimukseni perheen tarinaan liittyy suostumuksellinen näkökulma. Perheeseen kuuluu äidin ja isän lisäksi kolme lasta. Perheen äitiä kutsun tässä työssä Päiviksi, isää Mikoksi ja lapsista

vanhinta kutsun Pekaksi, keskimmäistä lasta Pasiksi ja nuorinta lasta Piaksi. Päivi ja Mikko saivat ensimmäisen lapsensa vuonna 1998. Pekan syntymän jälkeen nuori perhe opetteli perhe-elämää ja noin neljän vuoden kuluttua heille syntyi toinen lapsi, Pasi. Perheen äidin jaksamista koeteltiin, koska Pekka alkoi oirehtia kotona ja teki erilaista kiusaa. Pekka sai paikan päiväkodista, jotta hänellä olisi seuraa ja tekemistä. Perhe täydentyi vielä muutaman vuoden päästä tyttärellä Pian syntyessä.

Perheen naapurissa asuivat äidin vanhemmat, jotka olivat apuna lastenhoidossa ja viettivät ennen kaikkea Pekan kanssa paljon aikaa. Pekan elämä oli kotona erittäin levotonta ja poika ohjattiin tutkimuksiin noin viisivuotiaana lastenneurologiselle poliklinikalle. Pekalla todettiin ADHD eli tarkkaavaisuushäiriö ja tähän annettiin lääkitys. Elämä perheessä jatkui ja tilanteeseen koetettiin sopeutua. Pekka sai erilaisia tukitoimia ja koulussa hän opiskeli pienryhmässä. Tilanne kotona oli kuitenkin kaaoksen sävyttämää ja äiti sai lopulta Pekalle paikan sairaalakouluun vuonna 2009. Sairaalakoulujakson tavoitteena oli selvittää, mikä on Pekan oikea diagnoosi ja kuinka häntä voidaan tukea, jotta arki sujuisi.

Perhe alkoi olla jo väsymyksestä ja turhautumisesta niin lopussa, että he päättivät myydä talon ja ostaa kaksi erillistä asuntoa, jotta voisivat jakaa lapsia eri osoitteisiin. Lapsien välillä oli jatkuvaa riitaa ja Pekka kiusasi pienempiä sisarusia paljon. Isä asui Pekan kanssa ja äidin kanssa asuivat perheen pienemmät lapset. Kahdessa osoitteessa asuminen ei toiminut ja perhe palasi saman katon alle. Pekka pääsi sairaalakouluun puoleksi vuodeksi ja siellä todettiin, että hänellä on ADHD:n lisäksi erittäin hankala käytöshäiriö, dysfasia sekä oppimisvaikeuksia. Pekka palasi sairaalakoulusta kotiin ja perhe siirtyi lasten psykiatrisen poliklinikan asiakkuudesta sosiaalihuollon lastensuojelun avohuollon asiakkaiksi. Avohuollon tarkoituksena oli tarjota erilaisia tukimuotoja perheelle.

Perhe sai avohuoltona Pekalle kotiin avustajan, joka oli paikalla aamuisin ennen Pekan kouluunlähtöä ja iltpäivisin siihen saakka, kun vanhemmat saapuivat työstä. Perheen äiti lyhensi työaikaansa kahteen päivään viikossa, jotta arki saataisiin sujuvammaksi. Pekan käytösongelmat pahenivat ja perhe-elämä tuntui olevan kaoottista. Pekka jäi kiinni erilaisista rikkomuksista, tupakoinnista ja varastelusta. Käytös Päivi-äitiä kohtaan oli epäkohteliasta ja rumaa. Kesäksi 2010 perheen isä Mikko jäi työstään vuorotteluvapaalle, jotta Pekka ei jäisi vaille valvontaa. Pekka oli tuolloin 12 -vuotias.

Pekan avustaja raportoi sosiaalihuollon lastensuojelun avohuoltoon jatkuvasti ja koska avohuollon tukipalvelulla ei näyttänyt olevan juurikaan parantavaa vaikutusta Pekan tilanteeseen, keväällä 2010 avohuollon sosiaalityöntekijät ehdottivat perheelle Pekan sijoittamista kodin ulkopuolelle. Perhe vastusti asiaa yksimielisesti. Tilanne ei kuitenkaan perheessä korjaantunut ja pienemmät lapset alkoivat oirehtia isoveljen käytökseen vahvasti. Päivi ja Mikko olivat todella väsyneitä ja voimattomia. Avohuolto tarjosi perheelle kerran kuussa vapaan viikonlopun, mutta tilanne oli äitynyt niin pahaksi, että vanhemmat olivat aivan lopussa. Palaverissa avohuollon sosiaalityöntekijöiden kanssa pohdittiin perheen jaksamista ja Pekan itsetuhoista käytöstä. Perheelle ehdotettiin jälleen Pekan sijoittamista, nyt sosiaalitoimi tarjosi Pekalle paikkaa kuntoutuskeskuksessa. Perhe mietti päätöstään muutamia kuukausia ja tuli siihen tulokseen, että sijoittaminen oli Pekan ja myös muun perheen edun mukaista.

Pekka otettiin huostaan syyskuussa 2010 ja hän siirtyi kuntoutuskeskukseen asumaan. Pekka käy kotona joka toinen viikonloppu ja muu perhe opettelee elämään arkea uudessa elämäntilanteessa.

4.2 Lastensuojeluasiakkuus – miten tullaan lastensuojelun asiakkaiksi?

Lastensuojeluilmoitusvelvollisuus on kaikilla viranomaisilla ja lasten kanssa työskentelevillä virkamiehillä. Lastensuojeluilmoitus on tehtävä, jos kyseiset virkamiehet ovat saaneet toimiessaan tehtävässään tiedon lapsen puutteellisista oloista. (LSL 2007/417, 25§). Sosiaalitoimen mukaan lastensuojeluilmoituksia tulee yleisiltä ilmoittajatahoilta eli koulutoimesta, poliisilta ja terveydenhuollosta sekä lasten sukulaisilta ja naapureilta. Myös sosiaalipäivystyksen kautta tulee tietoa lasten äkillistä suojelua vaativista tilanteista. Lastensuojeluilmoituksen jälkeen sosiaalitoimen on arvioitava, onko lapsella todellinen lastensuojelun tarve. Sosiaalitoimen haastattelussa asiakkuuden alku määritellään tapahtuvaksi aina alkuarvioinnin jälkeen. Alkuarviointi tarkoittaa tilannetta, jossa perheen tilanteesta on tullut ilmoitus sosiaalihuollolle ja heidän on tarkistettava ilmoituksen todenperäisyys. Ilmoituksen voi tehdä viranomaisten lisäksi myös kuka tahansa henkilö, joka epäilee lapsen oloja tälle vaarallisiksi. Lastensuojelulaki (2007/417, 27§) määrittää lastensuojelutarpeen selvityksen sisällöksi arviointia lapsen kasvuolosuhteista sekä huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden mahdollisuutta huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta kyseisellä hetkellä.

Sosiaalitoimen alkuarviointia suorittava henkilö kertoo alkuarvioinnista:

”Se on lastensuojelulain määrittämää toimintaa ja minä otan vastaan kaikki semmoiset uudet asiakkuudet, joilla ei ole aikaisempaa lastensuojeluhistoriaa, siis semmoiset lapset joista tulee lastensuojeluilmoitus. Meidän täytyy päättää seitsemän vuorokauden kuluessa onko tarpeellista alkaa tekemään alkuarviointia ja jos on, niin se alkuarviointi on sitten toimitettava kolmen kuukauden kuluessa. Kolmen kuukauden aikana tehdään se selvitysprosessi ja päätetään onko lastensuojelullinen huoli vielä olemassa ja jääkö perhe asiakkuuteen. Meillähän se asiakas on aina se lapsi, ei ne vanhemmat.”

Kun alkuarviointia päädytään tekemään, perhe kutsutaan haastateltavaksi sosiaalitoimistoon. Haastattelun tarkoituksena on selvittää onko huoli lapsesta aiheellinen. Sosiaalitoimessa kerrottiin, että ensimmäiseen tapaamiseen pyritään saamaan paikalle ainoastaan perheen vanhemmat, jos on kysymys pienten lasten perheistä ja kun on kysymyksessä nuoreen liittyvä huoli, pyritään paikalle kutsumaan myös nuori itse.

Alkuarvioinnin tekijä kertoo:

”Kyllä lastensuojelutarpeen selvittämiseen kuuluu koko perheen tapaaminen. Ensin voidaan tavata vain vanhemmat ja selvittää sitten, että millä kokoonpanoilla jatkossa tavataan loppu perhe. Meidän täytyy olla yhteydessä niihin sidosryhmiin ja viranomaisiin, jotka ovat mukana siinä lapsen arjessa. Alkuarvioinnin tavoitteenahan on saada mahdollisimman kattava kokonaiskuva siitä perheen kokonaistilanteesta siirrettäväksi sinne aluetyöntekijälle. Että alueen työntekijän ei tarviis enää tehdä sitä kartoitustyötä, vaan hän voi ruveta heti tekemään tavoitteellisempaa työtä perheen kanssa.”

Alkuarviointi käsittää useampia tapaamisia perheen ja sosiaalityöntekijöiden välillä, riippuen tilanteesta. Nopeaa reagointia vaativissa asioissa reagoidaan nopeasti, mutta tilanteen ollessa rauhallisempi, asiaa pyritään selvittämään rauhassa ja yhteistyössä perheiden kanssa. Alkuarvioinnissa on aina kaksi sosiaalityöntekijää eli työtä tehdään työparina. Työparina työskentelyllä turvataan asiakkaan oikeusturva ja vahvistetaan, että päätöksiä ei tehdä hetken mielijohteesta.

Työparityöskentely luo turvallisemman työskentelytilanteen myös sosiaalityöntekijöille, koska heidän ei tarvitse kohdata asiakasta yksin. Alkuarviointia tekevä sosiaalityöntekijä kertoo:

”Se työparina työskentely on perheen oikeusturvan kannalta ja myös työntekijän oikeusturvan kannalta ensisijaisen tärkeää, koska ne ovat monta kertaa aika vaikeita tilanteita missä se perhe on ja ei minulla ainakaan ole niin suurta kuvaa omasta kaikkivoipaisuudesta, että minä voisin yksin päätellä sen mitä se perhe tarvitsee.”

Haastatteleman biologinen isä ei osannut määritellä milloin heidän perheensä oli tullut lastensuojelun asiakkaaksi. Janne kertoi, että ennen lapsen kiireellistä huostaanottoa perhettä oli varoitettu useaan otteeseen ja käsketty muuttamaan tapojaan.

”Kyllähän he tiesivät ja monta kertaa sanoivat, esimerkiksi tuosta a-klinikalta sanoivat, että jos tämä jatkuu täälleen, niin ne puuttuvat (lastensuojeluviranomaiset) tähän. Että tuommoinen peli pitää loppua.”

Se, ettei isä osaa eritellä milloin heidän perheensä lastensuojeluasiakkuus alkoi, johtuu käsitykseni mukaan siitä, että perheen elämässä oli tuohon aikaan vahva päihdeongelma.

Alkuarvioinnin tekijä muistuttaa, että lastensuojelun avohuolto vaatii aina perheen hyväksynnän. Avohuoltoa ei voida tarjota perheelle, ellei perhe hyväksy sitä. Lastensuojeluorganisaation tulee kuitenkin miettiä aina lapsen etua ja ellei perhe suostu tukitoimiin, lapsen auttamiseksi täytyy miettiä muita keinoja:

”Jos vanhemmat vastustaa asiakkuutta, eihän me sitä sitten jatketa, mutta sekin sitten, jos meillä on ihan valtavan suuri huoli perheestä ja että ruvetaan puhumaan sijaishuollon tarpeesta ja huostaanoton tarpeesta. Jos vanhemmat eivät suostu ottamaan mitään tukimuotoja vastaan, niin kyllä me silloin aika voimakkaasti kannustetaan siihen, että asiakkuus jatkuisi.”

Tutkimukseni toinen perhe, joka oli antanut lapsensa huostaan suostumuksellisesti, ei myöskään osannut määritellä tarkkaa sosiaalihuollon asiakkuuden alkamista. Perheen äiti kertoi, että sosiaalityöntekijät tulivat mukaan perheen elämään lapsen ollessa sairaalakoulussa arvioitavana ja tutkittavana. Tässä tapauksessa oli ollut kysymyksessä moniammatillinen yhteistyö sairaalan lastenpsykiatrisen osaston kanssa, josta oli pyydetty sosiaalitoimen lastensuojelu mukaan, kun oli

huomattu perheen jaksamisen rakoilevan. Tulee kuitenkin huomioida, että perhe oli pyytänyt jatkuvasti apua perheen ongelmiin ja avun tarve oli ollut tiedossa jo pitkän aikaa. Perheen asiakkuuden voi nähdä alkaneen jo peruspalveluiden puolella ja siirtyneen sieltä lastensuojelun sosiaalityöhön peruspalveluiden käytyä riittämättömiksi avun tarpeeseen nähden.

Sosiaalitoimi nimeää asiakkaakseen suojelua tarvitsevan lapsen, ei tämän perhettä. Lapsen sijoitusprosessin tavoitteena on lapsen palauttaminen kotiin ja näkemykseni mukaan yhteiskunnan tulisi tukea myös perhettä lastensuojelutilanteessa. Avohuollon työntekijä kertoo perheen asemasta lastensuojelun asiakkaana:

”No se perhe on lapsen kautta tavallaan yhä edelleen lastensuojelun asiakas. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on lain mukaan veloitettu tekemään myös vanhemmille kuntoutumissuunnitelman. Siis mikäli vanhemmat sitä haluaa, se ei ole pakollinen. Lapselle tehdään aina asiakassuunnitelma, mutta vanhemmille vain jos he tahtovat. Eli kyllä se sosiaalityöntekijä, joka hoitaa lapsen asioita, hoitaa myös sen perheen asioita.”

Näen tässä ristiriidan sosiaalityöntekijöiden määrittämään asiakkuuteen. Lastensuojelun asiakas on lapsi, mutta kyllä perhe on näkemykseni mukaan yhtä vahvasti asiakkaan statuksessa. Perheen asiakkuus ei ole lakisääteistä kuten lapsen osalta tilanne on, mutta perheen yhdistämistä ajatellen, perheen asiakkuus olisi tärkeää huomioida ja siihen tulisi panostaa nykyistä enemmän. Avohuollon työntekijän näkemyksen mukaan suurin syy siihen, että perheet ajautuvat lastensuojelun asiakkuuteen ovat erilaiset ongelmat vanhemmuudessa.

”Vaikka puhutaan, että ne lapset ovat ne asiakkaat, niin kyllähän ne ongelmat ovat kuitenkin siellä vanhemmuudessa. Vaikka murrosikäinen oireilisi, niin kyllähän ne pulmat on ollut siellä olemassa jo pienestä pitäen. Tai vaikka jos lapsella on ADHD ja vanhemmat ei pärjää sen kanssa, niin kyllähän se kertoo vanhemmuuden ongelmista. Niin paljon on ADHD-lapsia ympäriinsä ja vanhemmat pärjää ihan täysillä. Tietyllä tavalla se lapsilähtöisyys ja lapsi asiakkaana vääristävät sitä työnkuvaa, koska kyllä se on tosiasia, että alakouluikäisten ja sitä nuorempien lasten kohdalla se työskentely tapahtuu niiden vanhempien kanssa. Se on ihan selkeää vanhemmuuden tukemista.”

Sijaishuoltotoimiston näkemyksen mukaan lastensuojelu ei ole paras mahdollinen tuki huostaanottotilanteissa perheiden tukemisen järjestäjänä. Ongelmina sijaishuoltotoimiston mukaan on vanhempien haluttomuus ottaa apua vastaan sosiaalitoimen lastensuojelulta. Ongelmallisena sijaishuoltotoimiston työntekijöiden mukaan näyttäytyy myös se, kenelle kuuluu huostaan otetun vanhemman kanssa työskentely.

”Se on varmaan tapauskohtaista että missä se on se vanhemman kanssa työskentely? Ja monesti se että haluaako vanhempi että sitä on missään? Ehkä se asiakassuunnitelma on siinäkin se foorumi, jossa sitä vähän neuvotellaan, että mitä se vanhempi kaipaisi tueksi. Mutta sitten on aika paljon vanhempia, jotka ei halua yhtään mitään. Ehkä se on vaan niin, että lastensuojelu ei ole ihan paras mahdollinen tuen tarjoaja.”

Sosiaalitoimen lastensuojelun työntekijöiden haastatteluista voi huomioda, että kaikkien toimijoiden mielestä yhteistyön sujumiseen vanhempien kanssa vaikuttavat vahvasti huostaanoton syyt ja alkutilanne. Kun vanhemmat vastustavat huostaanottoa, yhteistyö sosiaalitoimen lastensuojelun kanssa on hankalaa, jopa mahdotonta. Tilanteissa, joissa vanhemmilla on ollut huoli lapsen käytöksestä ja ongelmista, yhteistyön tekeminen on useimmiten luontevaa ja helppoa.

Molemmat tutkimukseni tapaukset myös tukevat tätä ajatusta. Janne, joka vastusti huostaanottoa ensin, huomasi ettei perheellä ollut mitään yhteistyötä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Jannen käsityksen mukaan sosiaalityöntekijät eivät hänen mielipidettään asioista kyselleet, vaan Jannen oli tyydyttävä sosiaalityöntekijöiden esittämiin vaatimuksiin ja käytäntöihin. Toinen tapaukseni, jossa Päivi suostui lapsensa huostaanottoon, koska kantoi myös itse huolta pojan käyttäytymisestä, näkee yhteistyön sosiaalityöntekijöiden kanssa olevan luontevaa ja neuvottelevaa. Hän ei pidä huostaanottoa lopullisena ratkaisuna, vaan välivaiheena jolla selvittää yli pahimmasta kriisistä perheessä.

Sijaishuoltotoimisto kertoo, että vanhemman tarvitsema tuki järjestetään yhteistyönä muiden sosiaalityön tahojen ja erilaisten yhteistyökumppaneiden kanssa. Näkemykseni mukaan sijaishuoltotoimiston rooli vanhemman kuntouttavissa toimissa ei ole suuri, vaan vastuu siirretään enemmän yhteistyökumppaneille.

”Me tehdään kyllä yhteistyötä aikuissosiaalityön kanssa, jos vanhemmalla on siellä jonkinmoinen asiakkuus. Tai jos on jotain kuntouttavia toimia, esimerkiksi vaikka a-klinikalla tai mielenterveystoimistossa, niin kyllä me tehdään heidän kanssaan yhteistyötä. Mutta se on ehkä vähän semmoinen alue, joka on epäselvä.”

Sijaishuoltoimiston työntekijät summaavat tilanteen riippuvan paljon siitä, missä tilanteessa sijaishuoltoa on lähdetty järjestämään. Vastentahtoisissa huostanotoissa yhteistyö vanhempien kanssa on usein vaikeaa, jopa mahdotonta. Nämä vanhemmat ovat usein myös vastaan kaikkea heille tarjottavaa tukea ja apua.

”Kyllähän se pääsääntöisesti on niissä tapauksissa niin, etteivät ne vanhemmat ole hirveän innokkaita lähtemään yhteistyöhön mukaan.”

Sijaishuoltoimiston työntekijät nimeävät myös sijaisperheet asiakkaisiin. Vaikka sijaisperhe on yhteistyökumppani sosiaalityöntekijöille, se saattaa tarvita apua lapsen kasvatuksessa ja arjen pulmissa ja ensimmäinen tuki annetaan sijaishuoltotoimistosta. Sijaishuoltotoimiston työntekijän rooliin kuuluu sekä sijaisvanhemman että biologisen vanhemman tukeminen resurssien mukaan. Näkemykseni mukaan sijaisvanhempien tukeminen on ensisijainen tehtävä ja biologisia vanhempia tuetaan mikäli resurssit antavat periksi.

Asiakkuus lastensuojelussa päättyy viimeistään siinä vaiheessa kun lapsi tulee täysi-ikäiseksi. Mitään aikarajaa asiakkuuden kestolle ei ole määritelty, vaan asiakkuutta jatketaan niin kauan kuin sille on tarvetta. Täysi-ikäisyyden saavuttamisen jälkeen asiakkuus voi jatkua aikuissosiaalityön puolella, mikäli siihen on tarvetta. Mitään aikamääritelmää asiakkuuden kestolle lastensuojelussa ei voida kuitenkaan antaa, vaan avohuollon sosiaalityöntekijä toteaa lastensuojelun kestossa olevan melkoista vaihtelua.

”Se että miten pitkään nää kestää, niin varmaan puolesta vuodesta kahdeksaantoista vuoteen.”

Avohuollon työntekijä kuitenkin kertoo, että asiakkuus muuttuu passiiviseksi siinä vaiheessa, kun perheeseen ei ole ollut kontaktia puolen vuoden aikana. Kun perheeseen ei ole ollut kontaktia vuoteen, asiakkuus päättyy.

”Helposti tulee semmoinen tilanne, että sitä asiakkuutta ylläpidetään ja tavallaan sen perheen elämä sitten rakentuu meidän tuen varaan. Sinänsä ihan hyvä asia, mutta meidän pitäisi pyrkiä parantamaan sen perheen omaa toimeentuloa ja pärjäämistä.”

Tämä sitaatti kertoo, että sosiaalitoimen tavoitteena on lisätä perheen omaa vastuullisuutta ja omaa pärjäämistä. Avohuollon puolella tämä tavoite varmasti toteutuu paremmin kuin huostaanottotilanteessa. Vastentahtoisessa huostaanottotilanteessa perhe tuntuu jäävän yksin omien tuntojensa kanssa. Sijaishuoltotoimistossa tätä asiaa oli pohdittu seuraavasti:

”Just tuossa yksi sijaisvanhempi sanoi, että kun heillä on järjestetyt työnohjaukset ja voi ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijään, mutta että se vanhempi, se on ihan yksin sen huostaanoton kanssa. Et sillä ei oo niin kuin semmoista työnohjausta siihen. Jotenkin itse mietin sitä, että sitä työnohjausta tarviis siinä huostaanotossa sille vanhemmalle. Mut mikä ois se taho, niin sitä en kyllä tiedä. Se on semmoinen aika iso ja tärkeä juttu.”

Biologinen isä kertoo oman aktiivisuuden olleen avain avun saamiseksi. Hän näkee kuitenkin, ettei kukaan voi tehdä työtä vanhemman olojen parantamiseksi, ellei vanhemmalla itsellään ole halua parantaa tilannettaan.

”Minulla oli hirveän hyvä terapeutti tuossa a-klinikalla. Siitä oli minulle hirveästi apua. Se on kyllä aika paljon ihmisestä itsestään kiinni, mistä saa apua. Toiset kun jää painimaan yksin noiden asioiden kanssa. Mitä apua siitä sitten on kun keskustelee? Se on semmoinen tukiverkosto. Minulla on ollut sillä tavalla, että aina on ollut joku paikka, josta olen saanut keskusteluapua.

Asiakkuus avohuollossa saattaa loppua myös siinä tilanteessa, kun palvelut tuotetaan esimerkiksi verkostoyhteistyön kautta. Avohuollon työntekijä voi olla mukana verkoston palavereissa, mutta ei hoida enää varsinaista asiakastyöskentelyä.

”Se asiakkuuden loppu on melkoinen veteen piirretty viiva. Etenkin jos on ollut pitkä asiakkuus, niin kyllä ne aika hanakasti soittaa sen asiakkuuden loppumisen jälkeenkin. Ja kyllä me niille aina vastataan. Se on ihan hyvä tuki, että ne saa soittaa.”

Sosiaalityöntekijät näkevät asiakassuhteissa yli sukupolvisen jatkumon.

”Meidän asiakkaat ovat monta kertaa hyvin moniongelmaisia ja ne ovat usein sukupolven ylistä asiakasporukkaa, vähän sillä ajatuksella, että viranomainen on lähin omainen.”

Tässä sitaatissa näkyy huono-osaisuuden kasautuminen ja periytyminen. Sosiaalityöntekijän kertoman mukaan heidän asiakkaansa ovat usein seuraavan sukupolven lapsia, joten sosiaalisten ongelmien voi nähdä periytyvän. Kun viranomainen koetaan lähimmäksi omaiseksi, kuuluvat sosiaalipalvelut perheen elämään kiinteästi ja ne koetaan luonteviksi.

Sosiaalitoimen lastensuojeluasiakkaissa erottuvat yksinhuoltajaperheet enemmistönä. Myös alueellisia eroja on selkeästi havaittavissa. Selkeää perussyötä lastensuojelun tarpeelle on vaikea arvioida yksiselitteisesti, mutta yleisimpiä ja usein korostuvia pulmia ovat jaksamattomuus, mielenterveysongelmat, päihdeongelmat, arjen hallinnan pulmat ja vanhemmuuden vaikeudet.

”Uusioperheitä, yksinhuoltajavanhempia, onhan siellä yh-isiäkin. Harvoin on semmoisia perheitä, joissa vanhemmat käy peruspäivätöissä ja asuvat yhdessä.”

”Ja samaten vähemmistönä ovat omistusasujat.”

”Kyllä ne lastensuojeluasiat keskittyvät samoille asuinalueille. Kyllä ne ongelmat tiivistyvät ja kasaantuu. Alueet, joissa asuu paljon maahanmuuttajia ja paljon sosiaalisesti heikommassa asemassa olevia ihmisiä, siellä ne ongelmat yleensä näkyy.”

Olettamukseni on, että sosiaalityöntekijät puhuvat näissä sitaateissa perheistä, joiden toimintaan joudutaan puuttumaan yhteiskunnan taholta. Heikko sosiaalinen asema, asuinalue ja perhesäätö nähdään sosiaalitoimessa seikkoina, jotka edesauttavat ongelmia vanhemmuudessa.

4.3 Avohuollon tukitoimet keinona auttaa perhettä

Sosiaalitoimen avohuollon työntekijä kertoo, että perheen tilannetta mietitään aluksi alkuarvioinnissa ja sen jälkeen mikäli perhe jää asiakkuuteen, perhe siirtyy lastensuojelun

avohuollon asiakkaaksi. Alkuarvioinnissa kuitenkin mietitään ennen asiakkuuteen siirtämistä riittäisikö perheen tilanteen parantamiseksi toiminnot, joita voidaan luoda peruspalveluista.

”Mietitään sitä perheen tilannetta, että onko se peruspalveluilla hoidettavissa ja et tarvitaanko yleensä lastensuojelua? Jos niitä palveluita löytyy riittävästi peruspalveluista, niin joskus sekin voi riittää.”

Peruspalveluina voidaan tarjota esimerkiksi lapselle hoitopaikka arkipäivien ajaksi, jotta lapsi saa varmasti hoivaa, huolenpitoa ja ravintoa. Tällä palvelulla voidaan tuottaa lapselle lisäturvaa, saadaan vanhemmalle hänen jaksamistaan tukeva lepoaika sekä saadaan samalla yhteistyötaho, joka raportoi lastensuojeluun, mikäli on huolta lapsen oloista.

Mikäli perhe siirtyy lastensuojelun asiakkuuteen, pidetään siirtopalaveri, jossa on mukana alkuarvioinnin tekijä, aluetyöntekijä sekä asiakkaana oleva perhe. Mahdolliset yhteistyötahot voivat olla myös palaverissa mukana, esimerkiksi lasten päivähoiton järjestävä taho tai lapsen hoidosta vastaava lääkäri. Siirtopalaverissa mietitään mitä tukimuotoja perheelle lähdetään hakemaan ja millaisesta tuesta perhe hyötyisi. Viimeistään siirtopalaverissa otetaan käyttöön erilaisia tukimuotoja, elleivät ne ole jo käynnistyneet. Avohuollon kenttätöntekijä kertoo kuitenkin, että tukimuotoja mietitään yleensä jo alkuarvioinnissa ja työskentely pyritään aloittamaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

Laissa ei ole määritelty tiettyjä avohuollon toimenpiteitä, vaan ne päätetään aina tilannekohtaisessa arvioinnissa. Perheelle laaditaan oma räätälöity suunnitelma.

”Yleisimmät ehkä, jos on pieniä lapsia, on kotipalvelu, sit voi olla perhetyöntekijä, tai sit sosiaaliohjaus. Jos on taas yläkouluikäisiä, niin se voi olla vaikka tukiperhe tai tukihenkilö.”

Avohuollon sosiaalityöntekijän mukaan kontrolli on eräs tukimuoto. Kontrollointia tehdään monella eri tavalla. Yhteistyö erilaisten sidosryhmien kanssa kuten yhteistyö koulujen, päivähoitopaikkojen, erilaisten viranomaistenverkostojen ja lastenpsykiatrian kanssa on eräs kontrollin muoto. Lastensuojelun yhteistyökumppanit osallistuvat kontrollointiin. Kontrollointia ylläpidetään myös perheen vanhempien asioissa esimerkiksi A-klinikan tai mielenterveystoimen asiakkuuden kautta, kun vanhemman asioista keskustellaan lastensuojelussa ja sitä kautta hoidetaan osaltaan vanhemman kontrollointia.

”Sanoisin, että se kontrolli on myös tuki. Sanotaan vaikka päihdeongelmainen perhe, niin se kontrolli voi toimia siinä tukena. Se voi auttaa siihen, että pysytään kuivilla, kun on se kontrolli. Ja silloin se toimii tukimuotona. Tai sitten voidaan kontrolloida vanhempia, vaikka että ne vie lapsen sovitusti päivähoitoon. Ja niitten pitää viedä, silloin se kontrolli toimii myös tukena. Toki se on vähän vahvempaa tukea se kontrolli, mutta tavoitehan on, että se muuttuisi pikkuhiljaa tueksi ja kontrollin määrä vähenisi siinä.”

Sosiaalitoimen kontrolli liittyy tukeen perheelle, jonka asiat eivät ole täysin kunnossa. Kontrolli voi pakottaa perheen pysymään esimerkiksi erossa päihteistä, parhaassa tapauksessa perhe voi kokea tämän heistä välittämiseksi. Jannen tapauksessa näen selkeän yhteyden kontrollin katkeamisella ja päihteisiin uudestaan repsahtamisella. Tulee kuitenkin muistaa, että kaikki perheet eivät koe kontrollointia positiivisena asiana, vaan kokevat kontrolloinnin kautta tulleen perhe-elämän tarkkailun kiusallisena ja perheeseen tunkeutumisenä. Kontrolli voi olla toimiessaan tukimuoto, mutta se voidaan kokea myös vastentahtoisena.

Kontrollointi avohuollossa riippuu perheen tilanteesta ja olosuhteista. Perheiden kanssa sovitaan yhdessä menettelytavoista ja kerrotaan kuinka sovittujen toimintamallien toteutumista kontrolloidaan. Sosiaalitoimen lastensuojelun kanssa yhteistyössä toiminut perhe ei ajatellut erikoisesti olevansa kontrollin alaisena, vaan piti luonnollisena sosiaalityöntekijöiden yhteydenottoja ja perheestä sosiaalityöntekijöille raportoitavia tietoja. Yhteistyö helpottaa perheen kontrollointia ja tekee sen näkyväksi. Kontrollin ollessa näkyvää ja yhdessä perheen kanssa sovittua, se nähdäkseni on hyväksytympää kuin piilokontrollointi. Biologinen isä Janne koki joutuneensa kontrollin kohteeksi vasta sijoituksen purku- ja jälkihuoltovaiheissa.

Janne ei osannut kertoa heidän perheellään olleen avohuollon tukitoimia ennen huostaanottoa. Toisaalta vanhemmat olivat tuossa vaiheessa jo eronneet ja lapsi asui pääsääntöisesti äitinsä kanssa. Isän rooli vanhempana oli tuohon aikaan vähäinen ja keskittyi lähinnä muutamiin lapsen hoitovuoroihin. Janne kertoo perheen tilanteen olleen hankala ja ennalta arvaamaton tuohon aikaan.

”No se oli hankalaa, se aika. Välillä kun äitinsä toi tytön mulle hoitoon ja sitten se saattoi sanoa, että on poissa pari tuntia. Ja kun minä tunsin sen, tiesin, ettei se niin mene. Kysyin aina että oletko oikeasti vain pari tuntia vai pari päivää vai pari

viikkoa? Ei hän koskaan tullut silloin kun piti. Ja mulla ei ollu lapselle mitään, ei ees vaatteita. Aina joutui keksimään jotain.”

Perheen äidin vanhemmuus on Jannen kertoman mukaan ollut hukassa ja lapsesta huolehtiminen ei ole tuntunut äidistä tärkeältä. Kuitenkin näen isän kertoman mukaan äidin yrittäneen järjestää lapsensa hoivaa viemällä lapsen isälle hoidettavaksi silloin kun äiti ei itse kyennyt. Jannen kertomasta paistaa läpi se seikka, ettei isän omakaan elämä ollut aivan järjestyksessä ja lapsen hoito järjestettiin muun elämän sivussa. Varsinaista avohuoltoa isä ei muista perheen saaneen.

Toinen tutkimukseni perheistä taas kertoo saaneensa avohuollon palveluina erilaisia tukimuotoja.

”Meillä oli se Pekan henkilökohtainen avustaja täällä. Se tuli aamulla ja laittoi Pekan kouluun. Ja sitten se tuli taas tänne kun Pekka tuli koulusta ja oli sen kanssa täällä niin kauan kun me tulimme töistä. Niin ja sitten meillä oli kerran kuussa vapautus lapsista. Se oli semmoinen meidän vanhempien loma. Se avustaja oli päivät täällä lasten kanssa ja sitten yöksi tuli erikseen yöhoitaja. Me päästiin sitten siksi aikaa pois tästä.”

Perheen lapselle saatu henkilökohtainen avustaja pyrki auttamaan arjen sujumisessa ottamalla hoitaakseen osan lapsen hoitorutiineista. Samalla avustaja toimi myös tukihenkilönä ja turvallisena aikuisena perheen vanhimmalle lapselle. Perhe sai myös jaksamisen tueksi kerran kuukaudessa vapaan viikonlopun, jolloin yhteiskunnan järjestämänä ja kustantamana annettiin perheen lapsille hoitopalveluita, jotta perheen vanhemmat pääsevät lepäämään ilman lapsia.

Perheen tilanteesta raportoitiin lastensuojelun avohuollon työntekijöille. Lapsen henkilökohtainen avustaja kirjasi päivittäin itselleen muistiinpanot päivän tapahtumista, joiden avulla hän raportoi perheen tilanteesta yhteisissä palavereissa. Avustaja oli hankittu ostopalveluna avustajia välittävältä yritykseltä ja avustajalla oli alalle sopiva koulutus. Perhe oli myös itse yhteydessä sosiaalityöntekijöihin ja Päivi muisteli, että sosiaalityöntekijät soittivat joitain kertoja perheen äidille kysyäksään perheen kuulumisia. Avohuollon tukitoimia kokeiltiin perheessä vuoden 2010 huhtikuusta vuoden 2010 syyskuulle saakka. Päivi kertoo ajatuksiaan avohuollon vaikuttavuudesta heidän perheessään:

”Kyllähän se apu avohuollon kautta on rajallista. Eikä siinä avohuollossa ole mitään järkeä, jos se ei auta. Ja niinhän tässä nyt kävi, ei siitä loppupeleissä ollut meille paljonkaan apua, ei mitään näkyvää apua.

4.4. ”Kun mikään ei auta” – sijaishuolto avuksi

Huostaanotto on aina interventio perheen elämään, tehdään se suostumuksellisena tai ilman. Perhe antaa lapsensa kasvatusvastuun perheen ulkopuolelle joko vastentahtoisesti tai suostumuksella. Haastatteluaineistossani molemmat perheet olivat kokeneet huostaanoton, erona tapauksissa oli se, että toinen perhe vastusti huostaanottoa ja toinen suostui siihen. Huostaanottoa ennen pyritään aina perheen tilannetta auttamaan erilaisin tukitoimin ja avohuollon keinoin. Näkemykseni ennen tutkielman aloittamista oli sellainen, että suurin osa huostaanotoista tehdään vastoin vanhempien tahtoa. Tämä näkemys muuttui vahvasti työn etenemisen aikana. Sosiaalitoimesta kerrotaan, että suuri osa huostaanotoista tehdään suostumuksellisina. Se tarkoittaa, että vanhemmat ymmärtävät, etteivät pysty itse huolehtimaan lapsestaan kuten pitäisi ja joko pyytävät sosiaaliviranomaisten apua tai sitten suostuvat sosiaaliviranomaisten ehdotukseen lapsen sijoittamisesta kodin ulkopuolelle. Sosiaalitoimen avohuollon työntekijä kertoo:

”Vastentahtoisia huostaanottoja ei ihan kauheasti ole, suurin osa huostaanotoista on suostumuksellisia”

Vaikka huostaanotto olisi vastentahtoinen, se ei estä sijoituksen tapahtumista. Alkuarviointia suorittava sosiaalityöntekijä jakaa vastentahtoiset huostaanotot kahteen eri ryhmään: On vanhempia, jotka eivät ymmärrä huostaanoton syitä ja toisaalta on vanhempia, jotka ymmärtävät huostaanoton syyt, mutta eivät silti tahdo suostua sijaishuollon järjestämiseen.

”Vastentahtoisia huostaanottoja on kahdenlaisia. Voi olla oikeasti haasteelliset vanhemmat, jotka oikeasti tekevät kaikkensa, ettei se onnistuisi ja sitten voi olla semmoiset vanhemmat, jotka saattavat sanoa palaverissa ihan kirkkain silmin, et joo ymmärrän tämän ja tietyllä tavalla hyväksynkin, mutta haluan katsoa miten oikeudessa käy. Ja se on asiakkaan oikeusturvan mukaista päästä hallinto-oikeuteen.”

Huostaanotto on keino järjestää lapselle hoiva ja huolto jossain muussa paikassa kuin tämän virallisten huoltajien luona. Lapsen sijoituspaikka mietitään aina tapauskohtaisesti ja lapsen

tarpeiden mukainen paikka pyritään järjestämään mahdollisimman nopeasti. Jakokriteerejä sijaishuoltopaikoista ei varsinaisesti ole, mutta sijaishuoltoimiston työntekijöiden mukaan perusajatus on seuraava:

”Pienet lapset ensisijaisesti perheisiin. Ja sitten tietysti nuoret on semmoinen, että ei ole oikein sopivia perheitä ja ne tilanteet voi olla niin rajuja, että siinä tarttee sitten vanhempaa ammatillista paikkaa, niin sitten sijoitetaan näihin ammatillisiin perhekoteihin tai laitoksiin. Se on niin kuin päälinja. Mutta sitten on aina poikkeuksen poikkeuksia. Niihin aina vaikuttaa sen perheen ja sen lapsen tilanne.”

Sijoittamisprosessissa on sijaishuoltotoimiston työntekijöiden mukaan noudatettava aina lapsikohtainen harkinta. Perheisiin sijoittamisen esteinä sijaishuoltotoimistossa nähdään lasten hankalat psykiatriset ongelmat, jolloin lapsi tarvitsee vahvaa ammatillista auttamista sekä hankalat perhetilanteet, jolloin perhe saattaa olla uhka sijaisperheelle.

”Jos on tällöinen psykiatrinen ongelma, niin sitten pitää olla semmoinen paikka, joka pystyy vastaamaan sen lapsen tarpeisiin. Joskus on katsottu, että pienempikin lapsi saattaa tarvita ammatillisen paikan.”

”Tai jos on tosi vaikea se perhekuvio, jotakin sellaista uhkaa tai vaikeutta, niin silloinkin on vähän vaikea laittaa perheeseen.”

Huostaanoton takana voi olla erilaisia syitä, mutta kysymyksessä on aina huoli lapsen olojen turvallisuudesta. Huolen lapsen oloihin voi aiheuttaa joko lapsen huoltaja käytöksellään tai sitten itse lapsi omalla käytöksellään. Jos lapsi itse aiheuttaa itselleen vaaraa omalla käytöksellään, hänet voidaan ottaa huostaan, jotta lasta varjellaan häneltä itseltään. Näkemykseni mukaan kysymyksessä on vanhemmuus ja ongelmat siinä. Ne voivat olla jaksamisongelmia, välinpitämättömyyttä, vanhemman omia henkilökohtaisia ongelmia tai yksinkertaisesti vanhemmuuden puutetta. Lapsen sairaus ei koskaan voi itsessään olla syy huostaanotolle, vaikka lapsen sairaus luonnollisesti voi väsyttää vanhempia ja tuottaa ongelmia heille vanhemmuudessa sekä jaksamisessa.

”Lapsen sairaus ei ole syy huostaanotolle. Ne ovat tosi ristiriitaisia juttuja. Sillä perusteella, että lapsi on psyykkisesti sairas, lasta ei voida ottaa huostaan. Se pitää sitten perustella tavallaan niin, että vanhemmat eivät jaksa eikä pysty asettamaan rajoja sille lapselle. Eivätkä pärjää sen lapsen kanssa siellä kotona, koska sillä on

psykkinen sairaus, niin se pitää tehdä sieltä vanhempien kyvyttömyyden kautta. Se tietysti tuntuu vanhemmista pahalta, koska ne on yrittäneet kaikkensa ja sitten saavat eteensä paperin, jossa sanotaan, ettet pärjää lapsesi kanssa. Vaikka ne ovat itse halunneet sitä huostaanottoa, niin ne ovat jotenkin ikäviä tilanteita.”

Perheen äiti Päivi, joka suostui lapsensa sijoittamiseen, kertoo perheensä tilanteesta ja ajatuksistaan seuraavanlaisesti.

”Kyllä minä sen ymmärrän, että otetaan huostaan silloin, jos on näitä alkoholistivanhempia, jotka ei oikeasti pysty huolehtimaan lapsestaan. Mutta sitten just tämä tilanne, että kun sinä olet tehnyt olevinaan kaikkesi sen eteen että se onnistuisi ja sitten kun sinä et näe enää mitään vaihtoehtoja, kun tyyliin kaikki on jo kokeiltu ja mikään ei auta ja sinä itse olet vaan jo niin väsynyt, niin kyllä siinä vaan tulee se, vaihtoehtoja jos on kaksi, niin on se parempi. Ennen kuin sairastuu ihan koko perhe.”

Äidin kertomuksesta käy ilmi, ettei päätös ole ollut perheelle helppo. Kertomuksen mukaan perhe on yrittänyt kaikkensa ja kaiken yli käy perheen jatkuva väsymyksen tunne sekä huoli perheen pienemmistä lapsista. Päivin kertomuksen mukaan huostaanotto on omasta kokemuksesta huolimatta helpompi ymmärtää perheissä, joiden vanhemmat eivät yritä huolehtia lapsensa hoivasta. Kertomuksessa on havaittavissa ymmärrettävää katkeruutta, mutta toisaalta mielestäni se osoittaa perheessä olevan myös suurta vahvuutta ja viisautta luovuttaa lapsen huolto jollekin asiantuntijalle, koska perhe koki, ettei itse pysty tuota tehtävää täyttämään. Päivi jatkaa perusteluaan:

”Niin ja kukas tästä perheestä sitten huolehtisi, jos me itse sairastuttaisiin? Sittenhän se viimeistään tapahtuisi se huostaanotto, nyt on kuitenkin vielä mahdollisuudet huolehtia näistä kahdesta muusta lapsesta.”

Päivi kantaa huolta myös omasta jaksamisestaan, sillä hän tiedostaa, että jos hän itse tai he molemmat vanhemmat uupuvat, ei pienemmille lapsille ole huolehtijaa. Perheen äiti perustelee itselleen huostaanottopäätöksen oikeellisuutta siis myös perheen pienempien lasten hyvinvoinnilla.

Tutkimukseni tapauksessa, jossa perhe suostui lapsen huostaanottoon, kysymyksessä oli lapsen sairauden aiheuttamat jaksamisongelmat perheessä ja perheen vanhempien vanhemmuudessa. Perhe

oli yrittänyt useiden vuosien ajan selvittää mikä auttaisi perhettä jaksamaan perheen arkea. Päivi kertoo heidän suostuneen lopulta lapsen sijoittamiseen kodin ulkopuolelle.

”Niin sijoitukseenhan me vaan ensin sitten suostuttiin. Ei vaan jaksanut enää ja sitten kun on nuo kaksi muutakin lasta. Se kun vei mukanaan nää muutkin, se pyöritti ihan koko tämän paletin.”

Perhe sai sosiaalityöntekijöiltä ehdotuksen lapsen sijoittamisesta kuntoutuskeskukseen. Perhe tutki ensin paikkaa Internetin välityksellä ja keskusteli lapsen avustajan kanssa paljon asiasta. Aikansa asiaa pohdittuaan, perheen vanhemmat kävivät lapsen henkilökohtaisen avustajan kanssa tutustumassa kuntoutuskeskukseen. Tutustumisreissun jälkeen perhe mietti vielä sijoittamista ja päätti lopulta suostua siihen. Kuntoutuskeskuksessa oli käyty palaveria lapsen asioista ja perheelle oli esitetty, että lapsen käytös on niin haitallista, että se tulisi katkaista jotenkin ja ellei jotain pian tehtäisi, lapsi tultaisiin ottamaan huostaan oman käytöksensä vuoksi.

Kun perhe lopulta suostui sijoittamiseen, tuli esille seikka, jota perhe ei ollut osannut ajatella. Perheen poika oli otettava huostaan.

”No hyö selitti meille tällä tavalla, että te olette edelleen Pekan vanhempia, sehän ei häviä mihinkään, mutta että jos ois lähdetty viemään avohuollon kautta Pekkaa sinne kuntoutuskeskukseen, niin se ois voinut olla siellä vain kolme kuukautta ja jos se ei ois auttanut, niin sitten ois kuitenkin pitänyt tehdä huostaanotto. Ja se huostaanotto antaa heille enemmän vapauksia toimia siellä kuntoutuskeskuksessa eli ne ei ole velvollisia ilmoittamaan meille joka risauksesta.”

Päivin kertomasta jää hieman sellainen ajatus, että lapsi otettiin huostaan hieman ennakoiden. Toisaalta perheen äiti on tuntunut hyväksyvän asian näin, mutta ulkopuolisena jäin hieman miettimään, miksi sijoittamista ei tehty ensin avohuollon tukitoimena kolmen kuukauden ajaksi. Tämä on ristiriitaista kaikkiin niihin väittämiin nähden, joiden mukaan huostaanotto on aina viimesijainen toimenpide. Tässä tapauksessa selityksenä lienee tulehtunut tilanne perheessä jolloin sosiaalityöntekijät ovat katsoneet huostaanoton olevan edessä joka tapauksessa. Sijaishuoltotoimiston sosiaalityöntekijän sitaatti selventää hieman menettelyä yleisellä tasolla

”Aikaisemmin tehtiin varmaan aika paljonkin niitä pitkiä avohuollon sijoituksia, mutta siinä on laki muuttunut niin, että sen pystyy tekemään kolmeksi kuukaudeksi

kerrallaan ja nykyään aika vähän niin tehdään. Tai sitten ne sijoitukset ovat näihin meidän omiin yksiköihin, tällaisia vähän niin kuin selvittely- tai kartoitusjaksoja. Jos on selkeästi näköpiirissä, että tässä on pidemmän sijoituksen tarve, niin kyllä se on sitten huostaanotto.”

Sijaishuoltotoimiston työntekijän kertoman mukaan huostaanoton tekeminen on perusteltua, jos voidaan nähdä, että kolmen kuukauden sijoittamisjaksolla ei päästä vielä tuloksiin. Toisaalta tämän voi myös perustella hallinnollisena ratkaisuna, sillä jokaisesta uudesta sijoituksesta ja sijoituspaikan muutoksesta joudutaan tekemään uusi päätös, joten tilanteen ollessa selvä, yksi ratkaisu säästää myös työntekijää turhilta hallinnollisilta päätöksiltä.

Avohuollon sosiaalityöntekijä kertoi haastattelussa sijoitusprosessin kulusta yleisesti näin:

”Ensin lähdetään puhumaan avohuollon sijoituksesta ja sitten vasta huostaanotosta. Se on aina viimesijainen ja silloin pitää olla kaikki muu jo kokeiltu. Mutta sitä arviointihan se on, että onko meillä keinoja auttaa vai ei?”

Tässä tapauksessa huostaanotto tehtiin siis ennen avohuollon sijoitusta, joten sosiaalityöntekijät ovat ilmeisesti arvioineet, että huostaanotto on tässä tapauksessa ainoa tapa tarjota perheelle apua.

Päivi kertoo ajatuksiaan huostaanotosta heidän tapauksessaan:

”En ole nähnyt sitä mitenkään pahana, enkä minä edes mieti, että se on huostaanotto, vaan minä mietin sitä sillä tavalla, että nyt Pekalla on asiat tai pitäisi ainakin olla hyvin, että se saa siellä sitä apua mitä se tarvitsee.”

Äiti perustelee suostumustaan huostaanottoon myös sillä, että hän näkee sen auttavan lasta. Päivin ajattelun mukaan lapsi saa apua ongelmiinsa sijaishuoltopaikassaan ja äiti näkee sen huostaanoton hyväksymistä tukevana seikkana.

Sosiaalityöntekijä kertoo huostaanottopäätöksen tekemisestä yleensä seuraavasti:

”Huostaanottoasiat tekee aina johtava sosiaalityöntekijä. Me valmistellaan ja keskustellaan se asia. Me ei siis itse ratkaista tuleeko huostaanotto vai ei, vaan me käydään se läpi johtavan sosiaalityöntekijän kanssa. Ja hän sitten viime kädessä päättää, tuleeko huostaanottoa vai ei?”

Huostaanottoasiasta ei siis koskaan päättä yksittäinen sosiaalityöntekijä yksinään, vaan asia alistetaan aina johtavan sosiaalityöntekijän ratkaistavaksi työntekijän esittelyn jälkeen.

Janne, jonka perhe koki vastentahtoisen huostaanoton, kertoi sen sujumisesta seuraavanlaisesti.

”Luulin, että tytön äiti tulee, mutta ei, sieltä tulikin yhdeksän poliisia. Siinä ne sitten samalla vaan vei sen tytön.”

Isän kertoman mukaan huostaanotto tuli hänelle yllätyksenä, vaikka isä olikin tiennyt äidillä olevan huumeiden kanssa ongelmia ja isä oli jo epäillyt, että sosiaalitoimi tulee puuttumaan lapsen oloihin. Isän tilanne oli tuossa vaiheessa kuitenkin sellainen, ettei hänestä ollut sen enempää kuin lapsen äidistäkään lapsen huoltajaksi. Totuutta en tuon hetken tilanteesta tiedä, mutta vahva olettamukseni on, että nykypäivänä huostaanottoa ei tehtäisi vastentahtoisenakaan monen poliisin voimin, etenkin ilman sosiaalityöntekijän läsnäoloa. Tulee kuitenkin muistaa, että tapahtuneesta on aikaa jo reilu yhdeksän vuotta, joten käytännöt ovat luultavasti muuttuneet. Janne kertoi, ettei hänen mielipidettään asiasta tiedusteltu.

”Ei ne kysyneet minulta mitään. Minä soitin poliisilaitokselle sen jälkeen, niin se poliisi siellä sanoi minulle, että tämä on ihan selvä tapaus. Se oli sitten varmaan kaukonäköinen ihminen.”

Tämän repliikin myötä vahvistuu näkemys, että isän elämä on ollut tuossa vaiheessa melkoisen värikästä ja hän ei muista kaikkea välttämättä aivan oikein. Jos poliisi on ollut se viranomainen, joka määrittelee lastensuojelutarpeen, ovat joko ajat muuttuneet vajaassa kymmenessä vuodessa paljon tai sitten isä muistaa asiat väärin. Vanhemmilla oli ollut huumausainetaustaa, joten siinä mielessä yhteistyöviranomaisena poliisi oli ollut heille luultavasti tuttu. Rohkenen kuitenkin epäillä poliisin osuuden lastensuojelussa olleen niin vahva kuin isä sen muistaa. Toisaalta Janne kertoo sen, mikä tuossa tilanteessa on ollut totuus hänen mielestään ja hänen näkökulmastaan.

Janne kertoo tuntemuksistaan lastensuojelutoimien alkaessa:

”Se tilanne missä me silloin elettiin, se tuntui siltä, että meidän elämään tunkeuduttiin. Sitä ajatteli, että mitä helvettiä te meidän elämään tällä tavalla työnnytte? Tämä ei kuulu teille ja niin pois päin. Ja nyt jälkepäin kun sitä tilannetta ajattelen, niin ne oisivat saanut tulla meidän elämään jo aikaisemmin.”

Janne näki tilanteen tunkeutumisenä perheensä elämään ja ei voinut hyväksyä sitä. Perhe ei tuossa vaiheessa nähnyt lapsensuojelullista tarvetta olevan laisinkaan ja oli ymmärrettävästi loukkaantunut yhteiskunnan väliintulosta. Isä kuitenkin huomaa jälkeenpäin, ettei lapsen sopinut elää sellaisissa oloissa, jotka perheessä vallitsivat tuohon aikaan. Myös perheen äiti oli vastustanut huostaanottoa isän kertoman mukaan.

”No se äiti oli kaikkea vastaan ja oikeastaan on vieläkin.”

Perheen tilanne oli kuitenkin sen verran rikkonainen, että vanhempien vastustus oli siinä vaiheessa turhaa ja huostaanotto eteni. Janne tuntui kuitenkin hyväksyneen lapsen sijoituspäätöksen melko nopeasti ja kun lapsi siirrettiin lastenkodista sijaisperheeseen, hän hyväksyi sijaisperheen ja sijoittamisen. Janne kertoo, että he saivat tutustua sijaisperheeseen ennen lapsen sinne muuttoa. Sijaisperheen äiti Anneli kertoo myös, että he saivat tavata lasta ennen tämän muuttoa perheeseen. Lapsen äiti ja sosiaalityöntekijät olivat käyneet sijaisperheessä tutustumassa paikkoihin ennen lapsen muuttoa. Anneli kertoo äidin reaktiosta tämän käytyä tutustumassa sijaisperheen kotiin:

”Se äiti sanoi kun se kävi täällä silloin, että voi kun minäkin pääsisin tänne.”

Annelin mukaan lapsen biologinen äiti hyväksyi sijoituksen ja sijaishuoltopaikan. Isän sijaisperhe oli tavannut sopimuksen kirjoittamisen yhteydessä. Molemmat perheen vanhemmista tuntuivat hyväksyvän lapsen sijoittamisen sijaisperheeseen ja oletan että perheen tilanne oli siinä vaiheessa sellainen, ettei vanhemmilla ollut voimia vastustaa huostaanottoa eikä etenkään voimia hoitaa vanhemmuuttaan kuntoon.

Huostaanotto oli isälle vaikea asia. Se näkyy hänen kertomuksestaan, jossa hän pohtii lapsen kanssa keskustelua sijaishuollosta.

”Me ollaan aina puhuttu, ollaan vaan puhuttu silleen, että en ole käyttänyt sitä sanaa...huostaanottoa, ollaan vaan puhuttu, että isi ja äiti ei pystynyt hoitamaan sinua silloin ja olit sitten hoidossa sen aikaa.”

Isä näkee sijaishuollon siis vain hoivaksi, ei perheeksi. Jannen mielestä huostaanotto terminä oli ollut sellainen, jota isä ei ollut tahtonut käyttää lapsensa kuullen. Janne kertoo puhuneensa lapselleen tämän olleen vain hoidossa, vaikka haastatteluhetkellä sijaishuollosta oli kulunut jo useita

vuosia. Tämä kertoo siitä, että isä kokee näkemykseni mukaan sijaishuoltoprosessiin joutumisen vieläkin perheelle kivuliaaksi asiaksi.

Anneli kertoo sijoituksen sujuneen hyvin ja Johannan kotiutuneen nopeasti heidän perheeseensä. Anneli kertoi, että he kävivät tapaamassa Johannaa muutaman kerran lastenkodissa, jossa tämä odotti sijoittamispaikkaa. Lapsen oli pitänyt alun perin mennä toiseen perheeseen, mutta tuo toinen sijaisperhe oli vetäytynyt tilanteesta, sillä he olivat asuneet samassa kaupungissa Johannan biologisten vanhempien kanssa ja olivat kokeneet tämän riskiksi.

4.6 Perheen ja sosiaaliviranomaisten välinen suhde -yhteistyötä vai sanelupolitiikkaa?

Aineistoni mukaan yhteistyön sujumisessa on eroja. Janne tunsu alussa yhteistyön lastensuojelua toimittavien sosiaalityöntekijöiden kanssa olemattomaksi, joskin se tuntui hänen mukaansa parantuvan ajan kuluessa. Toisen tapauksen äiti Päivi taas oli kokenut yhteistyön sosiaalitoimen kanssa joustavaksi ja sujuvaksi.

Sijaisperhe koki sosiaalitoimen lastensuojelun kanssa tehtävän yhteistyön osittain neuvottelevaksi ja osittain sanelupolitiikaksi. Sijaisperheen äiti Anneli pohtii yhteistyön sosiaalityöntekijöiden kanssa vaihtelevan henkilöittäin:

”No se riippuu tietysti paljon sosiaalityöntekijästä, mutta kun ne vaihtuvat niin usein, että se on siinä kaikista hankalinta. Kun rupeat tulemaan yhden kanssa toimeen ja te alatte jo ymmärtää toisianne, niin sitten se vaihtuu ja taas saa aloittaa kaiken alusta.”

Sijaisperhe kokee, että sosiaalitoimi harrastaa tietyissä tilanteissa sanelupolitiikkaa ja neuvottelun mahdollisuutta ei juuri ole. Anneli kertoo, että sosiaalityöntekijät järjestävät tilanteet siten, että perhe tutustuu ensin lapseen ja vasta sen jälkeen sovitaan käytännön asioista.

”Se on näissä vähän vitjamainen homma, kun tavallaan näiden sossujen kanssa, et kun ne ensin tutustuttaa lapseen ja sitten kun sinä tutustut siihen lapseen ja se tuntuu omalta, niin sen jälkeen on sitten melkein sama mitä ne sulle maksaa ja lupaa. Kun sinä olet jo tavallaan sydämesi menettänyt sille lapselle, niin et sitten enää ajattele niin tarkasti, että mitä ne sulle lupaavat.”

Anneli miettii kuinka käytäntöä tulisi kehittää. Hänen mukaansa:

”Se on vähän semmoista sanelemista. Siihen pitäis tehdä muutos, ensin pitäisi neuvotella nämä palkka-asiat ja vasta sitten tutustua siihen lapseen.”

Sosiaalitoimen näkemys asiasta oli odotetusti täysin päinvastainen, heidän mukaansa lastensuojelussa tehtiin neuvottelevaa työtä yhdessä perheen kanssa. Yhteistyötä on vaikea kategorisoida, sillä jokainen tapaus on erilainen ja yhteistyön tasot vaihtelevat perheen tilanteesta riippuen. Lastensuojelussa on monia eri tahoja, joiden kesken yhteistyön tulisi toteutua ja kun käsitellään näin vaikeaa aihetta, yhteistyössä on ongelmansa.

Sijaisperheen ja biologisen perheen yhteistyö oli sujunut hyvin. Janne ja Anneli olivat molemmat tyytyväisiä yhteistyöhön sijoituksen aikana. Anneli kertoo yhteistyöstä:

”Meidän yhteistyö näiden vanhempien kanssa on mennyt tosi hyvin, kaikista parhaiten meillä olleiden lasten vanhemmista. Ei ole koskaan ollut mitään kiistaa tai semmoista, vaan kaikki on mennyt ihan suunnitellusti.”

Anneli kertoo sijoituksen aikana tapahtuneen muutoksia yhteistyössä biologisten vanhempien kanssa. Hänen mukaansa sijoituksen alkuvaiheessa biologinen äiti Jaana piti yhteyttä enemmän ja biologisesta isästä Jannesta ei kuulunut alkuvaiheessa juuri laisinkaan. Tilanne kuitenkin muuttui jossain vaiheessa päinvastaiseksi ja Janne alkoi pitää yhteyttä tyttärensä ja tämän sijaisperheeseen enemmän. Sijaisäiti kertoo tarinan, jossa biologinen isä pahoitti mielensä sijaisvanhempien roolista:

”Kerran se Janne kertoi, että se ei tykännyt kun tyttö kutsui tätä minun miestäni (sijais-isää) isäksi. Janne sanoi, että se tuntuu hänestä hirveän pahalle ensiksi. Mutta sitten se mietti sitä asiaa vähän aikaa ja soitti minulle, että siitä hän tietää, että se tyttö on turvassa täällä meillä, kun se tuntee olevansa niin kuin kotona ja sanoo meitä isäksi ja äidiksi. Se tietysti kuulostaa biologisista vanhemmista pahalta kun oma lapsi sanoo muita äidiksi ja isäksi.”

Sijaisperheen äiti Anneli kertoo, että lapsi koki kahdet vanhemmat luonnollisena asiana.

”Kun ne vanhemmat olivat täällä joskus käymässä, me istuttiin tässä pöydän ääressä ja tyttö sanoi, että tässä on miun äiti ja tässä toinen äiti. Ja samalla tavalla se kävi

isät läpi. Ei sille ollut koskaan epäselvä juttu se, se oli vaan hänelle niin, että hänellä oli kaksi äitiä ja kaksi isää.”

Biologisen isän tuntemuksia lapsen sijoittamisesta kuvaa hänen kertomuksensa:

”Alussa se tuntui ihan kamalalta, mutta lapsi tottui siihen nopeasti. Nopeastihan ne lapset oppivat, tai ainakin päällisin puolin. Olihan siinä kaikenlaista, hiuksia lähti lapselta kamalasti päästä ja lääkäri sanoi, että stressistä se johtuu. Ja tyttö oli silloin vasta kolmevuotias. Mutta varmaan meillä oli tuossa sijaisperheessä kuitenkin tuuria, että hyvässä perheessä se tyttö oli. Ainahan sitä jos kaivamalla kaivaa, saa varmasti jotain esiin. Mutta kyllähän sen siitäkin huomaa, että hyvä perhe se oli, kun tyttö tahtoo vielä sinne lomillaan.”

Tämä sitaatti kertoo mielestäni siitä, että Janne on pitänyt sijoitusperhettä hyvänä sijaisperheenä, mutta hänellä on kuitenkin ollut epäily onko lapsella siellä hyvä olla. Toisaalta Jannen käsitys sijaisperheeksi ryhtymisen motiiveista selventää hänen ajatteluaan sijaisperheen epäpätevyydestä hoitaa tämän omaa lasta. Janne näyttää ajattelevan, että sijaisperhe tekee lastensijoitusta työnä eikä rakkaudesta lapsiin.

”Sen sijaisperheen tapaaminen kyllä jännitti alussa, jotenkin niille vähän kannat kaunaa. Mutta totuushan on, että ne vaan katsovat toisten lapsia, eihän siinä muuta ole.”

Jannen mukaan yhteistyö sijaisperheen kanssa jatkui vielä sijoituksen päättymisen jälkeen. Tämä tuntuu hieman oudolta, jos Janne ajattelee sijaisperheen hoitaneen hänen lastaan vain rahan vuoksi ja sitten he kuitenkin jatkavat yhteistyötä vapaaehtoisesti sijoituksen päätyttyäkin. Isä kertoo yhteistyön toimineen sijoituksen jälkeenkin ja pitää yhteistyötä tässä vaiheessa luontevana:

”Eihän siinä mitään outoa ole, kun se sijaisperhe on kuitenkin osa lapsen elämää.”

Anneli näkee tilanteen hieman toisin. Hänen mukaansa Janne käytti sijaisperhettä omana turvaverkkonaan ja haki turvaa sekä tukea lapsen kasvatukseen sijaisvanhemmilta. Anneli kertoo Jannen soittaneen monta kertaa ja kysyneen, että kuinka hänen tulisi menetellä ja mistä saisi apua. Anneli kertoo ohjanneensa Jannen asioimaan sosiaalitoimeen. Anneli myös ihmettelee sosiaalityön tylyä kantaa yhteistyön jatkamiseen:

”Ne sossut sanoivat minulle, ettei minun ole mikään pakko pitää mitään yhteyttä siihen tyttöön kun se sijoitus on loppu. Et voit kieltäytyä puheluista ja silleen. Mutta eihän kukaan voi silleen tehdä. Minusta se tuntui aika hölmöltä, että yhtäkkiä vaan kaikki loppuisi. Kun sillä lapsellakin kaikki jutut mitä se muistaa, niin liittyy tänne. Eihän semmoista voi katkaista kuin seinään.”

Sijaishuoltotoimiston sosiaalityöntekijät kertovat yhteistyön tason vaihtelevan. Kun tehdään yhteistyössä perheen kanssa lapsen sijoittaminen sijaishuoltoon, yhteistyö on usein sujuvaa ja intensiivistä alusta lähtien. Pitkäkestoisissa sijoituksissa yhteistyö useimmiten parantuu tilanteiden rauhoittuttua. Toisaalta on vanhempia, jotka eivät hyväksy yhteiskunnan väliintuloa ja vastustavat kaikkia lastensuojelutoimia.

”Joissakin tilanteissa voi olla niin, että vanhempi on pyytänyt huostaanottoa ja toivonut, niin silloinhan sitä ollaan aika hyvin alusta asti yhteistyökumppaneita. Sitten taas tuntuu, että jos on takana jo pitkä sijoitus, niin vanhempi on ehkä jo jotenkin vähän asettunut ja hyväksynyt sen ja sitten voidaan tehdä ehkä alkua paremmin yhteistyötä. Mutta sitten on se osa, joka on tosiaan vastaan koko ajan, että se on väärin ja että me ei hyväksytä sitä, käydään läpi kaikki valitusportaat, niin silloin on kyllä vaikeaa tehdä yhteistyötä.”

Päivi-äiti, joka on tehnyt lapsensa sijoittamisen yhteistyössä sosiaalitoimen kanssa, näkee yhteistyön hyvänä ja toimivana. Hän epäilee miehensä ajattelevan toisin, sillä miehellä on ollut vaikeuksia hyväksyä asiaa. Päivi kertoo omasta kokemuksestaan:

”Kyllä meille on annettu paljon mahdollisuuksia, eivät ne heti ensimmäisenä sanoneet, että otetaan poika huostaan. Kyllähän sitä on ehdotettu monta kertaa, mutta kertaakaan siihen ei ole pakotettu. Mutta kyllähän se heidän apunsa on aika rajallista, ei ne kaikkeen pysty avohuollon kauttakkaan. Yhdessä on asiaa pohdittu monta kertaa, että mitä pitäisi tehdä.”

Päivi näkee sosiaalityöntekijöiden roolin ennen kaikkea neuvottelevana ja kokee, että perheellä on mahdollisuus vaikuttaa päätöksiin. Päivi myös kertoo ajattelevansa, että sosiaalityöntekijät ajattelevat kokonaisuutta, eikä vain asiakkaana olevaa lasta.

”Kyllä siinä on kysymys kokonaisuudesta, nehän katsoo koko perheen, kokonaisuuden kannalta. Ei yksilötasolla ajateltuna vaan Pekkaa, vaan ne ajattelivat koko perhettä. Kyllä siinä huomioitiin ihan koko perhe.”

Perheen äiti esittää esimerkin kautta ajatuksensa siitä, miten sosiaalityöntekijät ajattelevat kokonaisuutta:

”Sossut ovat kyllä kuunnelleet meitä ja ovat ne miettineet tässä Pekkaakin. Esimerkiksi silleen, että ne ei sijoittaneet Pekkaa mihinkään perhekotiin tai sijaisperheeseen. Pekalla on jo perhe, molemmat vanhemmat. Ja ei se välttämättä saisi apua siellä perheessä. Se tarvitsi paikan, jossa sitä voidaan oikeasti auttaa. Minusta sossut ajattelivat siinä, siinä on tosiaan ajateltu.”

Perhe näkee selkeästi parempana, että Pekka sijoitettiin kuntoutuslaitokseen, eikä perheeseen. Perheeseen sijoittaminen olisi ollut nähdäkseni perheelle vaikeampi hyväksyä. Jos Pekka olisi sijoitettu perheeseen, se olisi tarkoittanut oman vanhemmuuden vaikeuksien myöntämistä ja vastuun siirtämistä toiselle perheelle. Nyt vastuu siirrettiin ammattitaitoisille työntekijöille, ilman perhesidonnaisuuksia.

Sosiaalityöntekijöiden mielestä vanhemmat näkevät sosiaalityöntekijät jossakin määrin aina vastapuolen edustajina. Toiset vanhemmat ymmärtävät sosiaalityöntekijöiden ajaman asian ja hyväksyvät heidän ehdotuksensa, toiset taas vastustavat viimeiseen saakka.

”Vaikka ne ovatkin asiat, jotka riitelevät, eikä ihmiset, niin ei monet asiakkaat pysty sitä erottamaan. Kyllähän me ollaan tavallaan eri puolilla. Etenkin silloin kun asiakkaalla on asianajajat käytössä, niin kyllä se vastakkain asettelu silloin on aika selvää. Siis jos meidän kanssa ei edes suostuta puhumaan kuin asianajajan tai sosiaaliamiehen välityksellä. Niin kyllä se näissä tilanteissa on aika selvää, ettei asiakassuhde oikein toimi.”

Yhteistyöllä asiakassuhteessa nähdään olevan hedelmälliset vaikutukset. Yhteistyö on avain tilanteen parantumiseen, ainakin avoimuuden työntekijän mukaan:

”Kuitenkin yleisesti ottaen asiakkaat ymmärtävät sen tilanteen: ne ymmärtävät että okei tämä tapahtuu, ne ymmärtävät että mitä on tapahtunut ja minkä takia? Ja ne

ymmärtävät, että yhteistyöllä he omaa asiaansa ja tilannettaan parhaiten parantaa. Se, että lähdetään tappelemaan vastaan, niin harvoin se on kenenkään tilannetta mihinkään auttanut.”

Avohuollon työntekijä kuitenkin jatkaa:

”Se yhteistyö perheen kanssa, jossa on tehty vastentahtoinen huostaanotto, eihän se ihan parasta mahdollista ole, koska vanhemmat eivät itse näe niitä syitä. Ja jos ei ole yhteisymmärrystä siitä, niistä syistä, eikä jaeta yhdessä sitä huolta, joka on ollut, niin silloin on kyllä melkoisen vaikea lähteä mitään korjaamaan. Ehkä sitten niissä tapauksissa, joissa nuori sijoitetaan omien hölmöilyjensä takia, niin silloin se vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö on luonnollisesti helpompaa, jos ne vanhemmatkin ovat huolissaan siitä lapsesta.”

Avohuollon työntekijän mukaan yhteistyö siis sujuu tilanteissa, joissa perheet ovat tulleet pyytämään apua tai perheen nuoren käytös on ollut tälle itselleen haitallista. Kun perheellä on huoli lapsesta, yhteistyö sosiaalityöntekijöiden kanssa on toimivampaa kuin tilanteissa joissa perhe ei koe huolta lapsen tilanteesta. Yllättävää aineistossani oli se, että nuorten asioihin puuttuminen yhteiskunnan taholta on yllättävän suurta. En osaa tulkita suoraan mistä se kertoo, mutta tämän tiedon mukaan yhteiskunnassamme nuorten pahoinvointi on todella lisääntynyt samalla kuin vanhemmuus on vanhemmilta yhä enemmän hukassa kuten Hoikkala esittää. Viranomaisesta on tullut lähiverkosto, jolta saadaan tukea ja apua kasvatustehtävässä, jota ennen tarjosi yhteisö.

4.7 Perheen yhdistäminen ja jälkihuolto

Sijoituksen purku pitäisi panna vireille heti, jos vanhempien tilanne on kohentunut siinä määrin, että lapsi voidaan palauttaa takaisin perheeseen. Sosiaalityöntekijän tulee varmistaa asiakassuunnitelman tarkistustilaisuudessa tai vanhemman pyytäessä huostaanoton purkua, ovatko purkamisen edellytykset olemassa.

Perhe, jonka lapsi sijoitettiin muutamia kuukausia sitten perheen suostumuksella, ei osaa miettiä tulevaisuutta vielä tarkasti ja lapsen kotiutuminen tuntuu vielä kaukaiselta ajatukselta. Perheen äiti Päivi kertoo:

”Mulla ei oo vielä ajatusta siihen. Tietysti se, jos sieltä saisi apua Pekalle, että se muuttuisi, niin hetihän me se otettaisiin takaisin kotiin. Mutta nyt kun minä näen koko ajan sen tilanteen, ettei se ole muuttunut mihinkään, niin ei minulla ole vielä mitään hinkua ottaa sitä takaisin kotiin.”

Perheen äidillä tuntuu olevan toiveita siitä, että Pekan ongelmat saadaan hoidettua pois sijaishoivan aikana. Perheen väsymys on vielä käsin kosketeltavissa ja toisaalta on helppo ymmärtää äidin ajatusta, ettei tahdo lasta kotiin ennen kuin tilanne on parempi. Äiti jatkaa ajatustaan:

”Kun kerran tämmöiseen prosessiin lähtee mukaan, niin kyllä sen haluaa tehdä loppuun asti, että siitä on sitten kanssa jotain hyötyä. Ja sitten minä ajattelen sitä myös silleen, että nyt kun se Pekka alkaa olla siinä iässä, että se on todella herkkä kaikille vaikutteille, että jos minä saan pidettyä sen siellä tavallaan turvassa niin kuin tiettyyn ikään asti, että sillä alkaisi itsellään raksuttaa, niin en minä sitä pahakseni pistäisi. Se on sitten tämän arvoista.”

Päivi kertoo, että hänellä itsellään eivät voimat riitä eivätkä keinot ohjata lasta enää oikeaan suuntaan ja äiti on päättänyt siirtää oikeuden muille yrittää kääntää Pekan elämä oikeaan suuntaan. Hän toivoo, että huostaanotto toimi toimisi Pekan elämässä jaksona, jolloin tämä aikuistuisi ja oppisi elämään normien mukaisesti ja itseään vahingoittamatta. Päivi ajattelee Pekan olevan turvassa. Vastuu on siirretty Päiviltä ja tämän mieheltä nyt ammattilaisille. Pekka käy kotona ja äidin kertoman mukaan ikävöi kotiin, joten kodilla on hänelle yhä suuri merkitys. Päivin kertoma tuntuu hieman ristiriitaiselta, sillä perhe on kokenut elämän Pekan kanssa hyvin ongelmalliseksi ja nyt kun Pekka on sijoitettuna, ongelmat ovat lakanneet olemasta. Tilanne ei luultavasti todellisessa elämässä ole näin mustavalkoinen, mutta Päivi äitiä tämä kertoma lohduttaa ja tämä on hänen näkökantansa tästä asiasta. Pekan elämä jatkuu kuntoutuskodissa ja oletettavasti ongelmat seuraavat hänen mukanaan, joten Päivin ajattelema turvassa olo voi olla fiktiivinen käsite.

Keskustellessamme mahdollisesti huostaanoton purkamisesta, äiti on luottavainen ja uskoo, ettei se tuota ongelmia.

”Vaikeahan sitä on tietää, mutta minä olen aika luottavaisin mielin. Tähän asti kaikesta on neuvoteltu ja se ei tunnu minusta yhtään peikolta. Kyllä minä uskon, että

ne sossut luottaa meihin aika pitkälle, ne tietävät meidän elämänkaarta pitkältä ajalta.”

Toisessa tutkimukseni perheessä huostaanoton purkaminen tehtiin isän tilanteen kuntouduttua. Janne kertoo saaneensa kirjallisen ohjeistuksen lastensuojeluviranomaisilta huostaanoton hyväksymisen yhteydessä siitä kuinka hänen tulisi toimia, jotta hän saisi lapsensa takaisin.

”Sieltä tuli semmoinen lappu sen huostaanottopäätöksen mukana, jossa oli mitä pitää itse tehdä itselleen ja oman elämänsä kanssa, jos tahtoo sen huostaanoton lakkautettavaksi joskus. Olihan se aika rankkaa. Kyllähän sitä itsekin tiesi, että mitä pitäisi tehdä, mutta kyllähän se aika rankalta tuntui kun sinun pitää se paperilta lukea mitä pitää jättää elämästä pois. Enimmäkseen siinä oli päihteiden käytöstä ja rikollisesta elämästä.”

Janne kertoi pyytäneensä itse huostaanoton purkua ja saaneensa ensin sosiaalityöntekijöiltä epäilevän vastaanoton. Jannen kertoman mukaan sosiaalityöntekijät kokeilivat häntä erilaisin testein.

”Nehän kokeilee aika rankalla tavalla. Mutta pitäähän niiden olla varmoja. Esimerkiksi minulle ne teki niin, että ensin ne sanoi, että tietysti me puretaan se sopimus ja ettei sille ole mitään estettä. Ja sitten muutaman päivän päästä ne sanoikin, ettei tässä nyt oikein tiedetä vielä miten tämän kanssa tehdään. Minä olin ihan äimänä. Ne kertoivat sitten minulle jälkeenpäin, että niiden oli pakko kokeilla jotenkin.”

Janne kertoo, että tuon testin tarkoituksena olisi ollut selvittää, että kestäkö hän elämässään takaiskuja ratkeamatta uudestaan huumausaineisiin. Tuntuu hieman vaikealta käsittää, että viranomaiset voisivat toimia noin vilpillisesti, sillä kaikki lastensuojelutyön on lakisääteistä ja tuollainen toiminta on hieman kyseenalaista. Toisaalta on ymmärrettävää, että sosiaalityöntekijä tahtoo olla varma ratkaisunsa oikeellisuudesta, joten varmistusten hakeminen on luonnollista.

Jannella oli tukena huostaanoton purkua haettaessa vapaaehtoinen tukihenkilö, joka oli katsomassa, että asiassa toimitaan oikein ja että isää kohdellaan oikeudenmukaisesti.

”Se oli entinen sosiaalityöntekijä. Se oli mukana niissä kokouksissa katsomassa, että kaikki menee oikein. Se oli tukena mukana.”

Janne kertoo, että häntä kontrolloitiin huumeseuloin, ensin viikoittain ja sen jälkeen hieman harvemmin. Huumeseulatestit kuuluivat korvaushoitoon. Sosiaalitoimeen piti toimittaa huumeseulatodistukset, koska niin oli sovittu. Huostaanoton purkua lähdettiin toteuttamaan vähitellen.

”Siitä kai se lähti, että menin sinne korvaushoitoon. A-klinikalta ne sitä ehdottivat ja toisella ehdotuksella sitten menin. Ekaan ehdotukseen en suostunut, se ei silloin vielä tuntunut minun jutulta. Sitä piti vähän sulatella. Sitten kun siellä alkoi sujua, tyttö oli minun luona pidempiä aikoja. Siinä oli alkuun aika paljon opettelemista.

Janne kertoi käyneensä vapaaehtoisesti koko tuon purkuprosessin ajan keskustelemassa kasvatus- ja perheneuvolassa. Hän kertoi ajatelleensa, että hän saisi sieltä vanhemmuuteensa tukea ja erilaisia vinkkejä. Olettamukseni mukaan huostaanotonpurku vaatii vanhemmalta aktiivista asennetta ja Jannella on oman kertomansa mukaan ollut aktiivinen rooli, jolla hän on pyrkinyt vahvistamaan omaa vanhemmuuttaan ja järjestämään elämänsä oikeaan suuntaan.

Purkua oli ryhdytty toteuttamaan siten vähitellen, että lapsi oli ollut isän luona pidempiä jaksoja. Janne kertoi tytön olleen hänen luonaan kuukauden jakson.

”Se alkoi niin, että Johanna oli minun luona kuukauden jakson. Kyllä ne sossut sitten minulta kysyi, että miten meillä meni ja kysyi ne varmasti sieltäkin sijaisperheestä, että miten se tyttö voi kun se meni sinne takaisin?”

Purkuvaiheessa Jannea kontrolloitiin sosiaalityöntekijän kanssa käytävin keskusteluin sekä kyselemällä sijaisperheeltä kuinka tytär oli kokenut isän luona oleskelujaksot. Janne näkee oman aktiivisuuteensa vaikuttaneen purkamiseen positiivisella tavalla. Hän kertoo miettineensä, että tiivis yhteydenpito lapseen tämän sijoitusaikana tukee vanhemman vaatimuksia huostaanoton purkamisen vaiheessa.

”Sitäkin minä mietin, että jos kerran tai kaksi vuodessa olet yhteydessä siihen lapseen ja sitten yrität saada sitä purkua, niin varmasti ne katsovat sitä myös. En usko, että se onnistuu silleen.”

Perhe- ja kasvatusneuvolassa Janne oli asioinut ennen huostaanoton purkamisen hakemusta ja hänen mukaansa sosiaalityöntekijät olivat olleet positiivisesti yllättyneitä isän omasta aktiivisuudesta. Janne kertoi menneensä perhe- ja kasvatusneuvolaan saadakseen apua kasvattamiseen.

”Minä vaan ajattelin mennä sinne ja kun ne kuulivat (sosiaalityöntekijät), että minä olin ollut siellä, niin ne olivat ihan että mitä? Eipä siinä mitään, pitäähän se silleen pyytää apua tai sitten voi tulla vanhempana vähän ongelmia, jos ei osaa kysyä apua.”

Vaikuttaa, että Janne on päättänyt ottaa vanhemmuutensa vakavasti ja on etsinyt apua mahdollisiin ongelmiin jo ennen niiden ilmaantumista. Olettamukseni mukaan Janne pyrki saamaan tietoa vanhemmuudesta ja lasten kasvattamisesta, sillä tytär palasi kotiin ollessaan viisivuotias ja isällä ei ollut varsinaisesti mitään kokemusta vanhemmuudesta ennen tätä muutosta. Janne perustelee avun pyytämisen olleen hänelle helppoa ja luontevaa.

”Se on totta, että on paljon helpompi pyytää, kun on kerran joutunut noiden sosiaalityöntekijöiden kanssa tekemisiin. Ehkä se kynnyks madaltuu. Ihmisethän oikeasti pelkäävät noita lastensuojeluviranomaisia, että ne puuttuvat heidän elämäänsä. Vaikka mitään ei olis.”

Tämä on näkemykseni mukaan yleinen käsitys, että lastensuojelun ajatellaan ottavan tavallisen perheen hampaisiinsa heti, jos heille tulee epäily lapsen huonoista oloista perheessä. Tämä oli ennakkokäsitys, joka minulla oli ennen tutkimuksen tekemistä. Sosiaalityöntekijöiden kanssa käymäni keskustelut muuttivat kantani tähän ajatteluun, sillä kynnyks puuttumiseen on todella korkea ja jos perheen tilanteeseen puututaan, apua pyritään antamaan yhteistyössä perheen kanssa. Myös Jannen tarina tukee sosiaalityöntekijöiden kertomaa, sillä siitä voi ymmärtää, että tilanne perheessä sai mennä melko huonoksi ennen kuin sosiaalitoimen lastensuojelu puuttui perheen elämään.

Tytär sopeutui isän kertoman mukaan hyvin kotiin paluuseen. Janne kertoi Johannan ikävöineen sijaisperhettä alkuun kotiin palattuaan.

”Ymmärrettävästi sillä oli ikävä sitä sijaisperhettä, mistä se muutti.”

Anneli taas kertoo sijoituksessa olleen tytön soittelevan heille jatkuvasti ja puhuvan usein siitä, kuinka kaipaasi takaisin sijaisperheeseen.

”Hän kertoi taas puhelimesta miten mukavaa täällä pienessä paikassa on kun kaikki tuntevat toisensa, ehkä hänestä sitten on jotenkin turvallista asua tällaisessa pienessä paikassa. Jotenkin välillä tuntuu, että sillä on ois kaipuu tänne, että kun pääsisi kokonaan tänne.”

Vaikka Johanna piti luonnollisena, että hänellä on kahdet vanhemmat, kahden kodin elämä ei ole enää hänelle mahdollista. Sijaisperheessä voi vieraila, mutta hänen kotinsa on jossain muualla. Sitä on varmasti vaikea ymmärtää ja näkemykseni mukaan Annelille asia on vieläkin vaikea. Sijaisperhe kertoi, että alun perin heidän annettiin ymmärtää, että sijoitukseen tuleva Johanna tulisi olemaan perheessä täysi-ikäisyyteen saakka eli perheen vanhempien kuntoutumista ei pidetty vartenotettavana vaihtoehtona. Ei voida sanoa sijoituksen purkamisen tulleen sijaisperheelle yllätyksenä, sillä prosessin purkuvaihe kesti useita kuukausia, mutta alkuperäinen käsitys perheellä oli saada pitää Johanna luonaan täysi-ikäisyyteen saakka.

Sosiaalityöntekijät kertovat huostaanoton purkautumisen käynnistyvän yleensä kotilomien pidennyksillä ja siirtämällä vastuuta enemmän kodin suuntaan.

”Sijoitukselle asetetaan tavoitteet ja kun ne tavoitteet täyttyy, tietyt asiat toteutuu, kun huostaanoton perusteet poistuu, niin lapsi kotiutuu. Ensin lisätään kotilomia pikkuhiljaa, kokeillaan enemmän sitä kotona oloa, enemmän vastuuta, Ja sitten kun se aika on oikea, niin se kotiutuminen tapahtuu.”

Huostaanottojen purkutapauksissa lapsi on yleensä vielä huostaan otettuna, vaikka hän asuikin kotona. Sosiaalityöntekijät puhuvat koekotiutuksesta, jolloin lapsi on huostaan otettuna, mutta sijoituspaikkana on lapsen koti. Koekotiutusta voidaan jatkaa kuuden kuukauden ajan. Joensuun lastensuojelussa toimintamalli on seuraavanlainen:

”Meillä se kotiuttaminen tapahtuu koekotiuttamisen kautta mikä tarkoittaa tällaisista puolen vuoden jaksoa milloin sijaishuoltopaikkana on oma koti. Huostaanotto on vielä voimassa. Meillä on yleensä edellytetty säännöllisiä tapaamisia sosiaaliohjaajan tai perhetyöntekijän kanssa tälle lapselle. Puolen vuoden jälkeen jos ei ole, tai vaikka

olis tullut töllöiltyä vähän, mutta ei ole perusteita sijoitukselle, niin sitten se huostaanotto loppuu.”

Tutkimukseni perheessä myös meneteltiin näin. Johanna siirtyi isän luo asumaan, mutta oli vielä huostaan otettuna. Puolen vuoden koekotiutus -jakson jälkeen huostaanotto purettiin ja lapsen huoltajuus siirtyi isälle. Janne koki jälkihuollon olleen heille ainoastaan positiivista.

”Itse me saatiin päättää että puretaanko se jälkihuolto. Silloin oli kulunut viisi vuotta siitä huostaanoton purkamisesta. Näkihän ne itsekin papereistaan, etten minä ole pahemmin siellä heidän virastossaan käynyt. Saatiin sieltä tukea noihin lapsen harrastuksiin.”

Janne oli nähnyt jälkihuollon ainoastaan hyvänä ja ennen kaikkea taloudellisena tukena. Janne kertoi saaneensa sosiaalitoimesta avustusta erilaisiin lapsen harrastuksiin ja koko jälkihuollon olleen tuota taloudellista tukemista. Jälkihuolto lopetettiin kesällä 2010 ja perheelle kerrottiin, että tarvittaessa avustusta voi hakea toimeentulotukena.

Sijaisperhe ei ollut saanut minkäänlaista jälkihuoltoa, apua tai tukea sijoituksen päätyttyä. Se tuntuu Annelista kummalliselta, että ensin he elävät lapsen kanssa perhe-elämää ja sitten kun sijoittaminen loppuu, kaikki päättyy kuin seinään. Anneli kertoo:

”Ei meillä ollut mitään jälkihuoltoa, se oli meidän osalta siinä sitten. Meille ei kerrottu mistään mitään. Joskus se Janne soitti ja kysy neuvoja, mutta kukaan ei kertonut meille, että miten ne siellä pärjää.”

Anneli ihmettelee myös sitä, miksi sosiaalitoimessa ei varauduttu mahdollisiin ongelmiin tytön kotiuduttua perheeseensä.

”Olisin olettanut, että ne pitävät semmoisen varauksen, vaikkapa puoli vuotta, että jos se ei onnistu siellä kotona, niin olisi sitten paikka täällä varalla. Mutta ei, me pudottiin sitten kokonaan siitä elämästä pois, kun se päättyi se sijoitus. Mutta se oli minusta outoa, ettei jätetty mitään takaporttia siihen.”

Sijaishuoltotoimistossa kerrotaan, että sijaishuollon purku pyritään tekemään aina suunnitelmallisesti. Suunnitelmallisuudella voidaan varmistaa vanhemman sitoutuminen

sosiaalitoimen asettamiin vaatimuksiin ja voidaan pikkuhiljaa tarkastella tilanteen kehittymistä ja vanhemman pärjäämistä.

”Se ensin valmistellaan se siirtyminen sieltä sijaishuoltopaikasta kotiin, vaikka niin, että tihennetään niitä tapaamisia ja tehdään tavallaan semmoisia kokeilujaksoja.”

Palauttamisessa pyritään pitämään mielessä ennen kaikkea lapsen etu. Sijaishuoltotoimistossa kerrotaan lapsen sijoittamisajan ja lapsen iän vaikuttavan myös sijaishuollon purkamista harkittaessa.

”Se tietysti vaikuttaa, miten kauan se lapsi on ollut siellä. Jos on vaikka pieni lapsi ja on ollut monta vuotta sijaisperheessä, tietysti hän on kiinnittynyt sinne. Ja se on sitten aika vaikea juttu sille lapselle. Tavallaan se, ettei sitä lasta voi hetkessä muuttaa sinne vanhemman luo, vaikka vanhemmalla olisikin siitä kova toive.”

Lasta ei voida siis palauttaa kotiin ilman ennakkosuunnittelua ja harjoittelujaksoa, vaikka vanhemman olot olisivatkin kunnossa. Tulee huomioida myös sen sijoitetun lapsen tunteet ja antaa tälle aikaa hyväksyä muutos. Toisinaan on myös tapauksia, jolloin sijaishuoltoa ei pureta, vaikka vanhemman tilanne olisi kohentunut lapselle turvalliseksi. Nämä tilanteet ovat kuitenkin poikkeuksia ja liittyvät aivan pienten vauvojen sijoituksiin, jotka ovat olleet pitkäkestoisia.

”On mahdollista, että sijoituksen purkamista ei tehdä silloin jos lapsi on mennyt ihan vauvana sinne sijaisperheeseen, niin silloin se sijaisäiti on sille lapselle se äiti. Lapsi ymmärtää sen niin, vaikka onkin se biologinen äiti olemassa.”

Sijaishuoltotoimiston kertomuksen mukaan on mahdollista, että sijoitusta ei pureta, mikäli lapsi on ehtinyt kiinnittyä sijaisperheeseen ja etenkin niissä tapauksissa jolloin sijoitus on tehty lapsen ollessa pieni. Nämä ovat kuitenkin sijaishuoltotoimiston kertoman mukaan äärimmäisiä tapauksia ja aina pyritään perheen yhdistämiseen perheen mahdollisuuksien niin salliessa.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Olen tässä tutkimuksessa tehnyt matkan kahden perheen tarinaan perheiden lasten huostaanotoista ja niiden aiheuttamista tuntemuksista. Matka ei ole ollut helppo, joskin se on avannut silmiäni muutamissa ennakkokäsityksissä, jotka matkallani ovat muuttuneet muotoaan. Vanhemmuus tuntuu ajatuksena yksinkertaiselta asialta, mutta kun vanhemmuudessa on ongelmia tai se on hukassa, asia muuttuukin huomattavasti monimutkaisemmaksi. Ongelman koskettaessa lasta, joka tarvitsee aikuisen suojaa, ongelmasta tulee näkyvä ja yhteiskunnan oikeus sekä velvollisuus on puuttua ongelman hoitoon. Tässä luvussa kertaan lyhyesti tapaukseni perheiden tapahtumat ja pohdiskelen yhteiskunnan roolia lastensuojelun näkökulmasta.

Lastensuojeluasiakkuuden alkaminen tuntui molemmissa perheissä veteen piirretyltä viivalta. Biologinen isä, jonka tytär otettiin huostaan isän vastustuksesta huolimatta, muistaa perheen olleen tarkkailun alaisena, mutta ei muista varsinaista lastensuojeluasiakkuuden alkua. Perhe on saanut ennaltaehkäisevää lastensuojelua erilaisten neuvolatoimintojen kautta, mutta tilanne perheessä oli niin huolestuttava, että ennaltaehkäisevän lastensuojelun keinot eivät riittäneet. Avohuollon tukitoimia Janne ei muista heidän saaneen ja perhe ajautuikin pian sijaishuollon piiriin.

Tutkimukseni toinen perhe kertoo tehneensä yhteistyötä lapsen asioissa useiden eri tahojen kanssa jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Perhe ei kuitenkaan muista tarkasti missä vaiheessa se siirtyi sosiaalitoimen asiakkaaksi. Molemmissa tapauksissa lastensuojelutarve oli ollut selkeä. Toisessa perheessä lapsi oli vaarassa vanhempien käyttäytymisen vuoksi ja toisen perheen lapsen ongelmat johtuivat lapsen sairauden aiheuttamista jaksamiongelmistä perheessä. On helppoa ymmärtää miksi perheiden on vaikeaa määritellä lastensuojelun asiakkuuden alkuehetki. Käsitykseni mukaan perheet eivät ajautuisi lastensuojeluasiakkuuteen, ellei perheen elämässä olisi jotakin ongelmaa. Näin ollen lastensuojeluasiakkuuteen siirtyminen ei luultavasti tunnu siinä tilanteessa kovin suurelta asialta perheessä.

Lastensuojelun asiakkaaksi nimetään suojelua tarvitseva lapsi, mutta käytännössä myös aikuiset ovat suuri osa lastensuojelun asiakkuutta. Asiakastyötä tehdään nimenomaan perheen aikuisten kanssa, jotta perheen tilanne saataisiin lapselle turvalliseksi. Nimitys lapsesta lastensuojelun asiakkaana on hämäävä, sillä toisissa tapauksissa työskentelyä ei tehdä laisinkaan lapsen kanssa. Lapsen edun käsitteen määritteleminen on varmasti vaikea tehtävä sosiaalityön lastensuojelua toteuttaville tahoille ja se on selvää, että lapsen etu ja perheen vanhemman tai vanhempien toiveet

eivät lastensuojeluasioissa aina kohtaa. Koska lapsi on määritelty lastensuojelussa asiakkaaksi, vanhemman etu ja tuen tarve jää helposti lapsen edun jalkoihin. Nähdäkseni ongelma on siinä, että vanhemman tukeminen ei varsinaisesti kuulu sosiaalityöntekijöille ja etenkin kun tahdonvastaisista huostaanotoista on kysymys, eivät vanhemmat tahdo apua ottaa lastensuojeluorganisaatiolta. Lasta voidaan auttaa, vaikkei tämä tahtoisikaan apua, mutta vanhempia ei voida auttaa ilman vanhempien hyväksyntää. Vanhemmuuden tukemiseen tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota jo nykyistä aikaisemmassa vaiheessa, jolloin nekin vanhemmat, jotka eivät tunnu selviävän vanhemmuuden vaatimuksista, voisivat kyetä korjaamaan perheensä tilannetta. Toisaalta voi vain ihmetellä, ovatko vanhemmuuden vaatimukset muuttuneet jotenkin vai onko vanhemmuus vain yksinkertaisesti murentunut yhä enemmän, sillä lastensuojelua tarvitsevien lasten määrä tuntuu jatkavan kasvuaan.

Avohuolto nähdään tärkeänä osana lastensuojelua ja sen rooli on korostunut nykyisin entistä enemmän. Perhe, joka teki sijoituspäätöksen yhteistyössä sosiaalitoimen kanssa, kertoo saaneensa erilaisia avohuollon tukitoimia perheen jaksamisen tueksi ennen sijoitusta. Taskisen ja Törrösen (2004, 13 – 14) mukaan avohuollon tukitoimet ovat perhekohtaisesti räätälöityjä, mikä tässä tapauksessa piti paikkansa. Perhe sai henkilökohtaisen avustajan lapselle kotiin ja vanhempienkin jaksamista pyrittiin tukemaan vapailla viikonlopuilla. Koska avohuollon tukitoimet suunnitellaan perhekohtaisesti, ne voivat olla hyvinkin erilaisia. Tapaukseni toisen perheen biologinen isä ei muista, että perhe olisi saanut laisinkaan avohuollon tukitoimia. Tulee ottaa huomioon, että tapauksesta on jo pitkä aika ja avohuoltoa on todennäköisesti kehitetty ja vahvistettu tuon ajanjakson jälkeen.

Avohuollossa kontrollilla on suuri ja näkyvä osa. Kontrollointi tehdään perheille näkyväksi ja se toimii monessa tapauksessa perheelle myös tukimuotona, kuten sosiaalityöntekijä toteaa. Kun perhe on kontrollin alaisena, se voi tuntea, että siitä välitetään ja hoitaa sen vuoksi velvollisuutensa aiottua paremmin. Kontrollilla lastensuojelun työntekijät voivat varmistaa tilanteen sujumisen ja rohkaista perhettä itsenäisemmäksi ja omillaan toimeen tulevaksi. Tämän tutkimuksen tapauksissa kontrolli koettiin lastensuojeluun kuuluvana eikä sen läsnäoloa pidetty huonona asiana. Tulee kuitenkin muistaa, että kontrollin läsnäolo ei ole kaikkien lastensuojeluasiakasperheiden mielestä pelkästään positiivinen asia.

Tutkimuksessani molempien perheiden lapset otettiin huostaan sijaishuollon järjestämiseksi. Tahdonvastaisessa huostaanotossa Johanna-tytär sijoitettiin sijaisperheeseen. Biologinen perhe vastusti huostaanottoa ja sijaisperhe toimi sijaishuollon toteuttajana ja se teki yhteistyötä biologisten

vanhempien kanssa lähes koko sijoituksen ajan. Vanhemmilla oli oikeus tavata tyttärtään koko sijoituksen ajan. Huostaanoton syynä oli vanhempien vaarallinen elämäntapa, mutta nähdäkseni tässä tapauksessa täyttyivät kaikki kolme huostaanoton kriteeriä. Lapsi otettiin huostaan, koska perheessä oli vakavia puutteita lapsen huolenpidossa sekä kasvuolosuhteissa, avohuollon palvelut eivät olleet mahdollisia ja sijaishuollon arvioitiin olevan lapsen edun mukaista.

Tutkimukseni toisessa perheessä lapsi sijoitettiin kuntoutuskeskukseen. Perhe piti sijoitusta tarpeellisena ja he toimivat yhteistyössä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Perhe olisi pitänyt lapsen sijoittamista toiseen perheeseen huonona vaihtoehtona, sillä heidän mukaansa perhesijoitus ei olisi parantanut lapsen tilannetta laisinkaan. Tässä perheessä kokeiltiin erilaisia avohuollon tukitoimia, mutta todettiin, että ne eivät olleet riittäviä. Sijaishuolto oli myös lapsen edun mukaista, sillä hänen käytöksensä oli myös hänelle itselleen vahingollista ja sijoituspaikan ollessa kuntoutuskeskus, lapsen on mahdollista saada apua erilaisiin käytös- ja mielialaongelmiinsa.

Huostaanottoon suostunut perhe piti sijoitusta hyvänä vaihtoehtona. Vanhemmat uskoivat siitä olevan apua lapselleen. Perheen ratkaisua tukee se, että lapsi on sijoitettuna kuntoutuskeskukseen, jossa hänen ongelmiaan voidaan hoitaa sijaishuollon aikana. Toisen tapauksen biologinen isä Janne ei taas puolestaan pitänyt huostaanottoa hyvänä ratkaisuna sen tapahtumahetkellä, vaan tunsu yhteiskunnan väliintulon kiusallisena tunkeutumisenä. Janne kuitenkin miettii jälkeenpäin, että väliintulo olisi pitänyt tehdä jo aikaisemmassa vaiheessa. Molemmissa tapauksissa vanhemmat olivat miettineet sijoitusta ja pitivät sitä väliaikaisratkaisuna, jonka aikana he toivoivat tilanteen muuttuvan siinä määrin, että paluu perhe-elämään olisi mahdollista.

Molemmat perheet ovat kokeneet tehneensä yhteistyötä sosiaalityöntekijöiden ja erilaisten sidosryhmien kanssa. Janne koki lastensuojelutoimien alkuvaiheessa, että perheen mielipidettä ei kysytty, mutta koki kuitenkin yhteistyön parantuvan ajan kanssa. Perhe, joka suostui huostaanottoon, kokee yhteistyön sosiaalityöntekijöiden kanssa luontevaksi ja tasapuoliseksi. Heillä oli sosiaalityöntekijöiden kanssa neuvotteleva suhde ja he kokivat saaneensa vaikuttaa ratkaisuihin.

Aikaisemmin esittämäni Juhilan (2006) tekemä määrittely sosiaalityön erilaisista asiakassuhteista näyttäytyy tutkimukseni tapauksissa. Näkemykseni mukaan Janne, joka alun perin vastusti huostaanottoa, koki yhteistyön sosiaalityöntekijöiden kanssa aluksi huolenpitosuhteena. Sosiaalityöntekijät käsitelivät asiakasperhettä siten, että nämä tarvitsivat ulkopuolista apua elämäänsä. Perheeltä ei vaadittu mitään vastikkeita, vaan perheen lapsi otettiin huostaan. Yhteistyö

muuttui kuitenkin liittämisen- ja kontrollisuhteeksi Jannen alettua kuntoutua. Perheenyhdistämistä edeltävänä aikana tarkkailtiin perheen isää ja kontrolloitiin tämän vanhemmuuden kelpoisuutta.

Suostumukseen perustuneen huostaanoton kokenut perhe on taas kokenut yhteistyön sosiaalityöntekijöiden kanssa nähdäkseni kumppanuussuhteena. Perhe on kokenut että heidän kanssaan neuvotellaan asioista ja heidän mielipiteillään on merkitystä. Perhe on kuitenkin tarvinnut ulkopuolista apua ja tukea vanhemmuuteensa. Vanhemmat ovat saaneet lastensuojelun sosiaalityöntekijät yhteistyökumppaneikseen tähän tehtävään.

Tärkeänä yhteistyökumppanina näyttäytyy myös sijaisperhe toisen perheen tarinassa. Sijaisperheen kanssa on yhdessä suunniteltu sijoituksen päättämistä ja sijaisperhe on toiminut henkisenä tukena biologiselle isälle. Lapsi on myös kyläillyt sijaisperheessä sijoituksen päättymisen jälkeen, joten sijaisperheellä on paikka lapsen elämässä yhä, vaikka lapsi ei enää asu sijaisperheessä. Sijaisperheen ja sosiaalityöntekijöiden suhteen näen kumppanuussuhteena, jolloin sijaisperhe toimii rinnakkain sosiaalityöntekijöiden kanssa. Sijaisperheen ja sosiaalityöntekijöiden yhteistyössä on myös vuorovaikutuksessa rakentuvia elementtejä. Sijaishuoltotoimiston työntekijät näkevät myös sijaisperheet asiakkaina, joiden kanssa tehdään yhteistyötä ja joille tarjotaan tarvittaessa apua sekä tukea.

Sosiaalitoimessa tehdyissä haastatteluissa ilmeni, että sosiaalityöntekijöiden mukaan vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön vaikuttavat eniten lastensuojelun alkutilanne ja asiakkuuden syyt. Kun vanhemmat ovat itse huolissaan lapsensa tilanteesta, yhteistyön tekeminen sosiaalityöntekijöiden kanssa on helpompaa ja luonnollisempaa kuin tilanteissa, joissa vanhemmat vastustavat yhteiskunnan väliintuloa jos vanhemmat eivät koe huolta lapsensa oloista, voi yhteistyön tekeminen olla erittäin haasteellista. Näen myös vanhemman omalla aktiivisuudella olevan positiivisia vaikutuksia yhteistyön sujumiseen. Janne oli aktiivinen ja näki vaivaa vanhemmuutensa eteen, jolloin sosiaalityöntekijät ottivat hänet vakavasti ja olivat motivoituneita tekemään yhteistyötä isän kanssa.

Tutkimukseni tapauksista toinen sijaishuolto päätettiin isän tilanteen kohentuessa ja lapsi palasi isän luo asumaan. Sijoituksen purkuprosessia ei tehdä kepein perustein ja biologisen vanhemman on näytettävä kykeneväisyytensä lapsesta ja itsestensä huolehtimiseen. Tapauksessani isä oli varsin aktiivinen osapuoli ja osoitti omaehtoisesti olevansa kykenevä huolehtimaan lapsestaan. Isä haki apua ja tukea vanhemmuuteensa ja osoitti olevansa luottamuksen arvoinen. Sijoitus purettiin

suunnitellusti ja pikkuhiljaa. Sijaisperheelle sijoituksen purku tuli osittaisena yllätyksenä, sillä he olivat kuvitelleet lapsen asuvan heillä täysi-ikäisyyteen saakka. Jälkihuoltona perheelle tarjottiin erilaisia rahallisia tukimuotoja ja tukea kontrollin muodossa. Toinen tutkimukseni perhe ei osaa ajatella perheen tilannetta vielä jälkihuoltoon saakka. Sijoitus on tapahtunut perheessä vasta äsken ja perhe harjoittelee uuden arkensa sujumista.

Jälkihuoltoon tulisi jatkossa kiinnittää mielestäni enemmän huomiota, sillä tapauksessani jälkihuollon päättymisen jälkeen Jannen elämäntilanteessa tapahtui jokin muutos ja hän ajautui uudestaan huumausaineiden kanssa tekemisiin. Jälkihuollon kontrolli oli keinona joka tuki isää tämän vanhemmuudessa ja kontrollin päätyttyä, tuki jäi uupumaan.

Tutkimusmatkani on päättynyt ja tapausteni perheiden tilanteet elävät ja kehittyvät jatkuvasti. En tiedä mitä tulevaisuus heille tuo tullessaan, mutta toivon, että he löytävät ratkaisut ongelmiinsa ja paikkansa auringossa. Jokainen lapsi ansaitsee vanhemmat ja jokainen vanhempi ansaitsee lapsensa. Toivon, että he pystyvät kohtaamaan ongelmansa ja jatkamaan elämäänsä yhdessä, vaikkapa sitten siten että yhteiskunta on siinä elämässä tukijan ja kontrolloijan ominaisuudessa mukana.

LÄHDELUETTELO:

Alasuutari, Pertti (2007) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Ammatillisten perhekotien liitto (2010) Jäsenet. <http://www.apkl.fi/>. Luettu 20.8.2010.

Arnkil, Tom Erik ja Eriksson, Esa (1996) Kenelle jää kontrollin musta pekka – kortti? Sosiaalitoimisto verkostoissaan. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 1996. Tutkimuksia 63. Helsinki: Gummerus.

Bardy, Marjatta (2009) Lastensuojelun filosofia ja käytäntö. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja Hyvinvoinnin tutkimuskeskus, 16 – 47.

Eriksson, Päivi ja Koistinen, Katri (2005). Monenlainen tapaustutkimus. Kuluttajatutkimuskeskus. Julkaisuja 4/2005. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus. http://www.kuluttajatutkimuskeskus.fi/files/4957/2005_04_verkkojulkaisu_tapaustutkimus.pdf. Luettu 13.11.2010.

Eskola, Jari, Koski-Jännes Anja, Lamminluoto, Eija, Saaranen, Anita, Saastamoinen, Mikko ja Valtanen, Katja (2003) Reflektioita ajatuksista. Teoksessa Jari Eskola, Anja Koski-Jännes, Eija Lamminluoto, Anita Saaranen, Mikko Saastamoinen ja Katja Valtanen (toim.): Tutkimusmenetelmällisiä reflektioita. Kuopio: Kuopion yliopisto, 5 – 10

Eskola, Jari ja Vastamäki, Jaana (2007) Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 25 – 43.

Harinen, Päivi (2000) Valmiiseen tulleet. Tutkimus nuoruudesta, kansallisuudesta ja kansalaisuudesta. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 11/2000.

Heikkinen, Hannu, L., T. (2007) Narratiivinen tutkimus –todellisuus kertomuksena. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 142 – 158.

Heino, Tarja (2008) Lastensuojelu – kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen ja Salme Ahlström(toim.): Lapsiperheiden hyvinvointi 2008. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 198–215.

Hiitola, Johanna ja Heinola, Hanna (2009) Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. THL raportti 46/2009. Yliopistopaino Oy, Helsinki. <http://www.sosiaaliportti.fi/File/e706b5ec-7569-4b03-8a2f-54ae2c396bba/huostaanotto%20ja%20oikeudellinen%20p%C3%A4%C3%A4t%C3%B6ksenteko.pdf>. Luettu 31.8.2010.

Hirsjärvi, Sirkka ja Hurme, Helena (2000) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hoikkala, Tommi (1993) Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Helsinki: Gaudeamus.

Janhonen, Sirpa ja Latvala, Eila (2001) Hoitaminen sosiaalisessa yhteydessään: Grounded theory – tutkimusmetodologia. Teoksessa Sirpa Janhonen ja Merja Nikkonen (toim.): Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: WSOY, 165 – 207

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere:Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2009) Objektivointi ja subjektivointi sosiaalityön käytännöissä – Michel Foucault`n perintöä tulkitsemassa. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola ja Tarja Pösö (toim.): Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-Kustannus, 47 – 66.

Kivinen, Tarja (1989) Viimeinen pari uunista ulos. Selvitys lastensuojelun tilasta ja kehityksestä. Helsinki: Sosiaalihuollon julkaisuja 11/1989.

Laaksonen, Sari (2004) Huostaanoton, sijaishuollon ja jälkihuollon laatu. Teoksessa Annamaija Puonti, Tuula Saarnio ja Anne Hujala (toim.): Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 256 – 264.

Lastensuojelulaki, 417/ 2007. Ajantasainen säädöskokoelma. www.finlex.fi. Luettu 20.8.2010.

Lastensuojelun keskusliitto (2009) http://www.lskl.fi/showPage.php?page_id=84. Luettu 18.8.2010.

Latvala, Eila ja Vanhanen-Nuutinen, Liisa (2001) Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi: Sisällönanalyysi. Teoksessa Sirpa Janhonen ja Merja Nikkonen (toim.): Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: WSOY, 21 – 43.

Laurila, Anja (1993) Lainaksi annettu lapsi. Sijaishoti kokemuksia ja ajatuksia. Helsinki: Kirjapaja.

Mahkonen, Sami (2007) Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita.

Martikainen, Marja ja Haverinen, Liisa (2004) Grounded theory –menetelmä kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Pertti Kansanen ja Kari Uusikylä (toim.): Opetuksen tutkimuksen monet menetelmät. Jyväskylä: PS-kustannus, 133 – 158.

Mikkola, Matti (2004) Lastensuojelu ja eurooppalaiset ihmisoikeudet. Teoksessa Annamaija Puonti, Tuula Saarnio ja Anne Hujala (toim.): Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 61 – 76.

Mikkola, Matti ja Helminen, Jarkko (1994) Lastensuojelu. Helsinki:Legisactio Oy/Karelactio.

Perustuslaki, 731/1999. Ajantasainen säädöskokoelma. www.finlex.fi. Luettu 21.8.2010.

Pesäpuu ry (2010) Lastensuojelun erityisosaamisen keskus. www.lapsitieto.fi. Luettu 15.8.2010.

Peuhkuri, Timo (2005) Tapaustutkimuksen valinnat. Esimerkkinä Saaristomeren rehevöitymis- ja kalankasvatuskiista. Teoksessa Pekka Räsänen, Anu-Hanna Anttila ja Harri Melin (toim.): Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. Jyväskylä: PS-kustannus, 291 – 308.

Pulma, Panu (2004) Lastensuojelun kehityslinjoja. Teoksessa Annamaija Puonti, Tuula Saarnio ja Anne Hujala (toim.): Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 11 -20.

Pösö, Tarja (2004) Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa Annamaija Puonti, Tuula Saarnio ja Anne Hujala (toim.): Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 202–212.

Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelutyön puuttuva tieto. Teoksessa Jaana Vuori ja Ritva Nätkin (toim.): Perhetyön tieto. Tampere:Vastapaino, 65 – 82.

Roos, J.P. (2004) Huostaanotto ja ihmisoikeudet. Teoksessa J.P.Roos (toim.): Huostaanottokirja. Jyväskylä: Design Nurmisaari, 5 – 11.

Räty, Tapio (2004) Lapsen huostaanotto. Perusteet ja oikeusvaikutukset. Teoksessa J.P.Roos (toim.): Huostaanottokirja. Jyväskylä: Design Nurmisaari, 21 – 33.

Saarela-Kinnunen, Maria ja Eskola, Jari (2007) Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 184 – 195.

Saari, Juho (2001) Reformismi. Sosiaalipoliittikan perusteet 2000 – luvun alussa. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja No. 57. Helsinki: Gaudeamus.

Saastamoinen, Kati (2010) Lapsen asema sijaishuollossa – käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.

Saastamoinen, Mikko (2010) Aktiivisen kansalaisuuden vastatulkintoja. Neuroottinen ja hylätty kansalaisuus. Teoksessa Jani Kaisto ja Miikka Pyykkönen (toim.) Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus, 230 – 253.

Saastamoinen, Mikko (2003) Tunnustaminen, refleksiivisyys ja representaatiot haastattelututkimuksessa. Teoksessa Jari Eskola, Anja Koski-Jännes, Eija Lamminluoto, Anita Saaranen, Mikko Saastamoinen ja Katja Valtanen (toim.): Tutkimusmenetelmällisiä reflektioita. Kuopio: Kuopion yliopisto, 11 – 30.

Siitonen, Juha (1999) Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Väitöskirja. Kasvatustieteiden tiedekunta, Oulun opettajankoulutuslaitos, Oulun yliopisto. <http://herkules.oulu.fi/isbn951425340X/html/index.html>. Luettu 25.10.2010.

Sinko, Päivi (2004) Laki ja lastensuojelu. Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Helsinki: Helsingin yliopisto/Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. Oppimateriaaleja 127.

Sosiaaliportti (2010a) Uuden lastensuojelulain pääsisältö ja muutokset. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-I/konsultointi/lastensuojelunavohuolto/kysymys/?groupId=0eb6c7a4->

e752-4845-a51e-be9d5b599247&announcementId=e44248f1-105f-4df0-a286-eb3bc90c7f4b.

Luettu 20.8.2010.

Sosiaaliportti (2010b) Perhetyön organisointi ja perhetyöntekijänä toimiminen.

[http://www.sosiaaliportti.fi/fi-](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/muuttukitoimet/perhetyontekija/#otsikko2)

[fi/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/muuttukitoimet/perhetyontekija/#otsikko2](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/muuttukitoimet/perhetyontekija/#otsikko2). Luettu 17.12.2010.

Sosiaaliportti (2010c) Perhehoito. [http://www.sosiaaliportti.fi/fi-](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/muodot/perhehoito/)

[FI/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/muodot/perhehoito/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/muodot/perhehoito/) Luettu 26.8.2010.

Taskinen, Sirpa (2007) Muutokset uudessa lastensuojelulaissa.

<http://www.lapsitieto.fi/palve/kortti.phtml?type=c&id=276>. Päivitetty viimeksi 23.3.2007. Luettu

23.8.2010.

Taskinen, Sirpa ja Törrönen, Maritta (2004) Lastensuojelun käsitteistä ja tilasta. Teoksessa J. P.

Roos (toim.): Huostaanottokirja. Jyväskylä: Design Nurmisaari, 12–20.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelu.

<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojelu.htm>. Luettu 18.8.2010.

Toivonen, Timo (1999) Empiirinen sosiaalitutkimus. Filosofia ja metodologia. Porvoo: WSOY.

Tulensalo, Laura ja Ylä-Herranen, Maritta (2009) Tavoitteena jaettu yhteinen ymmärrys - avoimen

dialogin ja verkostotyön mahdollisuudet lastensuojelutyössä. Teoksessa Ilona Tanskanen ja Eeva

Timonen-Kallis (toim.): Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turun ammattikorkeakoulun

oppimateriaaleja 44. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 46 – 66.

Tuomi, Jouni ja Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki:

Tammi.

Törrönen, Maritta ja Vornanen, Riitta (2004) Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Annamajja

Puonti, Tuula Saarnio ja Anne Hujala (toim.): Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö

Tammi, 154 – 188.

Vilka, Hanne (2005) Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Vornanen, Riitta (2007) Arviointi lastensuojelussa. Teoksessa Aini Pehkonen ja Eine Pakarinen (toim.): Lasten hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Kuopio: Kuopion yliopisto, 11 – 42.